

Қазақ спорт және туризм академиясы

ӘОЖ: 379.85:378.2
А 14

Қолжазба құқығында

АБДИКАРИМОВА МАДИНА НУРБУЛАТОВНА

**Туристiк кадрларды даярлауды жетiлдiрудiң ұйымдастырушылық-
педагогикалық шарттары**

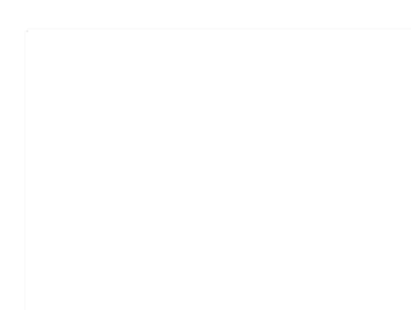
6D090200 - Туризм

Философия докторы (PhD)
дәрежесiн алу үшiн дайындалған диссертация

Ғылыми кеңесшiлер:
пед.ғыл.канд.,
қауымдастырылған проф.
Т.В. Имангулова
PhD докторы Б.К. Закирьянов

Ресей мемлекеттiк дене шынықтыру,
спорт, жастар және туризм университетiнiң
проф., әлеуметтану ғыл. докт.
С.В. Дусенко

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2020

МАЗМҰНЫ

	НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР	3
	АНЫҚТАМАЛАР	4
	БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	6
	КІРІСПЕ	7
1	ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНДА ТУРИСТІК КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ	7
1.1	Туристік білім берудің ерекшеліктері мен жіктелуі	16
1.2	Туристік кадрларды даярлауды ұйымдастырудың педагогикалық шарттары	16
1.3	Туристік кадрларды даярлау жөніндегі халықаралық тәжірибе	22
	Бірінші бөлім бойынша тұжырым	44
2	ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДАМУЫ	45
2.1	Қазақстан Республикасының туристік білім беру жүйесіндегі нормативтік-құқықтық талаптар	45
2.2	Қазақстанның туристік кадрларының қажеттілігіне орай еңбек нарығын болжау	58
2.3	Туристік кадрларды даярлау бойынша Қазақстанның жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының айрықша ерекшеліктері	66
	Екінші бөлім бойынша тұжырым	72
3	ТУРИСТІК КАДРЛАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ	74
3.1	Кәсіби туристік білім берудің заманауи құзыретті-бағдарланған моделі	74
3.2	«Туризм» білім беру бағдарламасының қазақстандық моделін қалыптастыру ерекшеліктері	85
3.3	Туристік кадрларды кәсіби даярлауды жетілдіру бойынша білім беру бағдарламасын енгізудің тиімділігі	99
	Үшінші бөлім бойынша тұжырым	112
	ҚОРЫТЫНДЫ	114
	ТӘЖІРИБЕЛІК ҰСЫНЫСТАР	116
	ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	117
	ҚОСЫМШАЛАР	126

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі нормативтік құжаттарға сәйкес сілтемелер қолданылған:

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 «Білім туралы» заңы, 04.07.2018 ж. жағдайына толықтыруларымен және өзгерістерімен.

Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 13 маусым № 211-II «Туристік қызмет туралы» заңы, 02.07.2020 ж. жағдайына толықтыруларымен және өзгерістерімен.

Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрінің 12.10.2018 № 563 «Оқытудың кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидалары» бұйрығы редакциясындағы Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 20 сәуірдегі № 152 бұйрығы.

«Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 17 қаңтардағы «Туризм кәсіби стандарты.

«Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2019 жылғы 26 желтоқсандағы «Туризм» кәсіби стандарты.

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 қаулысы.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары» 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығы.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 4 желтоқсандағы № 665 «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламаларының тізіліміне білім беру бағдарламаларын енгізу және алып тастау алгоритмі» бұйрығы.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар қолданылған:

Бакалавриат – міндетті түрде 240 академиялық кредиттен кем емес білімді меңгере отырып, тиісті білім беру бағдарламасы бойынша «бакалавр» академиялық дәрежесі берілетін жоғары кәсіптік білім деңгейі

ЖОО компоненті – білім беру бағдарламасын меңгеру үшін ЖОО дербес айқындайтын оқу пәндерінің және академиялық кредиттердің тиісті ең төменгі көлемдерінің тізбесі.

Қолданыстағы білім беру бағдарламасы - ЖОО-да кемінде бір жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар мамандарды даярланған және даярлау жүзеге асырылған ЖОО -ң білім беру бағдарламасы.

Екі дипломды білім беру - екі тең бағалы диплом (DoubleMajor) немесе бір негізгі және екінші қосымша диплом (Major-Minor) алу мақсатында екі оқу жоспары (білім беру бағдарламалары) бойынша қатар оқыту мүмкіндігі.

Дескрипторлар - оқыту нәтижелеріне, қалыптасқан құзыреттер мен академиялық кредиттерге негізделген жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің тиісті деңгейінің (сатысының) білім беру бағдарламасын зерделеуді аяқтағаннан кейін білім алушылар алатын білім, білік, дағды мен құзыреттілік деңгейі мен көлемінің сипаттамасы.

Докторантура - білім беру бағдарламалары философия докторы (PhD) (бейін бойынша доктор) дәрежесін бере отырып, кемінде 180 академиялық кредитті міндетті түрде меңгерген, ғылыми, педагогикалық және (немесе) кәсіптік қызмет үшін кадрлар даярлауға бағытталған жоғары оқу орнынан кейінгі білім.

Қосымша білім беру - адамның зияткерлік, рухани-адамгершілік, физикалық және (немесе) кәсіптік жетілдірудегі білім беру қажеттіліктерін жан-жақты қанағаттандыруға бағытталған және білім беру деңгейін арттырумен қатар жүрмейтін білім беру түрі.

Дуальды оқыту - кәсіпорынның, оқу орнының және білім алушының тең жауапкершілігі кезінде білім беру ұйымында оқытуды кәсіпорында оқыту мен практиканың міндетті кезеңдерімен ұштастыра отырып, білім алушыларға жұмыс орындарын бере отырып және өтемақы төлей отырып, кадрлар даярлау нысаны.

Еуропалық трансферт (аудару) және кредиттерді жинақтау жүйесі (ESTC) – білім беру бағдарламаларының компоненттеріне (пәндерге, курстарға, модульдерге) сынақ бірліктерін (кредиттерді) беру тәсілі, олардың көмегімен білім беру траекториясын, оқу орнын және оқу елін ауыстырған кезде білім алушылар игерген оқу пәндерін (кредиттермен және бағалармен) салыстыру және қайта есепке алу жүзеге асырылады.

Жоғары білім сапасы (quality in higher education) – білім беру нәтижелерінің, дайындық процестерінің және институционалдық жүйелердің қоғамның, мемлекет пен жеке тұлғаның өзекті мақсаттары мен қажеттіліктеріне сәйкестігін қамтитын жоғары білімнің көп өлшемді сипаттамасы.

Құзыреттілік - оқу процесінде алған білімді, дағдыларды кәсіби қызметте практикалық қолдану қабілеті.

Модульдік білім беру бағдарламасы - білім алушылардың белгілі бір дәреже және/немесе біліктілік алу үшін қажетті негізгі құзыреттерді меңгеруіне бағытталған оқу модульдерінің жиынтығын қамтитын оқыту бағдарламасы.

Жаңа білім беру бағдарламасы – тізілімге енгізілгенге дейін ЖОО-да кадрлар даярлау жүзеге асырылмаған білім беру бағдарламасы.

Білім беру - қоғамдық маңызы бар игілік болып табылатын және адамның, отбасының, қоғам мен мемлекеттің мүддесінде жүзеге асырылатын тәрбиелеу мен оқытудың бірыңғай нысаналы процесі, сондай-ақ, адамның зияткерлік, рухани-адамгершілік, шығармашылық, физикалық және (немесе) кәсіптік дамуы, оның білім алу қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру мақсатында белгілі бір көлем мен күрделіліктің игерілетін білімінің, машықтарының, дағдыларының, құндылық ұстанымдарының, қызмет тәжірибесі мен құзыретінің жиынтығы.

Білім беру қызметі - білім беру бағдарламаларын іске асыру жөніндегі қызмет.

Білім беру бағдарламасы - оқытудың мақсатын, нәтижелері мен мазмұнын, білім беру процесін ұйымдастыруды, оларды іске асыру тәсілдері мен әдістерін, оқыту нәтижелерін бағалау өлшемдерін қамтитын білім берудің негізгі сипаттамаларының бірыңғай кешені.

Туризмді дамыту бағдарламасы - бұл туризмді дамыту саласындағы белгілі бір мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған, мерзімдері, орындаушылары мен ресурстары бойынша келісілген және келісілген іс-шаралар жиынтығын орындау үшін қажетті құжат.

Білім беру бағдарламаларының тізілімі - Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары әзірлеген білім беру бағдарламаларының тізбесін қамтитын ақпараттық жүйе.

Оқыту нәтижелері - білім алушылардың білім беру бағдарламасын меңгеру бойынша алған, көрсететін білімдерінің, қабілеттерінің, дағдыларының бағалаумен расталған көлемі және қалыптасқан құндылықтар мен қатынастар.

Типтік оқу бағдарламасы - мазмұнын, көлемін, ұсынылатын әдебиетті айқындайтын білім беру бағдарламасының міндетті компоненті пәнінің оқу құжаты.

Оқу бағдарламасы - әрбір оқу сабағы, әрбір оқу пәні және (немесе) модуль бойынша меңгерілуге тиіс білімнің, қабілеттердің, дағдылар мен құзыреттердің мазмұны мен көлемін айқындайтын бағдарлама.

Оқу жоспары - тиісті білім беру деңгейіндегі білім алушылардың оқу сабақтарының, оқу пәндерінің және (немесе) модульдерінің, кәсіптік практиканың, оқу қызметінің өзге де түрлерінің тізбесін, реттілігін, көлемін (еңбек сыйымдылығын) және бақылау нысандарын регламенттейтін құжат.

UNWTO TedQual – Бүкіләлемдік туристік ұйымның туристік білім беру сапасын сертификаттау жүйесі.

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ББ – білім беру бағдарламасы

ЕҚТА – ерекше қоғалатаын табиғи аумақ

ЖОО – жоғары оқу орны

КСРО – Кеңестік социалистік республикалар одағы

ҚазСТА – Қазақ спорт және туризм академиясы

ҚР БҒМ – Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі

ҚТҚ – Қазақстанның туристік қауымдастығы

МЖМБС – Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары

ПОҚ – профессор-оқытушылар құрамы

СБШ – салалық біліктілік шеңбері

ТМД – Тәуелсіз мемлекеттер достығы

UNWTO (БТҰ) - United Nations World Tourism Organization (Бүкіләлемдік туристік ұйым)

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру екенін атап өтті. Оқу бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және ақпаратты өз бетінше іздеу дағдыларын дамытуға бағыттау қажет. Сонымен қатар, жоғары білім беру жүйесінің сапасына да ерекше назар аударылуда. Жоғары оқу орындарының кадрлық құрамына, материалдық-техникалық қамтамасыз етілу деңгейіне және білім беру бағдарламаларына қатысты бақылау мен талаптарды күшейту қажет» [1].

Бүгінгі таңда адамның тағдыры, оның білім сапасы, адамның зияткерлік және білім беру әлеуетімен анықталады, ал бәсекелестіктің негізін білім деңгейі мен сапасы құрайды. Білімсіз қарқынды экономикалық өсу, демографиялық құлдырау, елдің өмір сүру деңгейі мен сапасының жоғарылауы, қорғаныс қабілетін арттыру, оның ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мүмкін емес [2].

2017 жылы Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы, тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік саласын қалыптастыру үшін, оны іске асыру жөніндегі негізгі қағидаттар мен тәсілдерді қоса алғанда, бірыңғай институционалдық, әдіснамалық, ұйымдастырушылық негізді қалыптастыру мақсатында Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі Тұжырымдамасы әзірленген болатын [3]. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының туризм саласын дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қолданыста [4].

Қазіргі уақытта және болашақта туризм индустриясындағы кадрлармен қамтамасыз етуді басқарудың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларын жетілдіру туризм индустриясы саласында қызмет көрсетудің өсуін реттеу және сапасын арттыру үшін нақты ұйымдастырушылық, экономикалық және әлеуметтік нысандар мен жүйелердің, басқарушылық шешімдердің тығыз өзара байланысын іздестіруге және қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс.

Қазақстандық туристердің сыртқа шығу туризміне сұранысы Қазақстандағы туристік дестинациялар мен орналастыру объектілері үшін бизнес үлесінің жоғалуын білдіреді, сондықтан республикада туризмнің сапалы дамуымен қазір шетелде демалып жатқан отандық туристердің белгілі бір саны ел ішінде туризмге арналған шығыстарды жүзеге асыра отырып, қазақстандық туристік дестинацияларға артықшылық береді деп болжау заңды.

Қазіргі заманғы туристік индустрия әлемдік экономиканың ең жоғары табысты салаларының бірі болып табылады. Туризмнен айтарлықтай кірісті шағын елдер де, ірі дамыған мемлекеттер де алады (АҚШ, Франция, Испания және т.б.). Туризм саласы осы елдердің бюджеттеріне жалпы ұлттық өнімнің 10 пайызына дейін әкеліп, маңызды орын алып отыр. Туризм индустриясы жақын және алыс шет елдердегі экономиканың ең табысты салаларының бірі болып табылады [3].

Бүгінде республикада ішкі және халықаралық туризмнің даму үрдісі байқалады. Туристердің Қазақстан Республикасына келу серпінін талдауда елдің шетелдік туристер үшін жеткілікті дәрежеде тартымды болып отырмағанын көрсетеді, себебі, республикаға келетін кандидаттардың саны 2007 жылғы дағдарысқа дейінгі көрсеткіштерден едәуір артта қалып отыр (2007 жылы 9,3 миллион адам). Елге келу туризміндегі туристік ағынның көлемі көрсетілген кезеңде 0,9 млн жоғарылаған. Үш жыл ішінде туристер ағынының оң динамикасын атап өтуге болады, дегенмен өсу қарқыны төмен: 2015 жылы 1,5%, 2016 жылы 1,2% және 2017 жылы 18,3%. ЮНВТО мәліметтері бойынша, 2018 және 2019 жылдары Қазақстанда туристер саны 10% - ға артты.

Қазақстанның Тәуелсіз мемлекеттер достығы (ТМД) елдерімен геоэкономикалық және геосаяси жағдайына байланысты 7,7 млн. шетелдік туристердің 89,9% - ын ТМД елдерінен келген туристері құрайды, сондай-ақ шетелдік қонақтардың көпшілігі (80%-ы Қырғыз Республикасы, Өзбекстан Республикасы және Тәжікстан Республикасы азаматтары) еңбек мигранттары болып табылатынын атап өткен жөн. ТМД елдерінен келушілер саны 2017 жылы 847 240 адамға немесе 2013 жылмен салыстырғанда 13,6% - ға артты. 2017 жылы ТМД елдерінен келетін туристік ағындардың құрылымында туыстық және достық сапарлар басым болып отыр. Ең көп үлесті Өзбекстан (47,4%), Ресей (24,2%), Қырғызстан (18,0%), Тәжікстан (5,4%), Армения (3,7%), Әзірбайжан (1,6%), Беларусь (1,0%) және Молдова Республикасының (0,19%) туристері құрайды. Құлдырау бойынша жетекші орындардың бірін Қырғызстан (-8,0%) және Ресей Федерациясы (-4,0%) алады. Бірақ оң динамикасын көрсететін нарықтар бар. Ең алдымен, бұл Өзбекстан (+34,1%), Армения (шамамен 5 есе) [5].

Тақырыптың зерттелу дәрежесі. Біздің зерттеуіміздің негізгі базалық принциптері С.Р. Ердаулетов [6], Е.С. Никитинский [7], В.Н. Вуколов [8], О.Б. Мазбаев [9], А.А. Саипов [10], А.А. Жолдасбеков [11], Т.Т. Тұрсынов [12], Н.А. Огиенко [13], С.К. Алшымбеков [14], К.М. Омаров [15], Н.В. Ивлева [16], Т.В. Имангулова [17], О.Г. Лютерович [18], Е.Т. Маханбет [19], Г.А. Ризаходжаева [20], және т.б. туристік индустрия мамандарының, туризм менеджерлерінің кәсіби-педагогикалық рөлдің теориялық-әдіснамалық мәселелерін, аймақтық туризмнің ерекшеліктерін ескере отырып кадрлар даярлауды, белсенді және спорттық туризм мамандарын даярлауды, болашақ экскурсоводтарды даярлауды ашатын қазақстандық ғалымдардың докторлық және кандидаттық диссертацияларынан көрініс тапты.

Студенттер тұлғасының креативтілігін қалыптастыру бойынша мәселелер, болашақ маман тұлғасының педагогикалық қалыптасу процесі, студенттердің кәсіби бейімделуі, кәсіби құзыреттілігі мен танымдық қызметін дамыту, олардың шығармашылық дербестігі, ЖОО-дағы білім берудің заманауи мазмұнының теориясы, студенттердің оқу-танымдық қызметін басқару, қашықтықтан оқыту әдістері т.б. Д.М. Джусубалиева [21], А.Т. Капанова [22], Б.Т. Кенжебеков [23], Э.К. Калымбетова [24], М.М. Рыскулова [25], Б.А. Оспанова [26], Л.Ю. Гущина [27], С.К. Кенжебаеваның [28] еңбектерінде қарастырылған.

Алыс және жақын шетел аумағында туристік кадрлар мамандарын кәсіптік білім беру және ұйымдастырушылық-педагогикалық даярлау жөніндегі мәселелер Гворыс Веслав [29], Е.В. Мошняга [30], М.В. Полевая [31], С.В. Дусенко [32] және т.б. ғалымдардың еңбектерінде жарияланды.

Білім беру үрдісіндегі модульдерді бағалау, ерекшеліктері, кезеңдері, құру және білім беру бағдарламаларының кадрлық әлеуетін ашатын жұмыстарды Е.Л. Писаревский [33], Н.А. Зайцева [34], М.А. Гаранин и П.А. Паулов [35], К.Л. Полупан [36], Б.К. Закирьянов, М.А. Прокофьева және т.б. ғалымдар жариялаған.

Осы зерттеудің негізінде жатқан туризмді дамытудың қазіргі проблемалары мен перспективалы бағыттары туралы әр түрлі уақытта, А. Рубаник және Д. Ушаков [37], С. Сураганова және Б. Сабатаева [38], Г. Зорина және Е. Илина. [39], М. Биржаков [40], Е. Вавилова [41], А. Бабкин [42], М. Каменова және Р. Шокан [43], И. Зорин, В. Квартальнов [44] және т.б. ғалымдардың ғылыми әдістемелік жарияланымдарынан көре аламыз.

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі бекітілген тұжырымдамасында атап өтілгендей, Қазақстанда туризмнің жедел дамуын қиындататын негізгі себептерге мыналар жатады:

1. Туризм орындарында инженерлік, көліктік және әлеуметтік инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, туристік объектілерге қол жеткізудің қиындығы, туристер демалатын орындарда қызмет көрсету деңгейінің төмендігі, жол бойындағы туризм орындарында инженерлік, көліктік және әлеуметтік инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, туристік объектілерге қол жеткізудің қиындығы, туристер демалатын орындарда сервис деңгейінің төмендігі, жол бойындағы инфрақұрылым объектілері сервисінің саны мен сапасының жеткіліксіздігі.

2. Туризм саласындағы білікті кадрлардың жетіспеушілігі, оның ішінде білім берудің академиялық сипаты, білім беру бағдарламаларының еңбек нарығының талаптарынан, өндіріс қажеттіліктерінен, жұмыс берушілердің үміттерінен және т.б. біршама оқшаулануы.

3. Визалық және көші-қон формальдылығы.

4. Туристік саланы дамытуда мәдени және спорттық бағытты қоса алғанда, кешенді тәсілді іске асыру үшін мүдделі мемлекеттік органдарының үйлесуінің жеткіліксіз деңгейі.

5. Әлсіз маркетинг және брендинг.

6. Төмен инвестициялық тартымдылық [3].

Осылайша, Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасын зерделеу және философиялық, ғылыми-әдістемелік, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге, отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектеріне, нормативтік құжаттарға жасалған талдау туристік еңбек нарығының қазіргі заманғы талаптарына сәйкес кадрлармен қамтамасыз етудің жеткілікті түрде баса назар аударылмағандығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

- қоғамның жаңа формациядағы кәсіби туристік кадрларға деген сұранысына және олардың Қазақстанның жоғары оқу орындарында жеткіліксіз дайындалуына;

- «Туризм» білім беру бағдарламасына кәсіби стандарттарды енгізу қажеттілігімен және құзыретті-бағдарланған тәсілді ескере отырып, студентке бағдарланған оқытуды іске асырумен байланысты;

- білім беру процесінің ұйымдастырылуы мен нәтижелеріне және туризм индустриясы субъектілері атынан прогрессивті туристік еңбек нарығының нақты жағдайларына қойылатын қайта өзгертілетін талаптар.

Анықталған қарама-қайшылықтар негізінде **зерттеу мәселесі** анықталды, ол туристік нарық субъектілерінің нақты қажеттіліктерін және оқуға құзыретті-бағдарланған көзқарасты біріктіретін «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша бекітілген кәсіптік стандарттарды ескере отырып, туристік кадрларды даярлаудағы ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларға назар аударудан тұрады.

Мәселенің өзектілігі және оның жеткіліксіз өңделгендігі диссертациялық зерттеу тақырыбын анықтауға негіз болды: «Туристік кадрларды даярлауды жетілдірудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары».

Зерттеудің мақсаты: Қазақстан Республикасында қазіргі заманғы туристік кадрларды даярлаудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарын жетілдіру.

Зерттеу нысаны: Туризм индустриясы мамандарын кәсіби даярлау.

Зерттеу пәні: Қазақстандық жоғары оқу орындарында туристік кадрларды даярлау процесін жетілдіру бойынша ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары.

Зерттеу гипотезасы: Егер кадрларды даярлауды жетілдіру мақсатында Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарының қазіргі білім беру жүйесіне білім беру траекторияларын енгізсе, онда кадрларды даярлау неғұрлым тиімді болады, өйткені осы білім беру траекториялары туризм индустриясы мамандарын кәсіптік даярлауды тиімді жүргізуге мүмкіндік беретін білім беру бағдарламасы бойынша даярланған оқу-әдістемелік кешендермен қамтамасыз етіледі.

Зерттеудің мақсаты мен гипотезасына сәйкес **зерттеудің келесі міндеттері** анықталды:

1. Туризм индустриясында кадрлар даярлау бойынша UNWTO.TedQual халықаралық туристік білім беру жүйесін зерттеу және педагогикалық шарттардың ерекшеліктерін, жіктелуін қарастыру.

2. Туризм индустриясы мамандарын даярлауға және олардың кәсіби қызметіне ықпал ететін Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттарына талдау жасау.

3. Қазақстан Республикасының туризм индустриясында кадрлар даярлаудың білім беру процесін жетілдіру жөнінде әдістемелік ұсынымдар әзірлеу.

4. Қазақ спорт және туризм академиясы базасында «Туризм» ББ аясында білім беру траекторияларын, туризм индустриясы үшін кадрлар даярлау жүйесінің нәтижелілік көрсеткіштерін эксперименттік жұмыстар арқылы негіздеу.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі «Туристік білім беру», «Білім беру туризмі» ұғымдарының мәнін ашатын теориялық ережелер; тұтас педагогикалық процесс теориясы, студенттердің кәсіби құзыреттілігі мен танымдық іс-әрекетінің, шығармашылық дербестігінің тұжырымдамасы; ЖОО-дағы білім берудің қазіргі мазмұнының теориясы және басқалар болып табылады. Жұмыста Е.Л. Писаревский, Н. А. Зайцева, Е.С. Никитинский, В. Н. Вуколов, А.А.Саипов, А.А.Жолдасбеков, А.Н. Макогонов, Д.М. Джусубалиева, Б. Т. Кенжебекова, А. Т. Капанова және т. б. туризмнің және білім берудің өңірлік ерекшеліктерін ескере отырып, туристік кадрларды даярлау жөніндегі танымал ғалымдардың теориясы мен әдістемесі пайдаланылды.

Зерттеу көздері: «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына Жолдауы, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы, Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы, Қазақстан Республикасының 2017-2019 жылға арналған «Туризм» кәсіби стандарты, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, базалық оқу жоспарлары, Қазақстан Республикасының, жақын және алыс шетелдердің мерзімді және ғылыми-педагогикалық басылымдары, интернет ресурстар, оқу құралдары, Халықаралық ғылыми-практикалық конференциялардың материалдары, педагогикалық, ғылыми-әдістемелік әдебиеттер, сондай-ақ туризм және білім беру саласындағы ғалымдардың еңбектері.

Зерттеу әдістері: *теориялық* (философиялық, ғылыми, педагогикалық және оқу-әдістемелік әдебиеттерді талдау; ресми үкіметтік материалдар мен нормативтік-құқықтық құжаттар; педагогикалық тәжірибені зерделеу және қорыту) және *эмпирикалық* (оқу процесін педагогикалық бақылау және оған жеке қатысу; сауалнама жүргізу; сұхбат жүргізу; модельдеу; педагогикалық экспериментті ұйымдастыру және өткізу).

Зерттеудің ғылыми жаңалығы - бұл:

- туристік білім беру ұғымының жіктелуі, туристік кадрларды ұйымдастыру және даярлау бойынша педагогикалық жағдайлар нақтыланды және жинақталды;
- туризм индустриясы мамандарын даярлау бойынша UNWTO.TedQual халықаралық туристік білім беру жүйесіне талдау жасалды;
- түлектердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған кадрларды даярлау үдерісінде нормативтік-құқықтық құжаттардың рөлі анықталды;

- туризм индустриясы кадрларын даярлаудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары, қағидалары, көрсеткіштері мен деңгейлері айқындалды;

- «Туризм» ББ бойынша «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» білім беру траекториялары әзірленді және енгізілді, олар Қазақстан Республикасы Туризм индустриясы кадрларын даярлауды жетілдірудің ұйымдастыру-педагогикалық жағдайларын кешенді іске асырудың қисынын көрсетеді;

- туризм саласындағы кәсіби стандарттарды ескере отырып, болашақ мамандардың кәсіби сапаларын қалыптастыру мақсатын, мазмұнын, технологияларын, нәтижелерін қамтитын туристік кадрларды даярлау бойынша үздіксіз кәсіптік білім берудің құзыретті-бағдарланған моделі әзірленді;

- мемлекеттің және туристік еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, Қазақстан Республикасының Туризм индустриясы кадрларын даярлау процесін жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірленді.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы Қазақстан аумағында туристік кадрларды даярлау жөніндегі нақты жағдайды қарауға мүмкіндік береді, соның негізінде кадрлар даярлау проблемасы бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу жөніндегі одан арғы стратегияны үйлестіруге болады.

Диссертациялық зерттеу негізінде кәсіптік стандарттар негізінде еңбек нарығының қажеттіліктерін ескере отырып, «Туризм» ББ бойынша «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» білім беру траекторияларын әзірлеу және енгізу жүзеге асырылды.

Зерттеудің алынған нәтижелері Қазақстанның жоғары оқу орындарының профессор-оқытушылар құрамына туризм индустриясының кәсіби стандарттарын ескере отырып, «Туризм» білім беру бағдарламасы тобының әзірлеу жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде әзірленген зерттеулердің практикалық құндылығы бар: «Логистика в туризме», «Терминологический словарь управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства», «Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства» оқу құралдары, «Қонақжайлық және туризм индустриясының экономикалық сөздік–анықтамасы», «Қонақжайлылық саласы және психологиялық-туристік қызметтің терминдер сөздігі», «Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің терминологиялық сөздігі», «Экономический словарь – справочник индустрии туризма и гостеприимства», «Dictionary on methods of teaching tourist disciplines», «Terminological dictionary of the scientific» электронды оқу құралдардың «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша туризм индустриясы мамандарын кәсіби даярлауды жүргізуге мүмкіндік беретін авторлық құқық туралы куәліктері бар.

Диссертациялық зерттеу материалдары туризм және қонақжайлылық саласындағы кәсіпорындардың, мекемелердің мамандарына, туризмді

мемлекеттік басқару органдарына туризм индустриясының кадрларын іріктеу жүйесінің тиімділігін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Зерттеу 2015-2020 жылдар аралығында кезең-кезеңмен жүргізілді:

Бірінші кезеңде (2015 – 2017 жж.) – іздеу-теориялық – философиялық, ғылыми, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді зерттеу мәселесі бойынша интернет дереккөздерді талдауға; зерттеу объектісін, пәнін, мақсатын, міндеттерін, ғылыми гипотезасын, зерттеу әдістерін, ұғымдық және ғылыми аппаратты анықтауға бағытталған. Осы кезеңде эксперименттік зерттеу базасы анықталды, онда ҚазСТА-ның оқу процесіне «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдеу-сауықтыру туризмі» оқыту траекториялары бойынша білім беру бағдарламасы енгізілді.

Екінші кезеңде (2017 – 2019 жж.) – айқындаушы – туризм саласының кадрлық әлеуетін даярлауды жетілдіруге тәжірибелік-эксперименттік жұмысты жоспарлау және жүзеге асыру; туризмдегі еңбек нарығын болжау және туристік кадрлардың қажеттілігін айқындайтын факторлар бойынша жұмыс жүргізілді; туристік кадрларды даярлау ерекшеліктерін айқындайтын нормативтік-құқықтық құжаттаманы өңдеу; айқындаушы экспериментті сынақтан өткізу нәтижелері талданып, қорытындыланды.

Үшінші кезеңде (2019 – 2020 жж.) – қалыптастырушы – зерттеу нәтижелері өңделді, туристік кадрларды даярлау бойынша үздіксіз кәсіптік білім берудің әзірленген құзыретті-бағдарланған моделіне түзетулер енгізілді; тұжырымдар мен ұсынымдар қалыптасты, зерттеу нәтижелерін ЖОО практикасына енгізу бойынша жұмыс жүргізілді.

Алынған нәтижелердің сенімділігі тақырып мәселесі бойынша негізделген тәсілдің теориялық және әдіснамалық негізділігімен, зерттеу әдістерінің тиісті таңдауымен және осы жұмыстың нәтижелерінде көрінетін эксперимент барысында алынған нәтижелермен, сондай-ақ, университеттің оқытушысы ретіндегі педагогикалық және практикалық тәжірибелерімен негізделген.

Зерттеу базасы: эксперименттік жұмыс 2015 жылдан бастап 2020 жылға дейін Қазақ спорт және туризм академиясының туризм және сервис кафедрасының оқытушысы ретінде өткізілді, экспериментке ҚазСТА-ның 197 түлегі, Қазақстан Туристік Қауымдастығы (ҚТҚ), респонденттерге сауалнама жүргізу кезінде (10 жұмыс беруші) Алматы қаласының туризм индустриясы ұйымдары қатысты.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау. Зерттеудің негізгі ережелері мен нәтижелері халықаралық ғылыми және ғылыми-практикалық конференцияларда, республикалық және шетелдік басылымдардағы сөйлеген сөздері мен баяндамаларда, 2019 жылы «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламаларының тізіліміне енгізу үшін білім беру бағдарламасының паспортын сараптау» ҚР БҒМ Болон процесі орталығының сарапшысы ретінде және туризм факультетінің ҚазСТА базасында эксперименттік бақылау жүргізуде сыналды.

Зерттеу нәтижелерін жариялау. Осы зерттеу жұмысының нәтижелері 2016-2020 жылдар аралығында жарық көрген 16 ғылыми еңбекте жарияланды.

Диссертациялық тақырып бойынша Scopus деректер базасына енгізілген журналдарда 2 мақала; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің тізіміне енгізілген 4 мақала; халықаралық конференция жинақтарында 4 мақала; авторлық құқық туралы куәлік алған 1 ұжымдық монография және 6 электрондық оқу құралы жарияланды.

Қорғауға шығарылатын ережелер:

- туристік білім беру ұғымының мәні және туризм индустриясы кадрларын даярлауды жетілдіру бойынша ұйымдастыру-педагогикалық шарттары;
- Туризм индустриясы мамандарын даярлау бойынша UNWTO.TedQual халықаралық туристік білім беру жүйесін талдау;
- «Туризм» ББ бойынша «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» білім беру траекториялары;
- туризм саласындағы кәсіби стандарттарды ескере отырып, болашақ мамандардың кәсіби сапаларын қалыптастыру мақсатын, мазмұнын, технологияларын, нәтижелерін қамтитын туристік кадрларды даярлау бойынша үздіксіз кәсіптік білім берудің құзыретті-бағдарланған моделі;
- Қазақстан Республикасының Туризм индустриясы кадрларын даярлау процесін жетілдіру бойынша ұсынымдар.

Жұмыстың құрылымы мен көлемі. Диссертациялық зерттеудің құрылымы кіріспеден, үш тараудан, 15 кестеден, 29 суреттен, қорытындыдан, 118 пайдаланылған әдебиеттер мен қосымшалардың тізімінен тұрады.

Кіріспеде зерттеу жұмысы тақырыбының өзектілігі негізделген, мақсат, объект және пән, міндеттер, зерттеулер қалыптасады, зерттеудің жаңалығы, дереккөздері мен әдістері, зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы, қорғауға шығарылатын негізгі ереже анықталады, автордың зерттеу нәтижелерін апробациялау туралы ғылыми нәтижеге қол жеткізуге қосқан жеке үлесі туралы мәліметтер келтірілген.

Негізгі бөлім мәселенің жай-күйін талдау, зерттеудің әдістері мен ұйымдастырылуы, өзіндік зерттеулер және оларды талқылаудан тұрады.

«Туризм индустриясының туристік кадрларын даярлаудың теориясы мен әдістемесі» атты бірінші бөлімде туризм индустриясының туристік кадрларын даярлаудың теориялық және әдіснамалық аспектілері бойынша әдеби, интернет көздері; туристік білім берудің ерекшеліктері мен жіктелуі; туристік кадрларды даярлауды ұйымдастыру бойынша педагогикалық шарттар; туристік кадрларды даярлау бойынша халықаралық тәжірибе сараланды және зерттелді.

«Туризм саласының кадрлық әлеуетін даярлау жүйесін қазіргі заманғы дамыту» атты екінші бөлімде туризмдегі еңбек нарығына талдау және туристік кадрлардың қажеттілігін айқындайтын факторлар; Қазақстан Республикасының туристік білім беру жүйесіндегі нормативтік-құқықтық талаптары; туристік кадрларды даярлау жөніндегі Қазақстан жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының айрықша ерекшеліктері анықталып ұсынылған.

Үшінші «Туристік кадрларды кәсіби даярлаудың педагогикалық экспериментін ұйымдастыру және оның нәтижелері» бөлімінде Қазақстанның жоғары оқу орындары үлгісінде кәсіби туристік білім берудің заманауи құзыретті-бағдарланған моделі әзірленді және оқу процесіне енгізілді; туристік кадрларды кәсіби даярлауды жетілдіру бойынша білім беру бағдарламаларын енгізудің тиімділігі анықталды.

Қорытындыда қойылған міндеттердің шешілуін растайтын зерттеу қорытындылары шығарылды, негізгі тұжырымдар мен ұсыныстар ұсынылды.

Қосымшада Қазақстан спорт және туризм академиясы базасында оқу процесінде «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» оқыту траекториялары бойынша «Туризм» білім беру бағдарламасын апробациялау нәтижелерін енгізу актілері; авторлық құқық объектісіне құқықты мемлекеттік тіркеу туралы 2018 жылғы 29 тамыздағы №2816 куәлік «Қонақжайлылық және туризм индустриясының экономикалық сөздік-анықтамалығы», 2018 жылғы 23 тамыздағы №2696 «Экономический словарь-справочник индустрии туризма и гостеприимства», 2018 жылғы 20 қарашадағы №614 «Dictionary on methods of teaching tourist disciplines», 2018 жылғы 22 қарашадағы №652 «Terminological dictionary of the scientific», 2020 жылғы 6 тамыздағы №11540 «Қонақжайлылық саласы және психологиялық-туристік қызметтің терминдер сөздігі», 6 тамыздағы №11549 2020 ж. «Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің терминологиялық сөздігі» куәлік, «Виза және саяхаттарды рәсімдеу жөніндегі электрондық портал» ЖШС туристік компаниясынан енгізу актісі ұсынылған.

1 ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНДА ТУРИСТІК КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

1.1 Туристік білім берудің ерекшеліктері мен жіктелуі

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамыту Тұжырымдамасына сәйкес ел алдында бірқатар маман кадр мәселесі туралы шешуін табатын сұрақтар тұр, олардың басқа туризмді дамыту мәселелерін шешуді өз мәдениетімізді, өзіндік ұлттық кодымызды сақтау және нығайту арқылы еңсеруге болады. Мұндай жағдайларда өзінің ұлттық рәміздерін ілгерілету, бәсекеге қабілетті білім беру, ақпараттық және туристік стратегияларды, оның ішінде ішкі туризмді дамыту арқылы жылдам және сындарлы ұйымдастыру қажеттілігі алдыңғы қатарға шығады [3].

Осыған байланысты туризм саласындағы мамандарды кәсіптік даярлау қазіргі заманғы еңбек нарығының көптеген проблемаларын шешуде, яғни Қазақстан Республикасының туризм индустриясын дамытуда негізгі орын алады. Қазіргі кезеңде туризмнің қарқынды дамуы туристік білім берудің басым бағыты болып табылатын туристік кадрларды даярлауды жетілдіру бойынша білім беру процесін кеңінен зерделеуді қажет етеді.

Қазіргі уақытта «туристік білім беру» және «білім беру туризмі» ұғымдарын анықтау күрделі теориялық және әдіснамалық мәселе болып табылады. «Туристік білім беру» немесе «білім беру туризмі» ұғымдарының халықаралық заңнамада тұрақты анықтамасы болмағандықтан, зерттеу барысы қиындықтар туғызады. Сондықтан, бұл жағдай ғалымдарға олардың туристік зерттеулерінде бұл «туристік білім беруді» тәуелсіз зерттеу, сипаттау және оның элементтерін, содан кейін анықтамасын тұжырымдау ұсыныстар беру құқығын қалдырады.

Зерттеушілердің көпшілігі осы анықтаманың жан-жақты сипатын ескере отырып, бір ғылыми пән немесе сала аясында анықтамалар беруді жөн көреді. Бұл көбінесе зерттеу тақырыбы қай ғылыми салада жүргізілетініне байланысты болады [45].

Ғылыми еңбектерде қазіргі кезде екі анықтама қолданыста. Олар «білім беру туризмі» және «туристік білім беру». Білім беру туризміне анықтама беретін шетелдік зерттеушілердің ішінде А.Н. Николаеваның еңбектері айрықша, онда «білім беру туризмі» анықтамасын, туризмнің ерекше бағыты, оның ішінде әртүрлі арнайы ұйымдастырылған интерактивті формалар мен әртүрлі жастағы адамдарға демалу, оқыту және білім берудің үйлесу түрлері бар, бұл білім берудің басым, педагогикалық мақсаттың, оған қол жеткізу құралдарының және басқалардың болуын болжайды [46].

Брент Ритчи «Білім беру туризмі - білім беру және оқыту сапарының негізгі немесе екінші мақсаты болып табылатын қонуға келетіндер мен экскурсанттардың қызметі деп санайды, яғни, білім беру туризмі ұғымын екі сегменттің – білім беру мен туризмнің үйлесімі ретінде анықтауға мүмкіндік беретін жүйелі тәсіл ретінде түсіндіреді». Оның пікірінше, білім беру туризмі ресми білімі бар саяхатшылардың көбеюіне, адамдардың саяхаттауға деген ынтасы үшін білімнің маңыздылығына және ресми оқыту мен мектептен тыс білім берудің танымал болуына байланысты дамуда [47].

«Білім беру туризмі – білім беру туристік өнімін өндірумен, бөлумен, айырбастаумен және тұтынумен байланысты қатынастар жүйесі. Сонымен қатар, білім бердің туристік өнімі деп саяхатшылардың бір жылдан аз уақыт ішінде «білім беру» негізгі мақсатымен оқу орны арасындағы тұрақты емес қозғалыс кезінде білім, білік және дағдыларды игеру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті материалдық және материалдық емес тауарлар» - деп, түсіндіреді А.Р. Лебедев [48].

Е.Л. Писаревскийдің пікірінше, «туристік білім беру» ұғымы күрделі, ашық қалыптасатын жүйе болып табылады, оған мыналар кіреді: студенттер, білім беру және ғылыми ұйымдар және олардың бірлестіктері, оның ішінде қоғамдық-мемлекеттік, Туризм және білім беруді басқару органдары, туризм индустриясының жұмыс берушілерінің бірлестіктері, білім беру бағдарламалары, мемлекеттік білім беру стандарттары, кәсіби стандарттар және мамандарды кәсіби сертификаттау жүйесі [49].

Л.В. Сакун туристік білім беруде туристік қызметтің барлық аспектілерін зерттеу маңызды орын алатынын және халықтық білім берудің бірыңғай жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатынын атап өтті. Туристік білім берудің мазмұны таңдалған еңбек түрінің ғылыми негіздерімен және технологиясымен терең танысуды; арнайы практикалық дағдылар мен біліктерді дағдыландыруды; туристік салада жұмыс істеу үшін маңызды тұлғаның психологиялық және моральдық қасиеттерін қалыптастыруды қамтиды [50].

Ю.П. Свериденко мен О.Я. Гойхман редакциялаған «Сервис және туризм» сөздік-анықтамалығында туристік білім анықтамасы екі бағыт бойынша сараланады: 1) туристік индустрияға жататын нақты кәсіп пен мамандық бойынша белгілі бір білім мен дағдыларды игеру; 2) туристік индустрия үшін жоғары және орта кәсіптік білімі бар мамандарды, жұмысшы кадрларды даярлау жөніндегі өндірістік емес салаға жататын көрсетілетін қызметтер кешені [51].

«Туристік білім беру» ұғымы педагогикамен және педагогикалық қызмет субъектілерімен тығыз байланысты, атап айтқанда, туристік біліммен, өйткені білім беру туризмі, ең алдымен, білім беру мақсаттарына бағытталған, туристік-білім беру процесіне педагогикалық қатысудың жоғары дәрежесін болжайтын педагогикалық маңызды қағида болып табылады [52].

Отандық ғалымдар Р.С. Ердаuletов, В.Н. Вуколов, А.А. Саипов, О.Б. Мазбаев, Е.С. Никитинский, А.Н. Макогонов, А.А. Жолдасбеков және т.б. туризм менеджерін кәсіби-педагогикалық даярлаудың оңтайлы моделіне және туризм менеджерлерінің педагогикалық қызметін ұйымдастыруға бағытталған туризмде білім беру және Қазақстанның жоғары оқу орындарында туристік индустрия мамандарын даярлау мәселелері қарастырды.

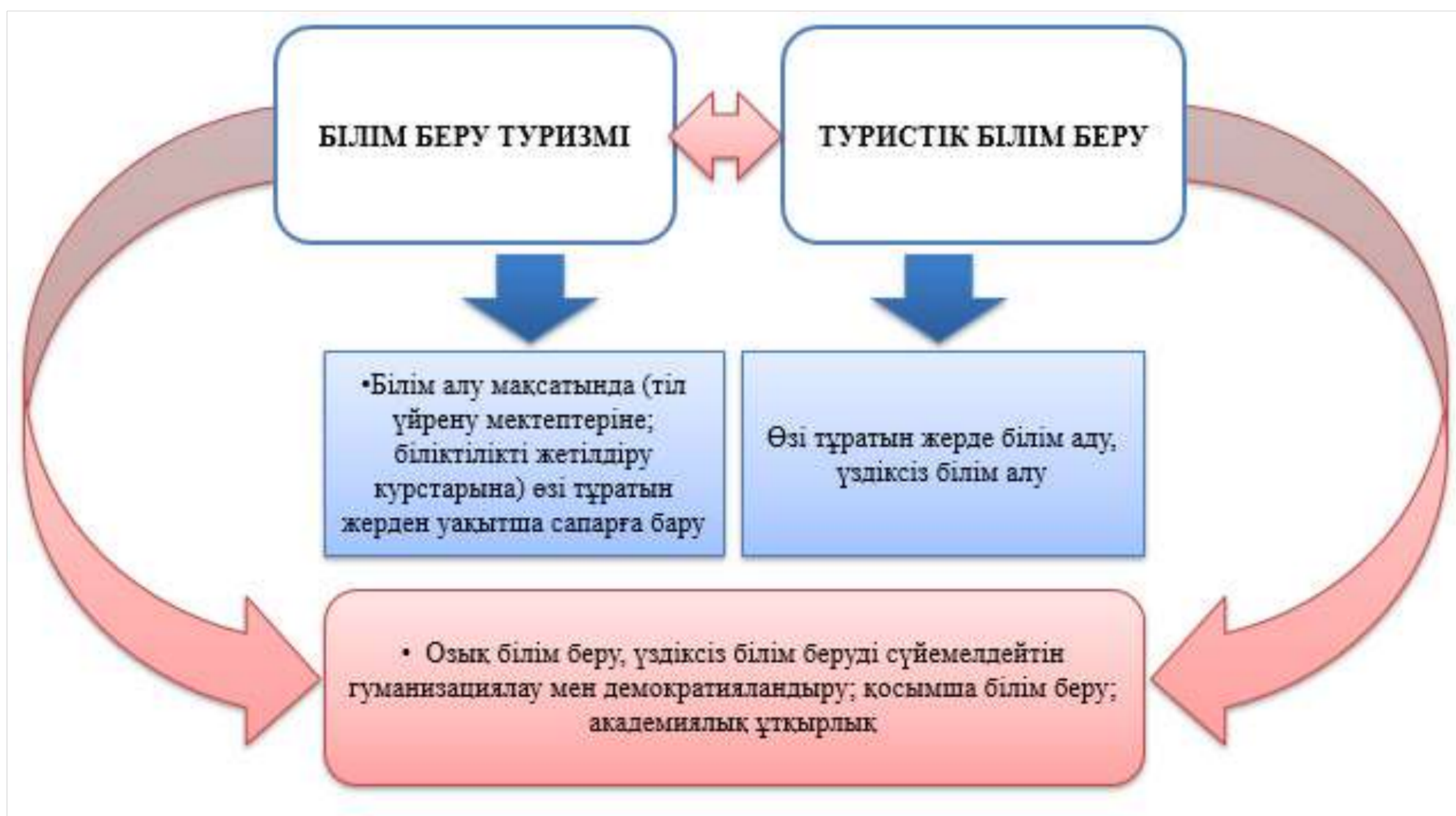
«Туристік қызметті ғылыми зерттеудің әдіснамасы мен теориясы» оқулығында профессор В.Н. Вуколов туристік білім беру мәселесіне қатысты жоғары оқу орындарында туристік кадрларды даярлаудағы әдіснамалық және теориялық негіздемесінің әлсіздігін көрсетті [53].

Профессор А.А. Саиповтың монографиясында педагогикалық ғылымдар жүйесінде туризм педагогикасына байланысты мәселелерін қарастыру және дамыту қажеттілігі атап өтілген. Туризм педагогикасының оны басқа

педагогикалық оқу пәндерінен және педагогика салаларынан ерекшелейтін өзіндік ерекшеліктері бар. Басқаша айтқанда, туристік білімнің, тәрбиенің және дамудың үздіксіздігі мен тұтастығын қамтамасыз етуге бағытталған белгілі бір қадамдар жасалады. Бұл балабақшадан бастап туристік кадрлардың біліктілігін арттыру курстарына дейінгі оқытудың тұтас жүйесін құруды көздейді. Мұның бәрі педагогикалық және туристік қызмет арасындағы нақты айырмашылықтарды ғана емес, сонымен бірге оларды біріктіретін жалпы айырмашылықтарды да көрсетеді [54].

Осылайша, жүргізілген зерттеулерді талдау нәтижелері мынаны көрсетеді, «туристік білім беру» - туризм мен білімнің қиылысында пайда болған, білімнің құрамдас бөлігі болып табылатын процесс ретінде анықтауға болатындығы анықталды [45,с. 305-306].

Жоғарыда келтірілген «білім беру туризмі» және «туристік білім беру» анықтамалары олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға мүмкіндік берді, бұл зерттеу нәтижесінде 1-суретте көрсетілген белгілі бір пікірге келуге алып келді.

Сурет 1 – «Білім беру туризмі» және «туристік білім беру» ұғымдарының ерекшеліктері»

Ескерту- Автормен құрастырылған

1-суретте «білім беру туризмі» және «туристік білім беру» ұғымдарының ерекшеліктері көрсетілген, онда бұл ұғымдардың бір-бірімен өзара байланысты екендігі көрінеді, бірақ диссертациялық зерттеуімізде біз, туристік кадрларды даярлауды жетілдірудің ұйымдастырушылық және педагогикалық жағдайларына жақын «туристік білім» ұғымына тоқталамыз.

Қазіргі туристік білім туристік білім берудің негізгі мақсаттарына сәйкес

келетін төрт субъектінің – оның «тұтынушыларының» қажеттіліктерін қанағаттандыруға байланысты: жеке тұлғалар, қоғам, өндіріс және туристік білім беру саласы сияқты төрт негізгі идея негізінде дамуда [55].

«Туристік білім» мен «білім беру туризмін» біріктіретін элементтер негізгі ұғымдар жүйесін қалыптастырады және әрбір бағыттың ерекшелігін ашады (сурет 1):

Гуманизациялау – туристік білім беруді гуманизациялау идеясын дамыту кәсіби туристік білім беруді гуманизациялаудан, оны фундаментализациялаудан, іс-әрекетке бағыттаудан, туристік білімнің ұлттық сипатын қамтамасыз етуден тұрады.

Демократияландыру дамудың келесі принциптерін қамтиды: студенттердің оқу іс-әрекетін өзін-өзі ұйымдастыру; мұғалімдер мен студенттердің ынтымақтастығы; білім беру мекемелерінің ашықтығы; білім беру туристік жүйелерінің алуан түрлілігі; туристік білім беруді аймақтандыру; тең мүмкіндіктер; қоғамдық-мемлекеттік басқару.

Озық білім беру – мынадай даму қағидаттарына негізделген: туристік саланың озық қажеттіліктері кәсіби туристік білім деңгейі; өңірлер үшін кадрларды озық даярлау; білім алушы (оқушы, студент, тыңдаушы) тұлғасының өзін-өзі дамытуы.

Үздіксіз білім беру – даму қағидаттарын сақтай отырып іске асырылады: базалық білім беру; білім беру бағдарламаларының көпдеңгейлігі; базалық және дипломнан кейінгі білімнің толықтырылуы (өзара толықтыру); білім беру бағдарламаларының маневрлігі; білім беру бағдарламаларының сабақтастығы; білім беру құрылымдарының интеграциясы; білім беру (оқыту) нысандарын ұйымдастырудың икемділігі [55, с. 171].

Қосымша білім беру – адамның білім алу қажеттіліктерін жан-жақты қанағаттандыруға бағытталған, физикалық және (немесе) кәсіби жетілдіру және білім деңгейінің жоғарылауымен бірге жүрмейтін білім беру түрі [55, с. 316].

Академиялық ұтқырлық (academic mobility) – білім алушыларды немесе оқытушы-зерттеушілерді белгілі бір академиялық кезеңге (оқу немесе өндірістік практикадан өтуді қоса алғанда), әдетте, семестрге немесе оқу жылына оқыту немесе зерттеулер жүргізу үшін басқа жоғары оқу орнына (ел ішінде немесе шетелде) өз жоғары оқу орнында кредиттер түрінде игерілген білім беру бағдарламаларын белгіленген тәртіппен міндетті түрде қайта сынақ тапсыра отырып ауыстыру. Академиялық ұтқырлықты жүзеге асыру үшін университеттердің үйлесімді жұмысы тек оқу бағдарламаларын келісу бойынша ғана емес, сондай-ақ осы бағдарламаларды European Credit Transfer System (ECTS) кредиттер арқылы міндетті түрде есепке алу қажет [56].

UNWTO-ның «Туристік және демалыс қызметі туралы Тезаурус» (сөздік) сәйкес әртүрлі негізгі жіктеу принциптеріне немесе белгілеріне негізделген туризм түрлерінің әртүрлі классификациясы бар [55, с. 19].

Туризм түрлерін жіктеу негізінде:

1) ресми (халықаралық нормативтік құқықтық актілерде және ішкі заңнама актілерінде бекітілген);

2) бейресми (немесе ғылыми, ғылыми және білім беру мақсаттары үшін

әзірленген) болып бөлінеді [55,с. 20].

Туризм салаларын жіктеу бойынша А.Ю. Александрова, О.Т. Лойко, Е.Л. Писаревский, Р.С. Ердавлетов және т.б. сияқты ТМД елдері мен Қазақстан ғалымдарының еңбектеріне сүйене отырып, біз әртүрлі белгілерге: түрі, деңгейі, біліктілігі, ұзақтығы, қарқындылығы, әлеуметтік жасы, саны және т.б. бойынша туристік білімнің классификациясын жасадық (кесте 1).

Кесте 1 – Туристік білімнің жіктелуі

Біліктілік белгісі	Түрлері
Түрі	жергілікті; өңірлік; халықаралық.
Деңгейі	орта; техникалық және кәсіптік; арнайы; орта білімнен кейінгі; жоғары; жоғары оқу орнынан кейінгі; қосымша.
Біліктілігі	бакалавриат; магистратура; докторантура; біліктілікті арттыру курстары.
Ұзақтығы	11 жас (мектеп); 2 жыл, 10 ай (колледж); 3-4 жыл (ЖОО); 1-2 жыл (ЖОО-магистратура); 3 жыл (ЖОО докторантура); қысқа мерзімді, орта мерзімді және ұзақ мерзімді курстар.
Оқу нысаны	күндізгі; сырттай; қашықтан.
Әлеуметтік жасы	балалар; жасөспірімдер; жастар; ересек; 3 және 4 жас
Саны	жеке; топтық.
Қаржыландыру көздері	бюджеттік; коммерциялық.
Ескерту - Автормен құрастырылған	

1-кестеден туристік білім беруді зерттеу үшін бұл жіктеудің ыңғайлы екенін көруге болады.

Осыған байланысты біз туристік білім беру түрлерінің сипаттамаларын жан-жақты толығырақ қарастырамыз.

Туристік білім *түрі* бойынша жіктеледі: \

1) жергілікті – тек белгілі бір жерге ғана тән, белгілі бір шектерден шықпайтын;

2) өңірлік – (латын *regionalis* жергілікті, облыстық), қандай да бір белгілі бір ауданға (өңірге), облысқа, елге, елдер тобына жататын, аумақтық белгілері бойынша салынған;

3) халықаралық – жеке қандай да бір мемлекетке ғана тиесілі емес, бүкіл адамзаттың, ортақ пайдалануында болатын, мемлекеттік аумақтың шегінен тыс жатқан географиялық кеңістіктер және барлық мемлекеттердің құқықтық мәртебесі, режимі [57].

Деңгейі бойынша Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі білім берудің үздіксіздігі мен сабақтастығы қағидатының негізінде мынадай деңгейлерді қамтиды:

1) орта – білім беру, азаматтардың мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын меңгеру нәтижесінде алатын білімі;

2) кәсіптік және техникалық – жалпы орта білімі бар азаматтар үшін, таңдалған мамандық бойынша болашақ кәсіби қызметті анықтайтын жалпы кәсіптік, әлеуметтік-экономикалық, арнайы пәндерді зерделеуді және оқу-өндірістік жұмыстарды орындауды көздейді;

3) арнайы – ұзақ емдеуді қажет ететін адамдар үшін, сондай-ақ даму мүмкіндіктері шектеулі балалар мен жасөспірімдер үшін;

4) орта білімнен кейінгі білім – орта білімі бар (жалпы орта немесе техникалық және кәсіптік) азаматтар қатарынан қолданбалы бакалаврларды даярлауға бағытталған білім;

5) жоғары – жалпы орта немесе техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білімі бар азаматтар алады;

6) жоғары оқу орнынан кейінгі білімді – жоғары білімі бар азаматтар алады;

7) қосымша білім беру – оқыту нәтижелеріне және ұлттық біліктілік шеңберіне және салалық біліктілік шеңберлеріне сәйкестікке бағдарлана отырып, білім алушылардың, тәрбиеленушілер мен мамандардың жан-жақты қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған білім [58].

Біліктілік бойынша, яғни тиісті кәсіби қызмет түрі шеңберінде жұмысты орындау үшін қажетті жеке қабілеттердің, кәсіби білімнің, машықтар мен дағдылардың жиынтығы:

1) бакалавриат – тиісті мамандық бойынша «бакалавр» дәрежесін бере отырып, кадрлар даярлауға бағытталған жоғары білім, білім беру бағдарламалары;

2) магистратура – білім беру бағдарламалары «магистр» дәрежесін бере отырып, кадрлар даярлауға бағытталған жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру;

3) докторантура – білім беру бағдарламалары философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін бере отырып, ғылыми, педагогикалық және (немесе) кәсіптік қызмет үшін кадрлар даярлауға бағытталған жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру;

4) кадрлардың біліктілігін арттыру – қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында, ғылыми ұйымдарда,

біліктілікті арттыру институттарында, өндірісте және «Болашақ» халықаралық стипендиясы бойынша тағылымдамадан өту кезінде жүзеге асырылады» [58].

Ұзақтығы бойынша – 11 жыл (орта білім); 2 жыл, 10 ай (колледж); 3/4 жыл (ЖОО); 1/2 жыл (ЖОО – магистратура); 3 жыл (ЖОО – докторантура); қысқа мерзімді, орта мерзімді және ұзақ мерзімді курстар.

Оқыту нысаны бойынша:

1) күндізгі оқу – білім алушы мен білім берушінің тікелей байланысын, тікелей қарым-қатынасын қамтамасыз ететін оқу түрі;

2) сырттай оқу – өз бетінше оқу мен күндізгі оқу ерекшеліктерін біріктіретін оқу түрі;

3) қашықтықтан оқыту – білім алушы мен білім берушінің жанама (қашықтықта) немесе толық емес жанама өзара іс-қимылы кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен телекоммуникациялық құралдарды қолдана отырып жүзеге асырылатын оқыту болып жіктеледі [58].

Әлеуметтік жас белгілері бойынша туристік білім жіктеледі:

1) балалар мен жасөспірімдер – оқушылардың қосымша туристік білім беру бағдарламаларын еркін таңдауына және меңгеруіне бағдарланған, балаларға, жасөспірімдерге білім беру мен тәрбиелеу жүйесінің құрамдас бөлігі;

2) жастар – жастардың зияткерлік әлеуеті мен кәсіби дағдыларын қалыптастыру, оларды жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің мүддесі үшін оқыту және тәрбиелеу;

3) ересек және үшінші жас (егде жас немесе зейнеткерлік жас) - білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі, оның салыстырмалы түрде оқшауланған бөлімшесі, оның негізгі міндеті адамның өз бетінше өмір сүруі кезеңінде жан-жақты дамуына жәрдемдесу болып табылады;

4) төртінші жас (мүмкіндіктері шектеулі адамдар) - ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін білімге қолжетімділікті қамтамасыз ететін, барлық адамдардың әртүрлі мұқтаждықтарына бейімделу тұрғысынан білімге қолжетімділікті көздейтін жалпы білім беруді дамыту процесі [59].

Қатысушылардың саны бойынша туристік білім жеке (бірден бес адамға дейін) және топтық (бестен көп) болып бөлінеді [55,с. 24].

Қаржыландыру көздері бойынша:

1) бюджеттік – жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлауға арналған республикалық және жергілікті бюджеттердің қаражаты мемлекеттік білім беру тапсырысын қаржыландыру болып табылады;

2) коммерциялық – өз қаражаты есебінен қаржыландыру [58].

Туристік білімнің жіктелуі түрлі жағдайда ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып мазмұндық жағынан толықтай талданды. Осылайша, туристік білімнің жіктелуі мен әртүрлі критерийлерді қолдануы негізінде қазіргі білім беру жүйесіндегі туризмнің даму мәнін түсінуге мүмкіндік берді.

1.2 Туристік кадрларды даярлауды ұйымдастырудың педагогикалық шарттары

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай жиырма қадам» атты Қазақстанды жаңғыртудың әлеуметтік бағдарламасында үш басты

бағыт бойынша: білім беру мекемелерін оңтайландыру; оқу-тәрбие процесін жаңғырту және білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру сияқты білім беру жүйесін жаңғыртудың жаңа перспективалары ашылғанын атап өтті [60].

Осы бағыттар бойынша білім беру мекемелері арасында қаржыландыру, түрлі инновацияларды енгізуге деген ұмтылыс, сондай-ақ барлық рейтингтерде жоғары орынға ие болу ниеті бойынша білім беру қызметтерін ұсыну кезінде жоғары бәсекелестік байқалады. Жоғары оқу орындарының құрамы үшін оқу процесі және сапалы білім беру қосалқы дәрежеде.

Білім беру қызметтері өз кезегінде ғылыми еңбектің бір түрі болып табылатын ғылыми-педагогикалық еңбек процесінде құрылады. Ғылыми-педагогикалық жұмыстың нәтижесін білім беру өнімі деп атауға болады. Білім беру өнімі – бұл білім беру қызметтерінің тиісті сегментіне бейімделген зияткерлік өнімнің бөлігі» бұл анықтаманы А.О. Ченцов өз зерттеулерінде ұсынады және қолданысқа енгізген [61].

В.П. Щетинин білім беру қызметі арқылы «адамның, қоғамның және мемлекеттің көптеген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолданылатын білім, ақпарат, дағдылар жүйесі», - деп түсіндіреді. Бұл анықтама білім беру қызметінің құрамын көрсетеді және жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталуының маңызды сипатын, бағытын анықтайды [62].

Білім беру қызметтеріне сұраныс жыл сайын артып келеді, алайда ұсыныстың кері өсуіне және оларды алу мүмкіндігінің кеңеюіне байланысты тұтынушы белгілі бір білім беру қызметінің бәсекеге қабілеттілігі туралы, осы қызметті ұсынатын университеттің бәсекеге қабілеттілігі туралы, тіпті ол білім алатын елдің бәсекеге қабілеттілігі туралы көбірек ойлануда. Сонымен қатар, жоғары білім алу үшін белгілі бір елдің тұтынушыларын таңдау әлемдік білім беру жүйесіндегі елдің имиджін жақсартуға ғана емес, сонымен бірге осы елдің білім беру және ілеспе қызметтерді көрсетуден түсетін кірісін арттыруға да орасан зор әсер етеді [63].

Е.Ж. Өмірқұлова туристік бейіндегі арнайы оқу орнында оқыту жүйесінің педагогикалық процесінің өзегі оқу қызметі болып табылатынын атап өтті, сондықтан оқу іс-әрекетінің жүйелік детерминациясын зерттеу жеке тұлғаның жан-жақты даму идеясын, белгілі бір шара арқылы қоғамдық қатынастардың алдыңғы жүйесімен бұзылған идеяны қалаған және сәйкес шындықтың созылмалы бұзылуы арқылы қайта жандандыруға көмектеседі [64].

Жалпыланған түсінікте тұлға дегеніміз – бұл автономды тасымалдаушы және адамның белгілі бір іс-әрекет формаларының субъектісі және тарихи қалыптасқан әлемге қатынасы. Яғни, адам әрқашан нақты тарихи тұлға болып табылады, қазіргі және қатысушысы болып табылатын қоғамдық-экономикалық қатынастардың, өз уақытының өнімі. Дұрыс тұжырым: адам тұлға болып туылмайды, оған айналады, сондықтан жеке тұлғаны дамытудың мақсатты процесіндегі ең маңызды идея – тұлғаға бағытталған білім мен тәрбиенің гуманистік парадигма идеясы [50,с. 54].

Тұлғаға бағытталған гуманистік оқыту парадигмасы, ең алдымен, зерттелетін бірегей тұлғаның, руханилығының, шығармашылығының, мәдениет

субъектісінің қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан туристік бағыттағы университеттерде өнімді оқу қызметін шығармашылық дамытуда проблемалық оқыту принципі стратегиялық маңызды болып табылады. Тұлғаға бағытталған гуманистік білім берудің мақсаты, ең алдымен, адамның бойында адамды дамыту, оған өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту және жеке тұлғаны өзін-өзі анықтау механизмін құру болып табылады.

Бұл оқу процесінде сабаққа қатысушылардың саналы оқу-танымдық белсенділігінің принциптері, сондай-ақ білім беру тәсілдерімен мәдениеттің сақталуын, берілуін, көбеюін және дамуын қамтамасыз ететін оқытудың мәдени қалыптастыру функциясын жүзеге асыруға ықпал ететін оқытудың ұжымдық принципі өзекті болады. Ол адам мен оның халқы арасында рухани байланыс орнатудан, ұлттық мәдениетке деген сезімді сезінуден, құндылықтарды интерьерлеуде, ұлттық мәдениетке сәйкес өз өмірін құрудан тұрады. Осы қолданудан басқа, ұжымдық оқыту принципі жеке тұлғаның әлеуметтенуін анықтайды [50,с. 55].

Д.Ш. Жұмағалиеваның пікірінше туризм саласының мамандарын даярлау мазмұнын салыстырмалы-педагогикалық талдау тәсілдерінің әдіснамасы гуманизм мен конструктивизм қағидаттарына негізделген. Мамандандырылған университеттің оқу іс-әрекетінде белгіленген гуманистік парадигма идеясын жүзеге асыру міндетті түрде оқытуды дараландыру, оқытудың кәсіби қызығушылығы принциптеріне жүктеледі [65].

Оқу процесін ұйымдастыруда оқытудың практикалық қызметпен байланысы және сабаққа қатысушылардың әлеуметтік-психологиялық сипаттамаларының оқу ерекшеліктеріне сәйкестігі принципі маңызды рөл атқарады.

В.Н. Вуколов өз еңбектерінде туристік индустрия мамандарын даярлаудың әдіснамасы мен теориясын қалыптастыруға әртүрлі анықтамалардан ең алдымен «қызметтің құрылымы, логикалық ұйымдастырылуы, әдістері мен құралдары туралы ілім» және «табиғаттың, қоғамның және ойлаудың белгілі бір құбылыстарын тану әдістері туралы ғылым» белгілері жатады деп санайды. Мамандардың пікірінше, педагогика әдістемесі – бұл педагогикалық білім туралы ілім, оны игеру процесі, түсіндіру әдістері (тұжырымдаманы құру) және оқыту мен тәрбиелеу жүйесін өзгерту мен жетілдіру үшін практикалық қолдану.

Қазіргі уақытта ғылыми зерттеу әдістемесі философия саласының сегменті болып табылады. Дамудың барлық дәстүрлі әдістемелік бағыттарының ішінде туристік білім беру саласы үшін педагогикалық технологиялар принциптері сәйкес келеді [53,с. 83].

«Педагогикалық (білім беру) технология» ұғымы бұл білім беру нысандарын оңтайландыруды өзінің міндеті етіп қоятын, техникалық және адами ресурстарды және олардың өзара іс-қимылын ескере отырып, білімді оқыту мен меңгерудің бүкіл процесін жасаудың, қолданудың және айқындаудың жүйелі әдісі [66].

Арнайы әдебиеттерде «педагогикалық технология» ұғымы алғаш рет АҚШ-та енгізілген және әртүрлі семантикалық мәнге ие:

а) психологияның жетістіктерін педагогикалық тәжірибеде қолдану (Б.Ф.

Скиннер);

б) білім беру процесін зерттеу негізінде оқу процесін бағдарламалаудың, іске асырудың және бағалаудың жүйелі тәсілі;

в) оқытудың ең оңтайлы жолдарын анықтайтын жалпы дидактиканың бөлігі (ч. Куписевич, Ф. Янукевич);

г) оқу процесінің негізгі элементтерінің өзара әрекеттесу жүйесі (Н.Н. Орлов, Г.Л. Таукач, В.И. Лисовичкина);

д) оқыту оқу қызметін ұйымдастырудың құралдары мен тәсілдерін пайдалану теориясы, яғни қолданбалы дидактика (М.Ж. Арыстанов, Ж.С. Хайдаров) [67,с. 105].

2-кестеде профессор Г.М. Құсайынов Ресей ғалымдарының еңбектері негізінде зерттеген «педагогикалық технология» ұғымының анықтамалары берілген [67,с. 99-119].

Кесте 2 – «Педагогикалық технология» түсінігі

Зерттеушілер	«Педагогикалық технология» анықтамалары
В.М. Монахов [68]	Бұл педагогика ғылымы мен мектеп практикасының дамуындағы сабақтастықты сақтау жағдайында педагогика мен техниканың аспаптық және әдістемелік құралдарын түбегейлі жаңарту
В.П. Беспалько [69]	Сипаттама - мұғалімнің шеберлігіне қарамастан педагогикалық жетістікке кепілдік беретін оқушының жеке басын қалыптастыру процесін жобалау
М.Ж. Арстанов и Ж.С. Хайдаров [70]	Бұл педагогикалық практиканың нақты жағдайларында оқытудың мінсіз процесін жүзеге асыратын, оқыту мен оқудың нақты қызметін көрсететін қолданбалы дидактика
В.С. Данюшенков [71]	Бұл педагогикалық практиканың нақты жағдайларында оқытудың мінсіз процесін жүзеге асыратын, оқыту мен оқытудың нақты қызметін көрсететін қолданбалы дидактика
Л.И. Рувинский и И.И. Кобыляцкий [72]	Педагогикалық технология өте динамикалық және кез-келген стандарттарға сәйкес келмейді. Мұғалімнен шығармашылық және күтпеген жағдайларда оңтайлы шешім табу мүмкіндігі қажет
Ескерту - Автормен құрастырылған [67] дерек негізінде	

2-кестеде келтірілген ғалымдардың пікірін ескере отырып, профессор Г.М. Құсайынов өз анықтамасын ұсынады: «педагогикалық технология – бұл тек оқыту процесі ғана емес, жоспарланған оқу мақсаттары мен нәтижелеріне қол жеткізу оқытушыны тәрбиелеу, білім беру мазмұнын және оқу жоспары мен оқу бағдарламаларында көзделген қызмет түрлерін игеру жөніндегі жұмысының әрбір кезеңінде олармен болатын өзгерістер мен қайта құруларда кәсіби педагогтың басшылығымен білім алушылардың өзін - өзі және өзара оқыту процесі», біздің ойымызша, зерттеу аясында бұл анықтама қолайлы, өйткені педагогикалық технологиялар қазіргі заманғы еңбек нарығы үшін мамандандырылған кадрларды даярлауды жетілдірудің объективті нәтижесі

болып табылады [67,с. 120].

Жоғарыда айтылғандарға байланысты ғалымдар әртүрлі дереккөздердегі «педагогикалық технология» ұғымын әртүрлі түсіндіреді, бұл тек осы тұжырымдаманы зерттеу саласынан ғана емес, сонымен қатар, тұжырымдаманың эволюциясының кезең-кезеңімен де байланысты.

Қазіргі зерттеулерге сәйкес білім беру процесін жетілдіруге бағытталған педагогикалық технологиялардың әртүрлі түрлері (жіктелуі) бар.

А. Мажуга, М. Тусеев, Т. Нурмуханбетова педагогикалық технологиялардың келесі түрлерін ұсынады:

1) Психотехнология (психологиялық теорияларға негізделген) – оқушылардың конструктивті ойлауын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

2) Ақпараттық – кибернетикалық технология-электрондық есептеу машиналарында жұмыс істеу.

3) Диалог технологиясы – әмбебап-педагогикалық мағынада оқу диалогы.

4) Имитациялық технология – ойын модельдері, рөлдік оқыту, шешім қабылдау әдістері.

5) Толық меңгеру технологиясы – кері байланыс үшін тестілеуді қосу.

6) Акмеологиялық технология – тұрақты мотивация арқылы әрбір білім алушының оқуы мен дамуында табысқа және жоғары нәтижелерге қол жеткізу.

7) Зерттеу технологиясы-оқыту процесіндегі оқушылардың өзіндік зерттеу қызметі.

8) Тренингтік технология – оқушылардың біліктері мен дағдыларын іріктеу, білімді қолдану.

9) Жобалау технологиясы - оқушылардың жоба бойынша жұмысын ұйымдастыру.

10) Бейнетехнология-дыбыс-бейне жазу құралдарын пайдалану [73].

Педагогикалық процестің осы технологиялары жалпы болып табылады, бұл жағдайда олар туристік білімнің өзіндік ерекшеліктерін білдіре алады.

Біз туристік кадрларды даярлау бойынша педагогикалық процесс технологияларының келесі компоненттерін ашып, ұсындық (сурет 2).

Сонымен, 2-суретте туристік білім берудің педагогикалық процесінің ерекшелігін толық көрсете алатын модель көрсетілген, оның әр элементі терең мағыналы және бейімделген процесс болып табылады, осы модельдің ерекшелігін анық көруге болады:

Практикаға бағдарлану – туризм саласының практикалық қызметінде оларды қолдана отырып, теориялық білім алу. Мысалы, жұмыс берушілер ұсынған критерийлердің бірі – түлектердің кәсіби міндеттерді орындауға дайындығы, осылайша бейімделу процесін қысқартады.

Сурет 2 – Туристтік білім берудің педагогикалық процесс технологиясының моделі

Ескерту - Автормен құрастырылған

Педагогикалық процестің гуманистік сипаты – туризм – «адам-адам» жазықтығында орналасқан қызметтің байланыс саласы, яғни педагогикалық процестің негізі – бұл білім беру процесінің векторын анықтайтын адам (тұлға).

Педагогикалық процестің құрылымдық элементтерінің бірлігі – жан-жақты дамыған жеке тұлғаны дайындау үшін оқыту мен тәрбиенің өзара байланысы, ол қажетті кәсіби құзыреттілікке ие тамаша маман ғана емес, сонымен қатар өз елінің лайықты азаматы және патриоты болады.

Сабақтастық (үздіксіздік) – бұл білім берудің әртүрлі деңгейлерінің өзара байланысы (мектеп, колледж, жоғары оқу орны, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру, біліктілікті арттыру) ғана емес, сонымен қатар бір пән басқа пәннің пререквизиті болып табылатын және жалғастырушы сипатта болатын оқыту процесін құру. Мысалы, бірінші курс → «Туризм негіздері» → екінші курс «Туристтік-өлкетану жұмысының негіздері», «Жетісу өлкетану» → үшінші курс

«Экскурсоведение», «Музейтану», «Экскурсиялық менеджмент»→ төртінші курс «Түрлі тақырыптар бойынша экскурсия жүргізу ерекшеліктері» → қорытынды аттестаттау.

Ғылыми және шынайылық – педагогикалық процесс кезінде алынған теориялық және практикалық білім мен дағдылар ғылыми негізделген және шынайы, яғни нақты зерттеулерге негізделген болуы керек.

Білім берудегі еркіндік пен плюрализм – студентке оқу траекториясы мен білім беру бағдарламасының ерекшелігін құру процесінде пәндерді (балама пәндерді) өз бетінше таңдау құқығы беріледі.

Жаһандану және локализация жағдайындағы патриотизм – білім беру процесінің негізі болып табылады, өйткені Отанға деген сүйіспеншілік елдің мәдени, табиғи, тарихи, ұлттық байлығы үшін мақтаныш сезімін дамытып, оны сақтай және дәріптей алады.

Дуальділік – теория мен практиканың, білім мен өндірістің арасын еңсеру және жұмыс берушілердің талаптарын ескере отырып, білікті кадрларды даярлау сапасын арттыру.

Инновациялылық – өмір сүру ортасына жаңа тұрақты элементтерді енгізетін мақсатты өзгеріс өтпелі жүйелерді бір күйден екінші күйге, яғни туристік кадрларды даярлау бойынша педагогикалық процеске тән жаңалықтарға немесе инновацияларға әкеледі [74].

Жоғарыдағы келтірілген педагогикалық тәсілдер туризм мамандығы бойынша білім беру бағдарламалары бойынша тексеріліп қарастырылды. Нәтижесінде туристік мамандарды оқытудағы қолданыста жоқ тұстары анықталып авторлық бағдарлама жасауға мүмкіндіктер туылды. Осылайша, туристік кадрларды даярлау процесін ұйымдастыруға қажетті педагогикалық жағдайлар көбінесе жалпы педагогиканың негіздерін сақтай отырып, ерекше сипатқа ие болатындығы анықталды.

Практикалық қызмет арқылы жетілдірілген және жалпы қабылданған оқыту элементтерін біріктіретін заманауи педагогикалық технологиялар туристік білім берудің педагогикалық процесіне құзыретті бағытталған көзқарасты анықтайтын, ең алдымен тәжірибеге бағытталған құзыреттілікке бағытталған туристік кадрларды даярлаудың көп деңгейлі жүйесін құрайды. Туристік кадрларды даярлауда халықаралық тәжірибеге сүйендік. Соның нәтижесінде озық тәжірибені қазақстандық туристік мамандарды даярлауға білім беру бағдарламасын енгізіп, толықтырулар жасалынды. Қазақстан туризм сферасы шетелдердің маман даярлау бағдарламаларынан өзгешеленуі туристік нарық ортасына, географиялық орнына, экономикалық даму саясатына байланысты.

1.3 Туристік кадрларды даярлау жөніндегі халықаралық тәжірибе

Туризм саласы әлемдегі ең ірі және қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі болып табылады. Дүниежүзілік туристік ұйымының (UNWTO) деректері бойынша туризмге әлемдік жалпы ішкі өнімнің 9% - ы (тікелей және жанама әсерлерді ескере отырып), тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің әлемдік экспортының 6% - ы келеді. Бұл салада 100 млн. астам адам жұмыс істейді, бұл ретте әлемдегі әрбір 11 жұмыс орны туризм саласында құрылады.

UNWTO туризм бойынша соңғы дүниежүзілік барометрдің деректеріне сәйкес, 2017 жылы Халықаралық туристік түсімдер 7% - ға өсіп, жалпы алғанда 1,3 млрд. туристке жетті, 2018 жылы 6% - ға өсті, бұл 1,4 млрд. туристі құрады, ал 2019 жылы 4% - ға-1,5 млрд. халықаралық туристі құрады [75].

UNWTO деректерін талдай отырып, туристер саны жыл сайын артып келе жатқанын түсінуге болады, бұл туризм саласында жаңа жұмыс орындарын құруды қамтамасыз етеді. Осыған байланысты туристік кадрларды даярлау міндеті күрделене түседі және жан-жақты болады.

Дүниежүзілік туристік ұйым туристік қызмет көрсету деңгейіне қойылатын талаптардың ұдайы өсіп отыратын жағдайында туристік персоналды даярлау сапасына көбірек көңіл бөледі және туристік білім беру сапасын туристік дестинациялардың тұрақты дамуын, туристік өнімнің тартымдылығы мен бәсекеге қабілеттілігін, бүкіл әлемдегі туристік кәсіпорындар мен оқу орындарының тиімділігін айқындайтын негізгі фактор ретінде қарайды [55,с. 215].

Туристік кадрларды даярлау жөніндегі халықаралық тәжірибені алыс, жақын шет елдер мен Қазақстанның көптеген ғалымдары, практик-педагогтары зерделеді, бұл туристік білім беру сапасының бөлінуіне талдау жасауға мүмкіндік берді.

Е.Л. Писаревский өз зерттеулерінде еуропалық, американдық туризм және қонақжайлылық мектептерінің пайда болу тарихын, ғылымның әртүрлі салаларындағы қолданыстағы факультеттерде туристік бағдарламалардың ашылуын, Ұлыбританияда туристік білім берудің қалыптасу кезеңдерін, еуропалық туристік білім беру көшбасшыларының негізгі елдерін атап өткен [55, с. 217-229].

Қазақстандық ғалымдар әлемдік тәжірибе нәтижесінде қарастырады. Мысалы профессор В. Н. Вуколов өзінің докторлық диссертациясында Францияның, АҚШ-тың, Кипрдің, Швейцарияның, Түркияның, Қытайдың туризм саласы кадрларын даярлау бағдарламасын талдайды, шетелдік жоғары оқу орындары арасында студенттермен алмасу бағдарламасының маңыздылығын, тек теорияларды ғана емес, сонымен қатар практикаларды да қоса алғанда сабақтарды өткізу ерекшеліктерін атап өтеді [8,с. 36-50].

А.А. Саиповтың «Туризм менеджерлерінің ғылыми-педагогикалық негіздері» монографиясында шетелде туристік кадрларды даярлау жүйесіне талдау жасалады және Франция, Италия, Испания, Германия, Швейцария және т.б. дамыған туризм инфрақұрылымы бар көптеген елдерде болашақ мамандардың кәсіби оқытудың барлық деңгейлерінен өту міндеттілігі қарастырылған:

- 1) машықтанушы дағдысын игеру;
- 2) кәсібилендіру;
- 3) бакалавр дипломын алу;
- 4) магистр дипломын алу үшін оқу;
- 5) дипломнан кейінгі оқыту [54,с. 67-85].

Профессор Е.С. Никитинский өз зерттеулерінде білім беру мен адам ресурстарын дайындауға мән беру және туризм саласындағы білім беру

бағдарламаларының сапасы мен тиімділігін жетілдірудегі Дүниежүзілік туристік ұйымның рөлі туралы атап өтті [76,с. 134].

Ғалымдардың жоғарыда баяндалған зерттеулері туристік кадрларды даярлау бағдарламалары бар негізгі университеттердің, академиялардың, бизнес-мектептердің, оқу орталықтары мен зерттеу институттарының даму тарихымен танысуға мүмкіндік берді. Бірақ біздің зерттеуімізде қойылған міндеттерді орындау үшін біз сертификатталған туристік білім беру орталықтары мен UNWTO. TedQual туристік оқу бағдарламаларын зерттеп, талдадық, өйткені қазіргі кезеңде туристік білім беру сапасы жоғары білікті және бәсекеге қабілетті туристік кадрларды даярлау үшін туризм бойынша кәсіби білім беру бағдарламасын қолданудың негізгі бағыттары болып табылады. Қазіргі кезде туристік білім беру сапасын сертификаттаудан Туризм және спорт академиясының туризм факультеті мен Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің туризм кафедрасы өткен.

Дүниежүзілік туристік ұйым (UNWTO) туристік білім беру сапасын арттыру және дүние жүзінің туристік аймақтарында алған білімдерін қолдану мәселесіне көп көңіл бөледі. Түрлі елдердің оқу орындары жүзеге асыратын туризм саласындағы білім беру бағдарламаларының сапасы мен тиімділігін жетілдіру мақсатында туристік білім беру сапасын сертификаттау «UNWTO. TedQual» (Tourism Education Quality) енгізу бойынша шаралар жүргізілуде [75].

TedQual (Tourism Education Quality) – бұл білім беру сапасының үздіксіз өсуіне бағытталған «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша жоғары оқу орындарын ерікті сертификаттау.

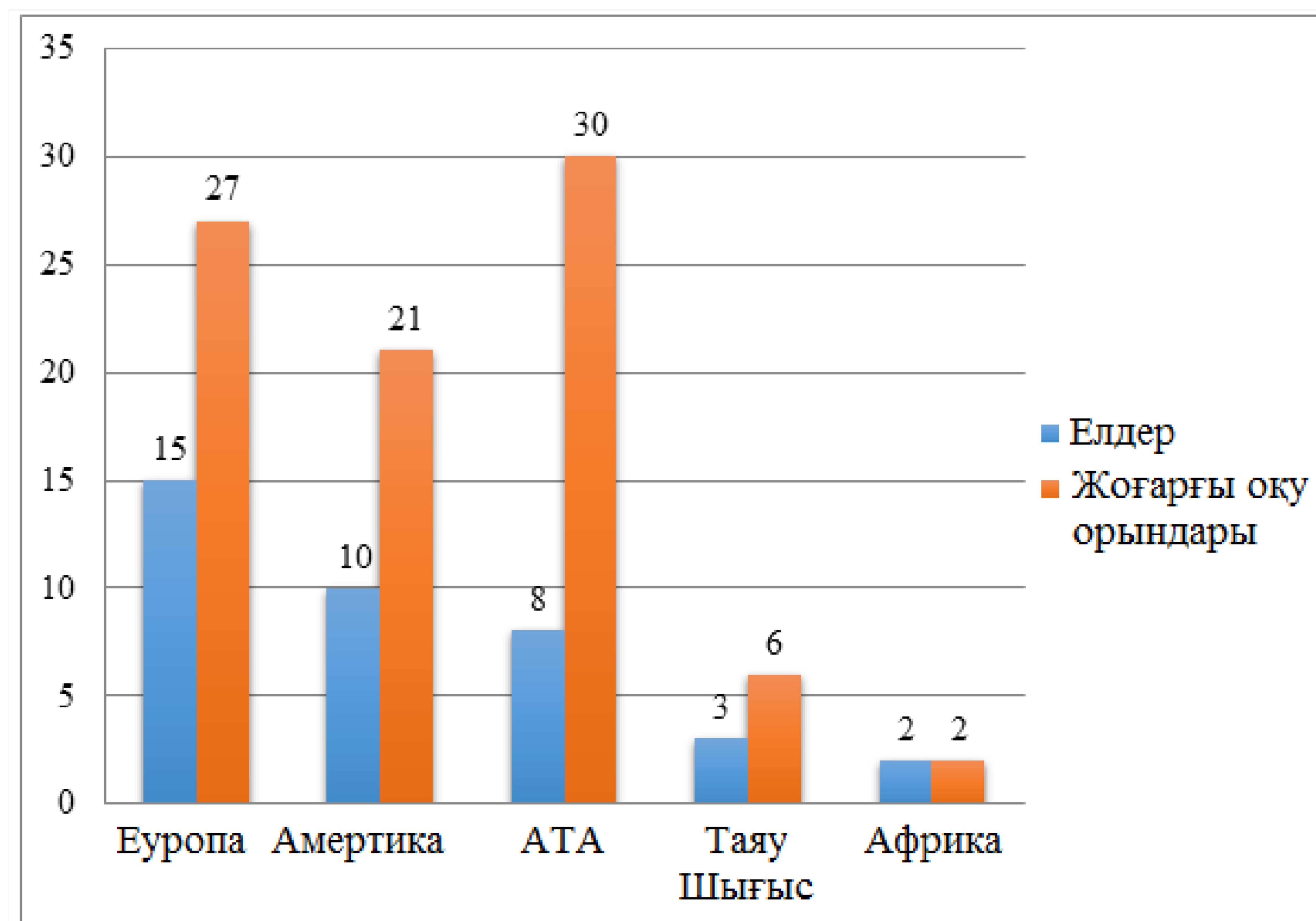
Сертификаттау білім беру жүйесінің негізгі бес компонентті бағдарламалары бойынша талданады және бағаланады:

- зерттеу жоспарының келісімділігі;
- инфрақұрылым және педагогикалық қолдау;
- әкімшілік басқаруды қолдау саясаты, құралдары мен тетіктері;
- профессор-оқытушылар құрамын таңдаудың ашық тетіктерінің және олардың кәсіби дамуы үшін қолайлы жағдайлардың болуы;
- туризм индустриясының бүгінгі қажеттіліктеріне контенттің сәйкестігін қоса алғанда, оқу бағдарламаларының ішкі және сыртқы аспектілеріне әсер ететін туризм секторының қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту бағдарламасы мазмұнының өзектілігі.

UNWTO сертификаттау мақсаты. TedQual бүкіл әлемдегі елдер мен аймақтардағы туристік сектордағы жұмысшылар мен мамандарды оқыту процесін жақсартудан тұрады. Туристік оқыту процесіне сұраныс пен ұсыныс (жұмыс берушілерден, болашақ мамандар мен оқытушылардан) және кейіннен осы әрекеттен тиімді қайтарым арасындағы шеңберді айқындау. Бұл, сайып келгенде, жұмысшылар мен мамандардың шеберлік деңгейінің жақсаруына әкеледі және туризм бизнесін бәсекеге қабілетті етеді. Әдіснаманың артықшылықтары туристік білім беру жүйесіне сұраныс пен тұтынуды дамыту процесінде және біліксіз қызметтің алдын алуда тартылатын болады [77,с. 16].

Қазіргі уақытта UNWTO ресми сайтының деректерін зерттеу, UNWTO TedQual сапа сертификаттарын 232 туристік білім беру бағдарламалары

бойынша (сурет 4) Америка, Азия Тынық мұхиты аймағы, Африка, Еуропа және Таяу Шығыс макроөңірлерінің 38 елінде 86 оқу орнын алды (сурет 3).

Сурет 3 – Макроөңір елдері бойынша UNWTO TedQual сертификатталған оқу орындары

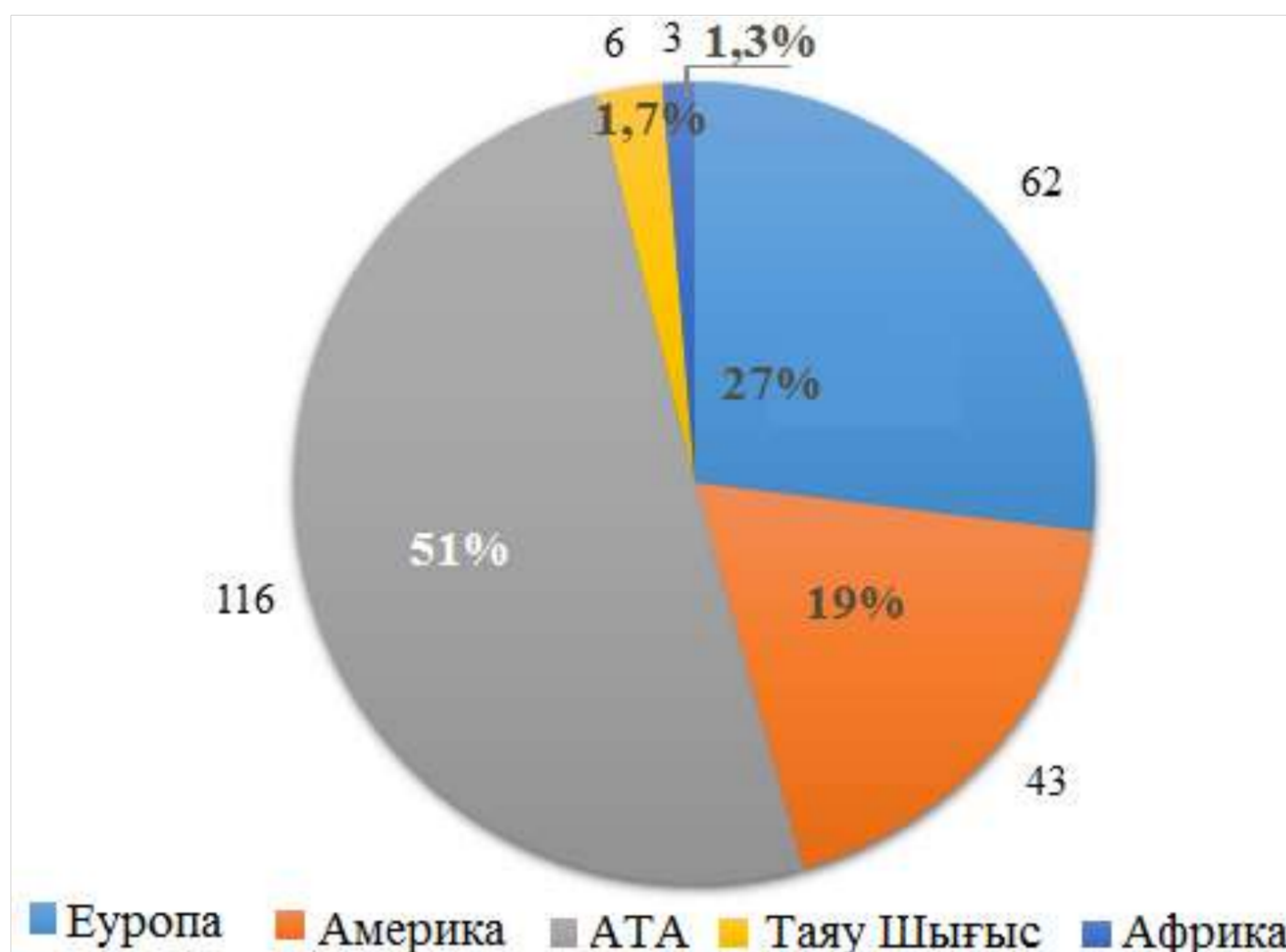
Ескерту - Автормен құрастырылған

3-суреттен көріп отырғанымыздай, UNWTO. TedQual сапа сертификатын Еуропаның 15 елінде - 27 жоғары оқу орны, Американың макроөңірінің 10 елінде - 21 жоғары оқу орны, Азия-Тынық мұхиты өңірінің 8 елінде - 30 жоғары оқу орны, Таяу Шығыстың 3 елінде - 6 жоғары оқу орны және Африканың 2 елінде 2 жоғары оқу орны алды.

3-суретке сәйкес, бірінші орында Еуропа макроөңірінің туристік кадрларын даярлау жөніндегі UNWTO. TedQual сертификаты бар елдер (15): Австрия, Франция, Италия, Қазақстан, Латвия, Македония, Португалия, Сербия, Словакия, Словения, Испания, Швейцария, Нидерланды, Түркия, Ұлыбритания. Екінші орында Америка макроөңірі елдері (10): АҚШ, Канада, Чили, Колумбия, Эквадор, Гондурас, Мексика, Перу, Пуэрто-Рико; бұдан әрі Азия-Тынық мұхиты өңірінің елдері (8): Австралия, Қытай, Үндістан, Индонезия, Жапония, Малайзия, Жаңа Зеландия, Тайланд; Таяу Шығыс елдері (3): Біріккен Араб Әмірліктері, Иордания, Оман Сұлтандығы, Африка макроөңірі (2): Кения, Замбия [75].

4-суретте UNWTO ресми сайтының деректері бойынша өңірлер бойынша UNWTO. TedQual білім беру сапасы сертификаттарын алған білім беру бағдарламалары ұсынылған: Азия-Тынық мұхиты аймағының 116 білім беру

бағдарламасы; 62 – Еуропа; 43 – Америка; 8 - Таяу Шығыс және 3 – Африка.

Сурет 4 – Макроөңірлер бойынша UNWTO TedQual сертификатталған білім беру бағдарламаларының саны

Ескерту - Автормен құрастырылған

4-суретті талдап, бұл макроөңірлер бойынша білім беру бағдарламаларының санын неғұрлым егжей-тегжейлі бөлуді қарастыруға мүмкіндік берді.

«Туризм» бағыты бойынша білім беру бағдарламаларын әзірлеу саласындағы әлемдік тәжірибені зерделей отырып, біз туризм индустриясы үшін мамандар даярлауды жүргізетін әртүрлі макроөңірлердің, жекелеген елдер мен жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының негізгі бағыттарын қалыптастыруға мүмкіндік берген ауқымды зерттеулер жүргіздік. Зерттеу барысында алынған мәліметтер салыстырмалы кестеде жасалды, ол бұрын-соңды болмаған авторлық жұмыс болып табылады және туризм саласындағы білім беру бағдарламасын жасаумен айналысатын мамандар үшін бірегей теориялық және практикалық ресурс болып саналады. Ыңғайлы болу үшін кесте макроөңірлерге бөлінді, осылайша автор 3 кестеде әзірледі.

Азия-Тынық мұхитының аймағы зерттеу үшін ең ауқымды объект болып табылады, өйткені білім беру бағдарламаларының ең көп саны дәл осы өңірде, Қытай, Индонезия, Жапония, Жаңа Зеландия, Австралия, Таиланд, Малайзия және Үндістан елдерінде әзірленген, бұл ретте басым көпшілігі Қытай мен Индонезияда, бұл елдердің экономикалық және әлеуметтік жағдайына байланысты. Осыған байланысты бұл аймақтың бастапқы деректерін неғұрлым тиімді талдау үшін үш кесте құрылды.

Сонымен, үш ішкі кестеден тұратын және төменде келтірілген 3-кестеде

авторлар Азия-Тынық мұхиты аймағының 116-дан астам білім беру бағдарламаларын талдады, олардың тек 58-і Қытайдың білім беру орталықтарына, 39-ы Индонезияға, ал қалған 19-ы аймақтың басқа елдеріне арналған. Талдау жүргізу үшін бастапқы деректер UNWTO ресми сайтынан алынды, елдер бөлімшесі және аймақтарды анықтау да осы сайтта ұсынылған жалпы қабылданған стандарттарға сәйкес келеді.

Кесте 3 – Азия-Тынық мұхиты аймағының (Қытай) білім беру бағдарламаларын талдау

Білім беруі	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
1	2	3
Азия-Тынық мұхиты аймағы		
Қытай		
1	Sun Yat-sen University (г. Гуанчжоу)	Туризмді басқару
2	Guilin Tourism University (г. Гуйлинь)	Бортсеріктердің қызметтері
3		Орындаушылық өнер және жоспарлау бойынша туризмге бағытталған бағдарлама
4	Tourism College of Zhejiang Province (г. Гуанчжоу)	Қонақ үй әкімшілігі;
5		Есепке алу
6		Экскурсовод
7		Көркем жерлерді дамыту және басқару
8		Көрмені жоспарлау және басқару
9		Батыс аспаздық өнері
10		Ағылшын Туризм
11		Жапон Туризм
12		Халықаралық круиздік қызмет
13		Бортсерік
14		Е-бизнес
15	Chinese University of Hong Kong (г. Гонконг)	Қонақжайлылық және жылжымайтын мүлік
16	The Hong Kong Polytechnic University (г. Гонконг)	Қонақ үй және туристік менеджмент
17		Халықаралық туризм және конференц-менеджмент
18		Туризм және оқиғаларды басқару
19	Hospitality Industry Training & Dev. Centre – VTC (г. Гонконг)	Қонақ үй қызметі
20		Іс-шараларды ұйымдастырумен қоғамдық тамақтану саласы
21		Тамақ өнімдері мен сусындар өндірісі
22		Туристер мен турагенттіктерге қызмет көрсету саласы
23		Қонақ үй бизнесі
24	Institute for tourism studies – IFT (г. Макао)	Туристік бизнесті басқару
25		Қонақ үй менеджменті
26		Туризм оқиғаларын басқару
27		Мұраны басқару
28		Қонақ үй менеджменті (Қытай)

3 – кестенің жалғасы

1	2	3
29		Оқиғаларды басқару (Қытай)
30		Туризм саласындағы бөлшек сауда және маркетинг (ағылшын)
31		Аспаздық өнерді басқару
32	Macao University of Science and Technology (г. Макао)	Халықаралық туризм басқармасы (бакалавриат)
33		Халықаралық туризм басқармасы (магистратура)
34	Shenzhen Tourism College of Jinan University (г. Шэньчжэнь)	Туризмді басқару
35		Оқиғаларды басқару
36		Гольф және бос уақытты басқару
37		Қонақ үй менеджменті
38	City University of Macau (г. Макао)	Халықаралық қонақ үй және туристік менеджмент
39		Халықаралық туризм басқармасы
40		Халықаралық қонақ үй және туристік менеджмент (қытай / ағылшын)
41	Chengdu Polytechnic - School of Tourism (г. Чэнду)	Қонақжайлылықты басқару
42		Туризмді басқару
43		Авиациялық Қызметтерді басқару
44		MICE менеджмент
45		Көркем жерлерді дамыту және басқару
46		Гид қызметі
47	Huangshan University (г. Гуанчжоу)	Туризмді басқару
48		Қонақжайлылықты басқару
49		Адам ресурстарын басқару
50		Гастрономия және тамақтану саласындағы білім
51	Hong Kong Institute of Vocational Education (IVE), Vocational Training Council (VTC) (г. Гонконг)	Қонақ үй және мейрамхана менеджменті
52		Халықаралық қонақ үй және туристік менеджмент
53		Бос уақытты басқару
54		Туризм және MICE
55		Әуежайда операцияларды басқару
56	Zhuhai College of Jilin University (г. Чжухай)	Туризмді басқару
57		Гольф менеджменті
58	Guangdong Polytechnic of Science and Technology (г. Гуандун)	Туризмді басқару
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде		

Сонымен, 3-кестеде авторлар Қытайдың жетекші жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларын талдап, олардың негізгі бағыттарын анықтады, онда туризм индустриясы мамандарын даярлаудың перспективалы бағыттарының бірі ретінде туристік процестерді басқаруға, сондай-ақ жіктеу бағыттары бойынша туризмнің әртүрлі түрлеріне үлкен рөл берген.

Кесте 4 – Азия-Тынық мұхиты аймағының (Индонезия) білім беру бағдарламаларын талдау

Білім беруі	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
Азия-Тынық мұхиты аймағы		
Индонезия		
1	STP Bandung (г. Бандунг)	Үй-жайларды басқару (DIII)
2		Кондитерлік (DIII)
3		Тамақ өнімдерін өндіруді басқару (DIII)
4		Азық-түлік және сусындарды басқару (DIII)
5		Турды басқару (DIV)
6		Саяхат бизнесін басқару (DIV)
7		Іскерлік конвенцияларды басқару (DIV)
8		Туристік бизнесті басқару (DIV)
9		Туризмді басқару (DIV)
10		Қонақ үй әкімшілігі (DIV)
11		Туризм саласындағы жоғары білім (S1)
12		Туризмді зерттеу магистрі (S1)
13		Тұру және тамақтану (S1)
14		Туризм бойынша дипломнан кейінгі білім беру бағдарламасы
15	STP Bali (Бали)	Туризмді басқару
16		Қонақ үй әкімшілігі
17		Үй-жайлар бөлімдерін басқару
18		Азық-түлік және сусындарды басқару
19		Тамақ өнімдері мен сусындар өндірісін басқару
20		Туристік бизнесті басқару
21		MICE менеджмент
22		Туризм менеджменті
23		Қонақ үй бизнесі
24		Қонақ үй есебі
25		SPA менеджменті
26	Tourism Polytechnic of Makassar (г. Макассар)	Үй-жайлар бөлімдерін басқару
27		Азық-түлік және сусындарды басқару
28		Азық-түлік өндірісін басқару
29		Турлар мен саяхаттарды басқару
30	Medan Polytechnic of Tourism	Турлар мен саяхаттарды басқару
31		Туризмді жоспарлау және маркетингті басқару
32		Нөмірлер бөлімдерін басқару
33		Азық-түлік және сусындарды басқару
34		Азық-түлік өндірісін басқару
35		Кондитерлік өнімдерді басқару
36	Indonesian education university	Курорттар мен бос уақытты басқару
37		Тамақтану индустриясы басқармасы
38		Маркетинг және туризм менеджменті
39	Bina Nusantara University (г. Джакарта)	Қонақ үй менеджменті
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде		

4-кестеде Индонезияның Азия-Тынық мұхиты аймағының атап айтқанда, туризм индустриясы мамандарын даярлауға мамандандырылған және бүкіл аймақтың ерекшелігін көрсететін 6 университеттің білім беру бағдарламаларына талдау жүргізілді. Сонымен, ең танымал білім беру бағдарламалы, Қытайдағы сияқты, туризм саласындағы менеджерлерді даярлауға бағытталған, яғни білім беру бағдарламалардың ең көп саны туристік секторды басқаруға, әкімшілендіруге және басқаруға келеді.

Жоғарыда келтірілген 5-кестеде біз Австралия, Жапония, Жаңа Зеландия, Таиланд, Малайзия, Үндістанның жетекші жоғары оқу орындарының білім беру саласындағы тәжірибесін зерделеп, талдадық, бұл Азия-Тынық мұхиты аймағының барлық дерлік елдері кешенді және интеграцияланған басқару, сондай-ақ туризм саласындағы менеджмент және әкімшілендіру құралдары бойынша туризмнің бүкіл жүйесіне ықпал ете алатын мамандарды даярлайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Кесте 5 – Азия-Тынық мұхит аймағының (Австралия, Жапония, Жаңа Зеландия, Таиланд, Малайзия, Үндістан) білім беру бағдарламаларын талдау)

Білім беруі	Ел	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
1	2	3	4
Азия-Тынық мұхиты аймағы			
1	Австралия	The University of Queensland (Брисбен қ.)	Қонақ үй және туристік менеджмент саласындағы халықаралық марапаттар
2			Халықаралық қонақ үй және туристік менеджмент
3			Туризм, Қонақ үй бизнесі және іс-шараларды ұйымдастыру (магистратура)
4			Туризм (докторантура)
5	Жапония	Wakayama University	Туризм (бакалавриат)
6		Ritsumeikan Asia Pacific University	Қоғамдық ғылымдар: қонақ үй ісі және туризм (бакалавриат)
7	Жаңа Зеландия	Victoria University of Wellington (Веллингтон қ.)	Туризм менеджменті (докторантура)
8			Туризм менеджменті (магистратура)
9			ВТМ Туризм менеджменті (бакалавриат)
10			Hons Туризм менеджменті (бакалавриат)
11		Auckland University of Technology (Окленд қ.)	Халықаралық туризм басқармасы (бакалавриат)
12	Таиланд	National Institute of Development Administration	Туризмді біріктірілген басқару (магистратура)
13			Туризмді кешенді басқару (докторантура)
14		Mahidol University International College	Халықаралық қонақ үй менеджменті (бакалавриат)
15	Малайзия	Taylors University	Халықаралық туризм басқармасы: саяхаттар мен демалыстарды ұйымдастыру; іс-шараларды ұйымдастыру (бакалавриат)

5 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
16	Индия	Amity University (Ноида қ.)	Халықаралық қонақжайлылық менеджменті (бакалавриат)
17			Туризм (магистратура)
18			Туризмді басқару өнері (бакалавриат)
19			Туризм (магистратура)
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде			

Азия-Тынық мұхиты өңірінен кейін авторлар келесі, Еуропа елдері мен жоғары оқу орындарының тәжірибесін зерделеді, атап айтқанда Еуропа макроөңірінің 62 сертификатталған білім беру бағдарламаларына талдау жасалды, туризм саласындағы мамандарды даярлауға бағытталған: Австрия, Франция, Италия, Қазақстан, Латвия, Македония, Португалия, Сербия, Словакия, Испания, Швейцария, Нидерланды, Түркия, Ұлыбритания (6-кесте). UNWTO ресми сайтында ұсынылған бастапқы деректерге сәйкес Қазақстан Республикасы нақ осы еуропалық аймаққа жатады.

6-кестеде келтірілген мәліметтер туризм білім беру бағдарламалары бойынша мамандарды даярлайтын еуропалық жоғары оқу орындарының арасында Нидерландыдағы Бреде қаласындағы кәсіби университетті атап өтуге мүмкіндік береді.

Кесте 6 – Еуропаның білім беру бағдарламаларын талдау (Австрия, Франция, Италия, Қазақстан, Латвия, Македония, Португалия, Сербия, Словакия, Испания, Швейцария, Нидерланды, Түркия, Ұлыбритания)

Білім беруі	Ел	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
1	2	3	4
Еуропа			
1	Австрия	MODUL University Vienna (Вена қ.)	Туризм және қонақ үй менеджменті саласындағы іскерлік әкімшілік (бакалавриат)
2			Халықаралық туризм басқармасы (магистратура)
3			Туризмді басқару саласындағы іскерлік әкімшілік (магистратура)
4	Франция	Excelia Group (Ла-Рошель қ.)	Туризм (бакалавриат)
5			Туризмді басқару (магистратура)
6			Туризм және Қызметтерді басқару (МВА)
7	Италия	University of Molise (Термоли қ.)	Экономика және туризмді басқару (бакалавриат)
8			Туризм (магистратура)
9		University of Bologna (Болонья қ.)	Туризм экономикасы (бакалавриат)
10			Туризм экономикасы және басқару (магистратура)

6 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
11	Латвия	University of Turība (Рига қ.)	Туризм және қонақ үй менеджменті (бакалавриат)
12			Стратегиялық Туризм менеджменті (магистратура)
13	Македония	University of Tourism and Management (Скопье қ.)	Туризм 1-ші цикл
14			Туризм 2-ші цикл
15	Португалия	Polytechnic Institute of Coimbra (Коимбра қ.)	Туризм (бакалавр)
16		Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estoril (Эшторил қ.)	Аспаздық және тамақ өнеркәсібі (бакалавриат)
17			Туристік ақпарат (бакалавриат)
18			Туризм басқармасы (бакалавриат)
19			Қонақ үй менеджменті (бакалавриат)
20			Демалыс және ойын-сауық туризмін басқару (бакалавриат)
21			Туристік бағыттарды стратегиялық басқару (магистратура)
22			Оқиғаларды стратегиялық басқару (магистратура)
23			Экологиялық және шытырман оқиғалы Туризмдегі жоспарлау және басқару (магистратура)
24			Қонақ үй менеджменті (магистратура)
25		Polytechnic Institute of Viana do Castelo (Виана-ду-Каштелу қ.)	Туризм (бакалавриат)
26		Polytechnic Institute of Leiria (Лейрия қ.)	Туристік ойын-сауық
27			Оқиғаларды басқару
28			Туризм және қонақ үй менеджменті
29			Туризм маркетингі
30			Мейрамхана және тамақтану
31			Туризм
32	Сербия	Singidunum University (Белград қ.)	Туризм және қонақ үй менеджменті (бакалавриат)
33			Туризм және қонақжайлылық саласындағы Бизнес-жүйелер (магистратура)
34	Словакия	Matej Bel University (Банска-Бистрица қ.)	Туризм экономикасы және менеджмент
35	Словения	University of Ljubljana. Faculty of Economics (Любляна қ.)	Туризм (бакалавриат)
36			Туризм (магистратура)
37	Испания	Antonio de Nebrija University (Мадрид қ.)	Туризм (магистратура)

6 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
38		University of Valencia (Валенсия қ.)	Туризм (бакалавриат)
39		Open University of Catalonia UOC (онлайн)	Стратегия және тұрақты басқару (магистратура)
40			Туризм (бакалавриат)
41	Швейцария	César Ritz Colleges: IHCR & UCCR (Бриг қ.)	Қонақ үй және туристік менеджмент (бакалавриат)
42			Халықаралық қонақ үй менеджменті (магистратура)
43			Қонақ үй менеджменті (бакалавриат)
44		Lucerne University of Applied Sciences and Arts (Люцерн қ.)	Туризм бойынша іскерлік әкімшілендіру
45	Нидерланды	Breda University of Applied Sciences (Бреда қ.)	Туризмдегі басқару
46			Халықаралық қонақ үй менеджменті
47	Түркия	Akdeniz University (Анталья қ.)	Туризмдегі басқару (бакалавриат)
48		Bogaziçi University (г. Стамбул)	Туризмдегі басқару (бакалавриат)
49	Ұлыбритани я	International Centre for Responsible Tourism, Leeds Beckett University (Лидс қ.)	Туризмді басқарудағы жауапкершілік (магистратура)
50		Bournemouth University (Пул қ.)	Туризм менеджменті (бакалавриат)
51			Қонақжайлылық халықаралық менеджменті (бакалавриат)
52			Халықаралық туризм және қонақжайлылық менеджменті (бакалавриат)
53			Халықаралық қонақ үй және туристік менеджменті (бакалавриат)
54			Қонақ үй және қоғамдық тамақтануды басқару (магистратура)
55			Халықаралық қонақ үй және туристік менеджменті (магистратура)
56			Туризм менеджменті (магистратура)
57			Маркетинг және туризм менеджменті (магистратура)
58	Қазақстан	Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ.)	Туризм (бакалавриат)
59			Туризм (магистратура)
60		Қазақ спорт және туризм академиясы (Алматы қ.)	Туризм (бакалавриат)
61			Туризм (магистратура)
62			Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде			

Бредтің қолданбалы ғылымдар университеті елу жылдан астам уақыт бойы туризм саласындағы жоғары білімімен танымал. «Туризмді басқару» және «Халықаралық қонақ үй менеджменті» білім беру бағдарламаларынан басқа, UNWTO сапа сертификаты бар. TedQual университеті «Логистиканы басқару», «Туризм менеджменті» және «Ғылыми туризм» бағдарламалары бойынша мамандар даярлайды, онда туризмнің дамуы және оның қоғамға, қоршаған ортаға және экономикаға әсері зерделенеді, аталған бағдарлама Нидерландыдағы туризм саласындағы жалғыз академиялық бағдарлама болып табылады [78].

Америка макроөңірінде 43 білім беру бағдарламасы сертификатталған, олар өңірдің 10 жоғары оқу орнында әзірленген: Канада, АҚШ, Аргентина, Чили, Колумбия, Эквадор, Гондурас, Мексика, Перу Және Пуэрто-Рико (кесте 7).

Сонымен, 7-кестедегі мәліметтер Латын Америкасының білім беру бағдарламалары осы аймақтың ерекшелігіне бағытталған деп қорытынды жасауға мүмкіндік болады, яғни негізгі бағдарламалары гастрономиялық туризмнің даму тенденцияларын зерттейді. Осындай жоғары оқу орындарының бірі Tourism training center – CENFOTUR, онда мамандар «Қонақ үй әкімшілігі», «Туристтік әкімшілік», «Ресми туристік гид» және «Перу және халықаралық гастрономия» бағдарламалары бойынша дайындалады.

«Перу және халықаралық гастрономия» білім беру бағдарламасы UNWTO Дүниежүзілік туристік ұйымымен сертификатталған. 2015 жылы TedQual қазіргі заманғы нарықтың қажеттіліктеріне сәйкес практикалық еңбек құзыреттілігін дамытуға бағытталған, онда студенттер әлемнің ең жақсы аспазшыларынан білім ала отырып, гастрономияның кәсіби деңгейін ала алады.

Бұл бағдарлама модульдік сертификаттауға ие, бұл осы секторда алғашқы циклдерден бастап жұмыс істеуге мүмкіндік береді (әрбір бекітілген екі циклдың соңында):

- I сертификаттау модулі: азық-түлік өндірісі.
- II сертификаттау модулі: тамақ өнімдерін қайта өңдеу және өндіру.
- III сертификаттау модулі: Тамақ өнімдері мен сусындарды басқару.

Кесте 7 – Американың білім беру бағдарламаларын талдау (Канада, АҚШ, Аргентина, Чили, Колумбия, Эквадор, Гондурас, Мексика, Перу, Пуэрто-Рико)

Білім беруі	Ел	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
1	2	3	4
Америка			
1	Канада	University of Quebec in Montreal - UQAM (Монреаль қ.)	Туризм және қонақ үй менеджменті (бакалавриат)
2			Туризмді жоспарлау және басқару (бакалавриат)
3	США	The George Washington University (Вашингтон қ.)	Туризмді басқару (бакалавриат)

7 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
4	Аргентина	Argentine University of Business - UADE (Буэнос-Айрес қ.)	Туризм және қонақжайлылық (бакалавриат)
5	Чили	INACAP Professional Institute	Халықаралық гастрономиялық басқару (бакалавриат)
6			Қонақ үй және мейрамхана әкімшілігі
7	Колумбия	Externado de Colombia University (Богота қ.)	Туризм және қонақ үй бизнесі
8		University of Medellin (Медельин қ.)	Туристік бизнес әкімшілігі
9		Magdalena University (Санта-Марта қ.)	Дайындық циклдары бойынша қонақ үй және туристік менеджмент саласындағы технологиялық бағдарлама
10			Туризм және қонақ үй бизнесі-дайындық циклдары бойынша
11	Эквадор	Pontifical Catholic University of Ecuador (Кито қ.)	Экотуризм және ұлттық туристік гид
12			Қонақ үй менеджменті
13	Гондурас	Central American Technological University	Қонақжайлылық және туризм әкімшілігі
14	Мексика	National Polytechnic Institute	Туризм (бакалавриат)
15		Universidad Anáhuac Mexico North and South Headquarters	Мейрамхананы басқару
16			Халықаралық қонақ үй менеджменті
17			Туризм менеджменті
18			Гастрономия
19		Universidad Anáhuac México Cancún	Халықаралық туризм
20			Халықаралық қонақ үй менеджменті
21			Гастрономия
22		Autonomous University of Chiapas	Туризмді басқару
23		Autonomous University of the State of Mexico - Sede Toluca	Туризм
24			Гастрономия
25			Туристік бизнес менеджменті
26		University of Guanajuato	Туристік ресурстарды басқару
27		University of the Caribbean	Тұрақты туризм және қонақ үй менеджменті
28			Гастрономия
29		University of Guadalajara	Туризм (бакалавриат)
30		Universidad Anáhuac Querétaro	Туристік әкімшілік
31	Перу	Tourism training center – CENFOTUR (Лима қ.)	Туристік әкімшілік
32			Қонақ үй әкімшілігі
33			Ресми туристік гид
34			Перу тағамдары

7 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
35		University of San Martín de Porres (Лима қ.)	Туризм және қонақжайлылық (бакалавриат)
36			Туризм және қонақ үй маркетингі (магистратура)
37			Мәдениет, мұра және туризмді басқару (магистратура)
38			Туризм және қонақ үй бизнесі (магистратура)
39		San Ignacio de Loyola University (Лима қ.)	Қонақ үй әкімшілігі
40			Туризм бойынша басқару
41			Мейрамхананы басқару және гастрономия
42			Аспаздық өнер
43	Пуэрто-Рико	Inter-American University of Puerto Rico	Туризм әкімшілігінде шоғырланумен іскерлік әкімшілендіру
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде			

Осы курсты аяқтағаннан кейін түлектер бүкіл гастрономиялық саланың жұмысын басқара алады: өндірістік бөлім және кәсіби этика мен әлеуметтік жауапкершілік негізінде аймақтық асүйлердің тұрақты дамуына ықпал ететін технологиялық құралдарды қолдана отырып, сапа стандарттарына сәйкес аспаздық үрдістерге бейімделген гастрономиялық жобалар жасай алады [79].

Талдаудың келесі аймағы UNWTO. TedQual сапа белгісі бар 8 білім беру бағдарламасы сертификатталған перспективалы және жылдам дамып келе жатқан өңірлердің бірі ретінде Таяу Шығыс болды (кесте 8).

Таяу Шығыс макроөңірінде Австрияның кеңінен танымал университетінің филиалы MODUL University Dubai университетінің «Туризм және қонақ үй менеджменті саласындағы іскерлік әкімшілендіру (BBA)» білім беру бағдарламасын атап өткен жөн, онда туристік секторды басқаруға баса назар аударылады: дестинацияларды басқару, туристік өнімдерді әзірлеу, туристік сұранысты талдау және болжау, сондай-ақ ақпараттық технологияларды интеграциялау бойынша ұйымдарда басқарушылық шешімдер қабылдау. Аталған «Туризм және қонақ үй менеджменті саласындағы іскерлік әкімшілендіру (BBA)» білім беру бағдарламасы үш бағыт бойынша мамандар дайындайды: «Туризм менеджменті», «Event менеджмент» және «Қонақ үй менеджменті», олар өз ерекшеліктері бойынша туризм факультетінде ҚазСТА траекториясын әзірлеу қағидаттарымен көп ұқсастығы бар.

9-кестеде Африка макроөңірінің білім беру бағдарламалары ұсынылған, туризм бағыты бойынша 3 білім беру бағдарламасы бар.

Кесте 8 – Таяу Шығыстың білім беру бағдарламаларын талдау (БАӘ, Иордания, Оман)

Ел	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
Таяу Шығыс		
Біріккен Араб Әмірлікт	Amity University Dubai	Туризм (бакалавриат)
		Туризм әкімшілігі (MBA)
	MODUL University Dubai	Туризм және қонақ үй менеджменті саласындағы іскерлік әкімшілік (BBA)
		Туризм және қонақүйлерді дамыту жөніндегі іскерлік әкімшілік (MBA)
Иордания	Royal Academy of Culinary Arts (Амман қ.)	Аспаздық өнер
	Ammon Applied University College (Аман қ.)	Қонақ үй әкімшілігі
	Yarmouk University (Ирбид қ.)	Туризмді басқару
Оман	Sultan Qaboos University (Маскат қ.)	Туризм (бакалавриат)
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде		

Кесте 9 – Африканың білім беру бағдарламаларын талдау (Кения, Замбия)

Ел	ЖОО	Білім беру бағдарламасы
Африка		
Кения	Kenya Tourism College (Найроби қ.)	Туризм және саяхат
Замбия	Zambia Institute for Tourism and Hospitality Studies - ZITHS (Лусака қ.)	Туризмді басқару
		Қонақ үй менеджменті
Ескерту – Автормен құрастырылған [75] дерек негізінде		

Осылайша, Африка макроөңірін туризм саласында перспективалы деп атауға және білім беру бағдарламаларының ерекшелігін жалпы және белсенді дамып келе жатқан ретінде белгілеуге болады. Осылайша, жоғарыда ұсынылған сапа белгісімен UNWTO TedQual, сертификатталған Негізгі макроөңірлер, елдер және жоғары оқу орындары бойынша туристік білім беру бағдарламаларының ерекшеліктерін талдау, олар ең алдымен елдердің аймақтық ерекшелігімен, туризм мен экономика секторының дамуымен анықталады, сонымен қатар «Туризм» бағыты бойынша кәсіби бағдарламалардың мақсаттары мен мазмұнында көрініс табады. Бұл талдау жоғары оқу орындарына еліміздің жоғары оқу орындары үшін «Туризм» бағыты бойынша жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлеген кезде өздерінің тиімділігін дәлелдеген және UNWTO

TedQual сапа белгісін алған білім беру бағдарламалары туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Бірінші бөлім бойынша тұжырым

Диссертациялық зерттеуде «туристік білім» деген қазіргі заманғы ұғымды анықтау үшін ғылыми және ғылыми-әдістемелік әдебиеттер талданды, туристік білімнің оның белгілері мен түрлері бойынша классификациясы жасалды.

Туристік білім берудің барлық элементтерінің жұмыс істеуінің тиімділігі-бұл күрделі, көп функциялы және ұзақ процесс, оның синтезі орта, орта арнайы, жоғары және қосымша кәсіби туристік білім берудің коллаборациясы болып табылады.

UNWTO ресми сайтының деректерін UNWTO TedQual сертификатталған сапа білім беру бағдарламаларының болуына, олардың елдер мен макроөңірлер бойынша орналасуына зерттеу бойынша талдау жүргізілді, сондай-ақ қолданыстағы білім беру бағдарламаларының ерекшеліктері зерделенді және «Туризм» бағыты бойынша біздің елімізде әзірленетін білім беру бағдарламасын сапасына әсер етуі мүмкін негізгі элементтердің сипаттамасы қалыптастырылды. Талдау білім беру бағдарламаларының негізгі критерийлерін, олардың кәсіби туристік білім беру саласында мамандандырылған бірегейлігін анықтауға мүмкіндік берді.

Жоғарыда талданған барлық зерттеулер туризм саласындағы мамандарды даярлаудың дидактикалық жүйесі әлемнің дамыған елдерінде қалыптасу және практикалық жұмыс істеу сатысында деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Біздің елімізде туризм саласы үшін мамандар даярлау жүйесін құру, оның мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін талдау маңызды. Бұл жүйе барынша қысқа мерзімде туристік нарықтың кез-келген өзгерістеріне тиімді әрекет ету үшін көп жоспарлы, икемді, ұтқыр, маневрлік болуы; бұл жүйе негізгі және қосымша коэффициенттердің өзгергіштігіне байланысты табысты қайта құрылымдауға және жылдам қайта құруға қабілетті болуы, сондай-ақ ұлттық экономиканың ең табысты салаларының бірі болуы тиіс. Қазақстандағы туризм саласының мамандарын даярлау жүйесі ұлттық және халықаралық деңгейде негізделуге, туристік еңбек нарығының қажеттіліктерін сапалы талдау, болжау және туристік кадрларды даярлау жөніндегі білім беру бағдарламаларға қойылатын нормативтік-құқықтық талаптарды ескере отырып, туындайтын сұраулар мен шақыруларды шешуге бағытталған қажетті іс-қимылдарды қалыптастыруға мүмкіндіктер жасалды.

2 ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДАМУЫ

2.1 Қазақстан Республикасының туристік білім беру жүйесіндегі нормативтік-құқықтық талаптар

Профессор Е.С. Никитинскийдің зерттеулеріне сәйкес туристік қызметті мемлекеттік реттеудің негізгі мақсаттары: азаматтардың демалуға, туристік қызмет саласында еркін жүріп-тұруға құқықтарын қамтамасыз ету, туристерді тәрбиелеуге, білім беруге және сауықтыруға бағытталған қызмет үшін жағдайлар жасау, жаңа жұмыс орындарын құру, туристік индустрияны дамыту есебінен мемлекет пен Қазақстан Республикасы азаматтарының кірістерін ұлғайту; халықаралық туристік байланыстарды дамыту болып табылады [76,с. 134].

Қазақстан Республикасының туризмін тиімді реттеу туристік қызмет саласындағы қатынастарды жетілдіруге бағытталған нормативтік-құқықтық актілер арқылы жүзеге асырылады: халықаралық құқықтық база; ҚР Заңдары; туризмді дамыту тұжырымдамасы, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары; туризмнің кәсіби стандарты және басқалар (сурет 5).

Сурет 5 – Нормативтік-құқықтық реттеу

Ескерту - Автормен құрастырылған

Туризмді тиімді нормативтік-құқықтық реттеу үшін халықаралық құқықтық

тәжірибенің маңызы зор, соның негізінде мынадай құжаттар қабылданды:

1. *Әлемдік туризм бойынша Манила декларациясы*. Әлемдік туризм бойынша Манила декларациясын 1980 жылдың 27 қыркүйегі мен 10 қазаны аралығында Манилада (Филиппин) өткен Дүниежүзілік туризм конференциясында қабылдады. Декларацияда жаңа жұмыс орындарын құру үшін туризмнің жұмыспен қамту саласына ерекше көңіл бөлінеді.

2. *Туризм хартиясы* – Дүниежүзілік туристік ұйым Бас Ассамблеясының VI сессиясының 1985 жылғы 22 қыркүйектегі қарарымен мақұлданған. Туризм Хартиясына 14 мақала кіреді, оның ішінде туристердің негізгі құқықтары мен міндеттері бекітілген туристік кодекске арналған 5 мақала.

Бұл ретте, туризм саласындағы қызметкерлерге және туризм мен саяхат үшін көрсетілетін қызметтерді жеткізушілерге тиісті ұлттық және халықаралық заңнама арқылы оларға туризм мен саяхат жасауға мүмкіндік беретін қажетті жағдайларды ұсыну арқылы көмек көрсету қажет:

а) қолайлы жағдайларда, қандай да бір кедергісіз немесе кемсітусіз өз қызметімен айналысуға құқылы;

б) білікті адам ресурстарымен қамтамасыз ету мақсатында ел ішінде де, шетелде де жалпы және техникалық кәсіптік даярлықты пайдалану;

в) олардың қызметін үйлестіруді жақсарту және олар көрсететін қызметтердің сапасын жақсарту мақсатында ұлттық және халықаралық ұйымдар арқылы өзара, сондай-ақ жария биліктермен ынтымақтасу [80].

3. *Туризм бойынша Гаага декларациясы* – 1989 жылы Гаагада (Нидерланды) өткен туризм жөніндегі Парламентаралық конференция қабылдаған. Декларацияның мазмұны туризм саласындағы қатынастардың барлық қатысушыларына 10 негізгі қағиданы бекітуге негізделген [81].

Тоғызыншы принцип туризмнің сапасын анықтайды, өйткені тұлғааралық қызмет көрсетілетін қызметтердің сапасына байланысты. Сондықтан мектептен бастап жалпы жұртшылыққа тиісті білім беру, туризм саласындағы мамандарды оқыту және осы мамандықты игеретін жаңа тұлғаларды даярлау туристік индустрия мен туризмді дамыту үшін өте маңызды [80].

4. *Туризмнің жаһандық этикалық кодексі* – 1999 жылғы қазанда Чилидің Сантьяго қаласында БТҰ Бас Ассамблеясының сессиясында мақұлданды. Кодексте туристік бағыттар елдері, үкіметтер, туроператорлар, құрылыс салушылар, туристік агенттіктер, жұмысшылар мен саяхатшылардың өздері үшін даулы мәселелерді шешудің «ойын ережелерін» анықтайтын 10 мақала бар. Тоғызыншы бап «туристік индустрияның қызметкерлері мен кәсіпкерлерінің құқықтары» тармақтарын қарастырады:

а) Туристік индустрия мен сабақтас салалардың жалдамалы және көркемөнерпаздар қызметкерлерінің негізгі құқықтарына, атап айтқанда, олардың қызметінің маусымдық сипатына, туристік индустрияның жаһандық ауқымына және олардың жұмысының сипатына байланысты олардан талап етілетін икемділікке байланысты ерекше шектеулерді ескере отырып, олардың шыққан мемлекеттерінің де, қабылдаушы елдердің де әкімшіліктерінің бақылауымен кепілдік беру қажет.

б) Туризм саласының және сабақтас салалардың жалдамалы және өзін-өзі

жұмыспен қамтыған қызметкерлерінің тиісті бастапқы оқытудан өтуге және өз біліктілігін ұдайы арттыруға құқығы бар және міндетті; олардың лайықты әлеуметтік қамсыздандырылуы болуға тиіс; олардың жұмыспен қамтылу сенімділігін барынша арттыру керек; сектордың маусымдық қызметкерлері үшін, әсіресе оларды әлеуметтік қорғау тұрғысынан ерекше мәртебе ұсынылуға тиіс.

в) Қажетті қабілеттері мен біліктілігі бар барлық жеке және заңды тұлғалардың қолданыстағы ұлттық заңнама шеңберінде туризм саласында кәсіби қызметпен айналысуға құқығы болуға тиіс; әсіресе шағын және орта кәсіпорындарды білдіретін кәсіпкерлер мен инвесторлар ең аз заңды және әкімшілік шектеулермен туристік секторға еркін қол жеткізе алуға тиіс.

г) Жалдамалы, сондай-ақ өз бетінше жұмыс істейтін әртүрлі елдердің басқарушы кадрлары мен қызметкерлеріне ұсынылатын тәжірибе алмасу туризмнің әлемдік индустриясын жетілдіруге ықпал етеді; оларға ұлттық заңнамаларды және қолданылатын халықаралық конвенцияларды ескере отырып, барынша жәрдемдесу қажет.

д) Халықаралық алмасуларды дамыту және серпінді өсіру ісінде ынтымақтастықтың ажырамас факторы болып табылатын туристік индустрияның көпсалалы компаниялары өздері кейде иеленетін үстем жағдайды теріс пайдалануыға тиіс емес; олар өздерінің қабылдаушы қоғамдастықтарға әлеуметтік-мәдени модельдерді жасанды таңу құралдарына айналуынан аулақ болуға тиіс; толығымен мойындалуы керек инвестициялау және сауда жасау еркіндігінің орнына олар өз кірістерінің шамадан тыс репатриациясы немесе импортты ынталандыру салдарынан өздері әрекет ететін экономикаларға қосатын үлесінің азаюына жол бермей, жергілікті дамуға қатысуға тиіс.

е) Жіберуші және қабылдаушы елдердің кәсіпорындары арасында әріптестік және теңгерімді қатынастар орнату туризмнің тұрақты дамуына және оның өсуі нәтижесінде пайда болатын пайданы әділ бөлуге ықпал етеді [82].

5. *Осаканың Мыңжылдық декларациясын* Дүниежүзілік туристік ұйым Бас Ассамблеясының 14-ші сессиясы шеңберінде 2001 жылғы 30 қыркүйекте Осакада (Жапония) өткен Мыңжылдық туризм көшбасшыларының конференциясына қатысқан бүкіл әлемнің мемлекеттік және жеке секторларының туризм көшбасшылары құрды және мақұлдады. Осы декларация халықаралық туризм нарығын дамыту, туризм негізінде мәдени мұраны сақтау проблемаларын, сондай-ақ туристік өнімдер сапасының жоғары стандарттарын және туризм саласында тиісті мамандарды даярлауды қарастырады [81, с. 221].

Қазақстан Республикасында туристік білім беруді дамытудың және туристік индустрияның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізі Болон декларациясы бастау алған жоғары білімнің бірыңғай кеңістігін қалыптастыру процесіне қосылу болып табылады. Қазақстан Республикасында туристік білім беруді дамытудың және туристік индустрияның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізі Болон декларациясынан бастау алған жоғары білімнің бірыңғай кеңістігін қалыптастыру процесіне қосылу болып табылады.

Болон процесін құрудың негізгі мақсаты жоғары білімге қолжетімділікті кеңейту, еуропалық жоғары білімнің сапасы мен тартымдылығын арттыру,

студенттер мен оқытушылардың ұтқырлығын кеңейту, сондай-ақ еңбек нарығына бағдарланған ЖОО түлектерін табысты жұмысқа орналастыруды қамтамасыз ету арқылы жоғары білімнің бірыңғай Еуропалық кеңістігін құру болып табылады (сурет 6).

Сурет 6 – Болон процесінің басымдықтары

Ескерту - Автормен құрастырылған

2010 жылғы наурызда Қазақстан Болон декларациясына ресми түрде қосылып, еуропалық жоғары білім беру аймағының 47-ші мүшесі және еуропалық білім беру кеңістігінің толық құқықты мүшесі деп танылған алғашқы Орталық Азия мемлекеті болды.

Болон процесіне қосылғаннан кейін Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер болды:

1. Қазақстанның ЖОО-ы университеттердің Ұлы Хартиясына қосылуы, оған қазіргі уақытта әлемнің 650-ден астам университеті қол қойды, бұл отандық білім беруді еуропалық стандарттарға жақындатуға мүмкіндік береді.

2. Болон декларациясы принциптеріне негізделген мамандарды даярлаудың үш деңгейлі: бакалавр - магистр - PhD доктор моделіне көшу жүзеге асырылуды.

3. Жоғары оқу орындарының оқу процесіне прогрессивті технологиялар мен оқыту жүйелері енгізілді: барлық жоғары оқу орындарына Кредиттік оқыту технологиясы, екі дипломды білім беруді іске асыру, қашықтықтан оқыту енгізілді. Дублиндік дескрипторларға сәйкес модульдік білім беру бағдарламалары, силлабустар әзірленуде; ұлттық біліктілік шеңбері құрылды.

4. Студенттердің академиялық ұтқырлығы барысында сынақ бірліктерін қайта есептеу негізіне ECTS (European Credit Transfer System) алынды.

5. ҚР БҒМ ПОҚ мен студенттердің академиялық ұтқырлығына қаражат бөлді, ЖОО-лардың өздері академиялық ұтқырлыққа қаражат бөлді [83].

Туристік қызметті мемлекеттік реттеу: туризм индустриясын, туризмге инвестицияларды дамыту жөніндегі саясатты айқындау; туристік қызмет

саласындағы қатынастарды жетілдіруге бағытталған нормативтік-құқықтық актілерді қабылдау; Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес туристік индустрия қызметтерін стандарттау және сертификаттау арқылы жүзеге асырылады [76,с. 73].

Қазақстан Республикасындағы туристік қызметті мемлекеттік реттеу жүйесінің негізгі құжаты 2001 жылғы 13 маусымдағы «Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы» ҚР Заңы болып табылады. Заңда туристік саланы дамыту үшін туризмді мемлекеттік реттеу, туристік өнімді қалыптастыру, жылжыту және өткізу ерекшеліктері, туристік фирмалардың клиенттер алдындағы жауапкершілігі, туристер мен туристік қызмет субъектілерінің қоғамдық бірлестіктерінің қызметі, туризм саласындағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері сияқты қағидатты маңызды мәселелер айқындалған. Заңда өз базасын дамытатын, келу және ішкі туризмді ұйымдастыру жөніндегі қызметті кеңейтетін туристік қызмет субъектілеріне мемлекеттік қолдау көрсету шаралары көзделген [76,с. 87-88].

«Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы» Заңның 22-бабында «туристік қызмет саласындағы мамандарды кәсіби даярлау» атап өтілді:

1) туризм саласындағы мамандарды кәсіптік даярлауды, қайта даярлауды білім беру саласында тиісті лицензиялары бар білім беру ұйымдары жүзеге асырады;

2) туристік қызмет саласындағы мамандарды қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру тәртібін уәкілетті орган айқындайды [84].

Туристік мамандар елімізде экономикалық, географиялық және педагогикалық бағытты ұстануы туралы да айтылған. Туристік қызметтегі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке тұлғаны қалыптастыру және дамыту үшін қажетті жағдайлар жасау мақсатында Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы маңызды рөл атқарады. «Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың қағидаттары» деген 3-бабында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттары мыналар болып табылады:

- әркімнің сапалы білім алу құқықтарының теңдігі;
- білім беру жүйесін дамытудың басымдығы;
- әрбір адамның зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, халық үшін барлық деңгейдегі білімнің қолжетімділігі;
- білім берудің зайырлы, гуманистік және дамытушылық сипаты, азаматтық және ұлттық құндылықтардың, адам өмірі мен денсаулығының, жеке адамның еркін дамуының басымдығы;
- адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу болып табылады;
- жеке тұлғаның білімділігін ынталандыру және дарындылықты дамыту;
- білім беру деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру процесінің үздіксіздігі;
- оқыту, тәрбиелеу және дамыту бірлігі;
- білім беруді басқарудың демократиялық сипаты, білім беру жүйесі қызметінің ашықтығы болып табылады;

- меншік нысандары, оқыту мен тәрбиелеу нысандары, білім беру бағыттары бойынша білім беру ұйымдарының алуан түрлілігі [58].

Туризм индустриясында және экономиканың салаларында жұмыс орындарын құру, туристік өнімнің сапасын арттыру және оның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету арқылы әлемдік туристік нарық жүйесіне интеграцияланған тиімділігі жоғары, бәсекеге қабілетті туристік саланы құру үшін ҚР басшысы туристік саланы дамытудың түрлі тұжырымдамалары мен мемлекеттік бағдарламаларын қабылдады:

- «Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2020 жылға дейінгі Тұжырымдамасы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 19 мамырдағы № 508 қаулысы [85].

- «Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі Тұжырымдамасы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 қаулысы [3].

- «Қазақстан Республикасында туристік саланы дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы № 360 қаулысы [4].

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы оны іске асыру жөніндегі негізгі қағидаттар мен тәсілдерді қоса алғанда, Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы, тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік саласын қалыптастыру үшін бірыңғай институционалдық, әдіснамалық, ұйымдастырушылық негіз қалыптастыру мақсатында әзірленді. Тұжырымдама Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Бес институционалдық реформаны іске асыру жөніндегі 100 нақты қадам - ұлт жоспары» шеңберінде көзделген негізгі қағидаттарды іске асыруға бағытталған (57, 86, 87 - қадамдар), онда туристік кластерлер құруда табысты тәжірибесі бар стратегиялық (зәкірлік) инвесторларды тарту атап өтіледі; Қазақстан халқы Ассамблеясының «Үлкен Ел – үлкен отбасы» ауқымды жобасын әзірлеу және іске асыру, ол қазақстандық бірегейлікті нығайтады және біртұтас азаматтық қоғам қалыптастыру үшін; «Астана – Еуразия жүрегі», «Алматы – Қазақстанның еркін мәдени аймағы», «Табиғат бірлігі және көшпелі мәдениет», «Алтай інжулері», «Ұлы Жібек жолын жаңғырту», «Каспий қақпасы» өңірлік мәдени-туристік кластерлерін құру; азаматтық бірегейлікті нығайтудың «Менің елім» ұлттық жобасын әзірлеу және іске асыру, оның шеңберінде технологиялық жобалар сериясын іске асыру көзделген [3].

Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі Заңына сәйкес әзірленді, онда білім беру мазмұнына, студенттердің білім беру траекториясына, білім беру бағдарламаларын қалыптастыруға, олардың құрылымына және студенттердің даярлық деңгейін бағалауға қойылатын талаптар белгіленеді. Осы стандарт білім алушылардың даярлық деңгейіне, білім беру мазмұнына, типіне, түріне және меншік нысанына, сондай-ақ оқыту тіліне қарамастан жоғары оқу орындарындағы білім алушылардың оқу жүктемесінің ең жоғары көлеміне қойылатын талаптарды айқындайды [86].

Кәсіби туристік кадрларды даярлау үшін мемлекеттік білім беру

стандарттарын қолдану жеткіліксіз, білім беру бағдарламаларын іске асырудың мазмұнын, нысандары мен әдістерін, оқу процесінің сапасын және оны кәсіби стандарттар арқылы материалдық-техникалық қамтамасыз етуді айқындау қажет.

Мамандарды даярлаудың заманауи жүйесі жоғары оқу орындарының студенттеріне сапалы кәсіби білім беруге әрдайым мүмкіндік бермейді. Жұмыс берушілер түлектердің қазіргі деңгейіне риза емес, сондықтан түлектер көбінесе жұмыс таба алмайды. Қалыптасқан жағдай болашақ мамандардың еңбек қызметінің міндеттерін көрсететін оқытудың мазмұны мен нысандарына бірыңғай, объективті және негізделген талаптардың болмауымен түсіндіріледі. Дәл осы себептен заманауи жоғары білікті және сұранысқа ие түлектерді дайындау үшін білім беруді басқару органдары жұмыс берушілермен және білім беру мекемелерімен бірлесіп, кәсіби стандарттарды әзірлеу және енгізу жүйесіне белсенді қатысады. Өйткені, кәсіби стандарттар белгілі бір жұмысты немесе кәсіби міндеттерді орындау үшін қажетті білімге, дағдыларға, құзыреттерге, тәжірибеге, құндылықтар жүйесіне және жеке қасиеттерге қойылатын талаптарды белгілейтін құжат болып табылады [87].

Кәсіби стандарт – кәсіби қызметтің нақты саласында біліктілік деңгейі мен құзыреттілігіне, еңбек мазмұнына, сапасына және жағдайларына қойылатын талаптарды айқындайтын стандарт [88].

Кәсіби стандарттарды әзірлеуді, енгізуді, ауыстыруды және қайта қарауды жұмыс берушілер бірлестігі жоғары оқу орындарымен бірлесіп, салалық біліктілік шеңберлері негізінде жүргізеді және уәкілетті мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлер палатасы бекітеді.

Кәсіби стандарттарды әзірлеу қағидаттары:

- өсіп келе жатқан белгісіздікпен және технологиялық даму қарқынының үдеуімен, дамушы нарықтар мен тұтынушылар талаптарының тез өзгеруімен, еңбекті ұйымдастыру мен ұйымдастырушылық мәдениеттің жақсаруымен сипатталатын постиндустриалды қоғамның ерекшеліктерін ескеру, бұл бейімделгіш, тұрақты оқытуға және өзін-өзі жетілдіруге бағытталған қызметкерлерге қойылатын талаптардың өзгеруіне әкеледі;

- жұмыскерлердің құзыреттілігінің үш тобына қойылатын талаптарға бағытталған кәсіби стандарттарды әзірлеу саласындағы халықаралық үрдістерді есепке алу;

- стандартта көрсетілген талаптардың өлшенуі және осы талаптарды тұжырымдаудың бірыңғай өлшемдері;

- стандарттарда кәсіби қызмет салалары бойынша негізгі еңбек функцияларын көрсету;

- кәсіби стандарттың негізі ретінде тәжірибенің үздік үлгілерін-ұлттық және әлемдік деңгейде болашаққа және бәсекеге қабілеттілікке, сондай-ақ еңбек функцияларын сапалы орындауға қойылатын талаптарға бағдарланған салада көшбасшы болып табылатын табысты кәсіпорындар мен ұйымдардың тәжірибесін пайдалану.

Кәсіби стандарттарды әзірлеу мақсаттары:

- кәсіби қызмет саласында еңбек сапасына қойылатын бірыңғай талаптарды

белгілеу және қолдау;

- кәсіби қызмет саласындағы еңбек қызметі түрлерінің және лауазымдардың атауларын келісу және біріздендіру;

- еңбек қызметінің жаңа түрлерін анықтау немесе еңбек мазмұны мен ұйымдастырылуындағы өзгерістер;

- қызметкерлерді сертификаттау/аттестациядан өткізу;

- құзыреттілікке негізделген кәсіптік білім беру стандарттарын және оқытудың модульдік бағдарламаларын қалыптастыру, қосымша кәсіптік білім беру мен оқытуды қоса алғанда, білім берудің барлық деңгейлері үшін, сондай-ақ осы бағдарламаларға оқу-әдістемелік материалдар әзірлеу үшін;

- кәсіптік білім беретін оқу орындары түлектерінің құзыреттілігін бағалау тетігін әзірлеу;

- корпоративтік стандарттарды / кәсіпорын стандарттарын қалыптастыру.

Шетелдік саясаткерлердің, сарапшылардың және кәсіби стандарттарды пайдалануды зерттеушілердің пікірі бойынша еңбек саласының (жұмыс беруші, қызметкер), сол сияқты білім беру саласының (басқару органдары, білім беру мекемелері) дамуы мен жұмыс істеуіне елеулі үлес қосады (кесте 10) [89].

Кесте 10 – Еңбек және білім беру саласындағы кәсіптік стандарттарды пайдалану

Еңбек саласында кәсіби стандарттар ықпал етеді:	Білім беру саласында кәсіби стандарттар қолданылады:
- жұмыс күшінің жоғары кәсіби деңгейін қалыптастыру және қолдау, қажеттіліктерге неғұрлым толық сәйкес келетін өндіріс, демек, өнімділік пен бәсекеге қабілеттіліктің артуын қамтамасыз етеді; - жұмыс күші мен кәсіптік даярлық қажеттіліктерін айқындау және тұжырымдау; - кадрларды тиімді, негізделген іріктеу және «фирмаішілік» кәсіптік оқытуды жүргізу; - біліктілікті тексеру, аттестаттау және сертификаттау жүргізу; - жұмысшы кадрлардың ұтқырлығын дамыту және т.б.	- экономиканың қажеттіліктеріне жауап беретін және сәйкес келетін кәсіптік оқытудың барлық түрлерін бағалау, сертификаттау және аккредиттеу әдістерін, кәсіптік даярлау бағдарламаларын әзірлеу кезінде; - әр түрлі түрдегі және деңгейдегі білім беру бағдарламаларының ұштасуын қамтамасыз ету және кәсіби даярлаудың бүкіл жүйесінің тұтастығын күшейту, демек, әлеуметтік-экономикалық саладағы өзгерістерге тез және барабар жауап беруге қабілетті тиімді және икемді жүйені құру кезінде.
Ескерту – Автормен құрастырылған [89] дерек негізінде	

Халықаралық тәжірибе көрсетіп отырғандай, жұмыс берушілердің талаптарын жүйелі сипаттау кәсіптік білім беру жүйесі мен еңбек нарығының өзара іс-қимыл дәстүрлерімен және осы өзара іс-қимылдың сипатымен айқындалатын әртүрлі форматқа ие болуы мүмкін.

Кәсіби стандарттар қызметкерлердің кәсібилігін бақылауға, сапа стандарттарын қолдауға және жақсартуға мүмкіндік береді. Кәсіби стандарттарды қолданған кезде жұмысшылар, жұмыс берушілер, білім беру

мекемелері және білім беруді басқару органдары айқын артықшылықтарға ие болады.

Кәсіби стандарт – бұл барлық қызметкерлер мен сала басшылары сәйкес келуі керек кәсіби минимум. Кәсіби стандарт кадрларды іріктеуде, орналастыруда және пайдалануда, сондай-ақ олардың жауапкершілік дәрежесін анықтауда көмектеседі.

Егер жұмысшылар кәсіби стандарттың талаптарына сәйкес келмесе, олар кәсіби дайындықтан немесе біліктілікті арттыру курстарынан өтуі керек.

Кәсіби стандарттар қызметкерлер мен жұмыс берушілерге кәсіби қызметтің нақты саласындағы еңбек қызметінің түрлерін түсінуді жаңартуға және нақтылауға мүмкіндік береді (сурет 7) [87,с. 77-78].

Сурет 7 – Кәсіби стандарттың артықшылықтары

Ескерту - Автормен құрастырылған

Осылайша, жұмыс берушілер кәсіби стандарттар негізінде өз қызметкерлерінің кәсібилігін бағалай және арттыра алады, мотивацияны белсендіре алады, еңбек тиімділігі мен сапасын арттыруға қол жеткізе алады.

Кәсіптік стандарттарды пайдалану кезінде қызметкерлер, жұмыс берушілер, білім беру мекемелері және білім беруді басқару органдары айқын артықшылықтарға ие болады (кесте 11).

Кесте 11 – Кәсіби стандарттың артықшылықтары

Санат	Артықшылықтары
Жұмыс беруші	- еңбек нарығында білікті кадрларды іріктеу, өйткені стандарт кадрларды іріктеу өлшемдерін анықтауға негіз болады; - қызметкерлердің қажетті еңбек сапасын қамтамасыз ету; - қызметкерлердің кәсіби өсуін қамтамасыз ету; - қызметкерлердің кәсіби деңгейін арттыру және бақылау арқылы кәсіпорындағы сапа стандарттарын жетілдіру және қолдау; - кәсіпорында қызметкерлердің мотивациясын арттыру; - тиімділікті арттыру, еңбек тұрақтылығы мен жоғары сапасын қамтамасыз ету, демек, жоғары экономикалық нәтижелерге қол жеткізу; - өзінің кәсіби деңгейін және кәсіби оқыту мен жетілдірудің бағыттарын / міндеттерін анықтау
Қызметкер	- кәсіпорында тиімді қызмет ету; - еңбек нарығында өз қажеттілігін қамтамасыз ету, лайықты жұмыс іздеу мерзімдерін қысқарту; - мансаптық өсуге қол жеткізу және табысты арттыру
Білім беруді басқару органдары	- кәсіптік білім берудің нақты және өлшенетін мақсаттарын тұжырымдау; - оқытудың көлемі мен бейіндерін жоспарлау; - оқу траекториясын анықтау
Білім беру мекемелері	- білім беру бағдарламаларын әзірлеу үшін негіз; - әр түрлі мақсатты топтарға арналған оқу курстарын, оқу жоспарларын және оқу-әдістемелік материалдарды әзірлеу үшін негіз (кәсіптік білім беру жүйесінің студенттері, құзыреттілігін жетілдіруді қажет ететін ересек тұрғындар, жұмысқа орналасқысы келетін жұмыссыз азаматтар және т.б.)
Ескерту – Автормен құрастырылған	

Кәсіби стандарттар еңбек қызметіне және оның нәтижелеріне қойылатын талаптарды талдауға негізделген және еңбек қызметі мазмұнының өзгеруіне қарай тұрақты мониторингке және жаңартуға жатады [90].

Қазақстан Республикасының Тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында: «Еңбек нарығының тиімділігін қамтамасыз ету, әркімнің өз әлеуетін іске асыра алуы үшін жағдай жасау маңызды. Барлық негізгі мамандықтар бойынша заманауи стандарттар әзірлеу қажет. Бұл стандарттарда жұмыс берушілер мен бизнесмендер қызметкерлерде қандай білім, дағды және құзырет болу керектігін нақты бекітеді. Кәсіби стандарттардың талаптарын ескере отырып, жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлеп, қолданыстағыларын жаңарту керек» [91].

Жоғары білім негізінде туризм бойынша ҚР кәсіби стандарттары алғаш рет 2017 жылғы 17 қаңтарда «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық Кәсіпкерлер палатасымен, Қазақстан туристік қауымдастығымен (ҚТҚ) бірлесіп, қызметкерлерді оқытуды, кәсіпорындар мен қызметкерлерді аттестаттауды қоса

алғанда, білім беру бағдарламаларын қалыптастыру кезінде кең ауқымды міндеттерді шешуге бағытталған туризм бойынша мамандарды даярлау үшін бекітілді [92].

Осы кәсіби стандарттың негізінде туристік ұйымдар өндірісті, еңбекті және басқаруды ұйымдастыру ерекшеліктерін, олардың жауапкершілігін ескере отырып, кәсіптік білім деңгейін, еңбек функцияларының тізбесін, білімін, іскерлігін және дағдыларын нақтылай отырып, қызметкерлерге арналған корпоративтік кәсіптік стандарттарды әзірлей алады. Кәсіби стандарттың мақсаты мен сипаттамасын келесі 12-кестеде көруге болады [93]:

Кесте 12 – Туризм саласындағы кәсіби стандарттардың паспорты

Кәсіби стандартты әзірлеу мақсаты:	Қызметкерлердің біліміне, дағдыларына, іскерліктеріне және жеке құзыреттеріне қойылатын талаптарға сәйкес келетін еңбек функцияларының жүйелі және құрылымдалған сипаттамасы.
Кәсіби стандарттың қысқаша сипаттамасы:	Кәсіби стандарт туристік қызметтерді ұйымдастырумен және ұсынумен айналысатын мамандардың біліктілік деңгейіне, кәсіптік біліміне және орындайтын жұмыстарының мазмұнына, сондай-ақ туристерді тартуға, туристердің әртүрлі санаттары үшін сапалы туристік қызметтерді ұйымдастыруға және ұсынуға қойылатын талаптарды айқындайды.
Кәсіби топ:	Туризм саласында қызмет көрсететін туроператорлардың, турагенттердің және өзге де ұйымдардың қызметі.
Мамандықтар тізімі:	- экскурсовод - салалық біліктілік шеңбері (СБШ) бойынша 4-5 біліктілік деңгейлері; - экскурсовод (лектор) - 5-6 деңгейлер біліктілік; - туристік агент - СБШ бойынша біліктіліктің 4-деңгейі; - туризм бойынша менеджер - СБШ бойынша 5-8 біліктілік деңгейлері; - билеттерді брондау операторы (авиа, ТЖ) - СБШ-да 2-ден 3 біліктілікке дейін; - туризм бойынша нұсқаушы-әдіскер - СБШ бойынша 4-6 біліктілік деңгейлері.
Ескерту – Автормен құрастырылған	

Осы кәсіби стандартты туристік ұйымдарда кез-келген ұйымдық-құқықтық нысанда туристік қызметтерді ұйымдастыру және көрсету үшін мамандарды іріктеу кезінде туризм саласындағы жұмыс берушілер пайдалана алады.

2019 жылғы желтоқсанда «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы, Қазақстандық туристік қауымдастықпен (ҚТҚ) бірлесіп, туризм бағыты бойынша қосымша 13 кәсіптік стандарт бекітілді (кесте 13) [94].

Кесте 13 – Кәсіптік стандарттар және еңбек функциялары

КС атауы	Кәсіп (біліктілік) тізбесі
1	2
Туризм саласында іскерлік іс-шараларды (фестивальдар, көрмелер, форумдар, инфотурлар) ұйымдастыру)	Басшы-ұйымдастырушы (СБШ 6-деңгейі)
	Іскерлік іс-шараларды ұйымдастыру жөніндегі Менеджер (СБШ 6-деңгейі)
Көші-қон құжаттарын ресімдеу	Визалық қызмет көрсету бөлімінің бастығы (СБШ 7-деңгейі)
	Визалық қызметтер жөніндегі Менеджер / кеңесші (СБШ 4-деңгейі)
Демалыс және бос уақытты ұйымдастыру	Үйірме жетекшісі (қызығушылықтар бойынша клуб, ұжым, Әуесқойлық бірлестік, секция, студия, туристік топ) (СБШ 6-деңгейі)
	Аниматор (СБШ 4-деңгейі)
Өңірде / облыста туристік индустрияны дамытуды басқару	Туризм және сыртқы байланыстар басқармасының басшысы (СБШ 8-деңгейі)
	Туристік ақпараттық орталықтың басшысы (СБШ-ның 7-деңгейі)
	Визит-орталықтың туристерді қабылдау және қызмет көрсету жөніндегі менеджері (СБШ-ның 4-деңгейі)
	Туристік ақпараттық орталықтың менеджері (СБШ-ның 4-деңгейі)
Авиабилеттерді брондауды ұйымдастыру	Авиабилеттерді брондау бөлімінің бастығы (СБШ-ның 7-деңгейі)
	Супервайзер (СБШ 6-деңгейі)
	Аға теміржол кассирі (СБШ 6-деңгейі)
	Авиаагент (СБШ 4-деңгейі)
	Жол жүру құжаттарын брондау операторы (авиа, ТЖ) (СБШ-ның 4-деңгейі)
	Жол жүру құжаттарын брондау операторы (авиа, ТЖ) (СБШ-ның 3-деңгейі)
Келу және ішкі туризм саласындағы туристік қызметтерді ұйымдастыру	Келу және ішкі туризм бөлімінің бастығы (СБШ-ның 7-деңгейі)
	Туристік оператор (СБШ 6-деңгейі)
Шығу туризмі саласында туристік қызметтерді ұйымдастыру	Шығу туризмі бөлімінің бастығы (СБШ 7-деңгейі)
	Туристік оператор-чартерлерді кемені жалдаушы (СБШ 6-деңгейі)
Туристік қызмет көрсету	Келу және ішкі туризм менеджері (СБШ 6-деңгейі)
	Шығу туризмі менеджері (СБШ 6-деңгейі)
	Круиз сату жөніндегі Менеджер (СБШ 6-деңгейі)
	Медициналық туризм жөніндегі Менеджер (СБШ 6-деңгейі)
	Туризм жөніндегі Менеджер (СБШ 5-деңгейі)
	Туристік агент (СБШ 4-деңгейі)
	Экотуризм менеджері (СБШ 4-деңгейі)
	Туристік қызметтерді жылжыту жөніндегі Менеджер (СБШ-ның 4-деңгейі)

1	2
Экскурсиялық қызметтер көрсету	Экскурсияны ұйымдастырушы (СБШ 6-деңгейі)
	Экскурсовод-әдіскер (СБШ 6-деңгейі)
	Гид (экскурсовод) (СБШ 4-деңгейі)
	Саяхатта ілесіп жүруші (СБШ 4-деңгейі)
Туризмнің белсенді түрлерін ұйымдастыру және өткізу	Туризм жөніндегі нұсқаушы-әдіскер (СБШ 6-деңгейі)
	Гид-өткізгіш (СБШ 6-деңгейі)
	Туризм нұсқаушысы (СБШ 4-деңгейі)
Іскерлік / бизнес сапарлар мен МІСЕ қызметтерін ұйымдастыру	Корпоративтік және МІСЕ қызметтер бөлімінің бастығы (СБШ 7-деңгейі)
	МІСЕ-қызметтер менеджері (СБШ 6-деңгейі)
	Негізгі / корпоративтік клиенттермен жұмыс жөніндегі Менеджер (СБШ 6-деңгейі)
	Корпоративтік қызметтерді ұйымдастыру жөніндегі Менеджер (СБШ-ның 5-деңгейі)
Туристік кәсіпорынды басқару	Туристік кәсіпорынның бірінші басшысы (СБШ 8-деңгейі)
	Туристік кәсіпорын бірінші басшысының орынбасары (СБШ 7-деңгейі)
Туристік өнімді жылжыту	Туристік кәсіпорындағы маркетинг және жарнама бөлімінің басшысы (СБШ-ның 7-деңгейі)
	Туристік кәсіпорындағы жарнама және маркетинг жөніндегі маман (СБШ-ның 4-деңгейі)
	Турагенттіктермен жұмыс жөніндегі маман (СБШ 4-деңгейі)
Ескерту – Автормен құрастырылған	

Кәсіби стандарттар туристік қызметтерді ұйымдастыру және көрсету жөніндегі маманның қызметтерінің мазмұны мен сапасына қойылатын бірыңғай талаптарды белгілеуге және қолдауға бағытталған.

Туристік қызметтерді ұйымдастыру және ұсыну бойынша маманның кәсіби қызмет стандарты туристік сала қызметкерлеріне туристік қызметтерді ұйымдастыру және ұсыну бойынша мамандардың жұмысының мәнін бағалауға, өз міндеттерін жақсы түсіндіруге және түсінуге мүмкіндік береді.

«Туризм» кәсіби стандарты кәсіптік білім берудің барлық деңгейлерінде білім беру стандарттары мен білім беру бағдарламаларын түзетуге, әдістемелік материалдар әзірлеуге және туризм индустриясы бағыты бойынша кәсіптік білім беру жүйесінде оқыту нысандары мен әдістерін таңдауға мүмкіндік береді.

Осылайша, туристік білім берудің нормативтік-құқықтық құжаттары туризм саласындағы, әсіресе ішкі, шығу және келу туризмі, жалпы азаматтық құқық, әкімшілік және мемлекеттік құқық, сақтандыру заңнамасы, туризмді реттейтін арнайы заңнама саласындағы мамандардың білімін көздейді. Бұл аспект білім беру мекемелері үшін аса маңызды, өйткені олар білім беру бағдарламаларын, оқу курстарын және студенттерге (бакалавриат, магистратура, докторантура) арналған оқу материалдарын әзірлеу үшін негіз болып табылады.

2.2 Қазақстанның туристік кадрларының қажеттілігіне орай еңбек нарығын болжау

Туризм индустриясы Қазақстан Республикасы Ұлттық экономикасының басым саласы болып табылуы керек. Бірақ елімізде туристік индустрия қалыптаса қойған жоқ. Туристік құрал жабдықтарды көлік қатынасын т.б. қажетті заттар жасау қолға алынбай отыр. Елде осы саланы дамытудың негізгі мақсаты қазіргі заманғы, тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік кешен құру болып табылады, оның негізінде туризмді экономикалық сектор ретінде дамыту, әлемдік нарыққа ықпалдасу, туризм саласындағы халықаралық ынтымақтастықты одан әрі дамыту үшін жағдайлар жасалатын болады.

2019 жылы жарияланған Дүниежүзілік экономикалық форумның есебіне сәйкес, Қазақстан саяхат және туризм секторының бәсекеге қабілеттілігі бойынша елдердің халықаралық рейтингінде 80-орынды алады, бұл 2013 жылға карағанда 8 позицияға жоғары. Рейтинг көшбасшылары Испания, Франция және Германия болды, бұл осы елдердің туристік инфрақұрылымының жоғары дамуымен байланысты. Содан кейін Жапония, АҚШ, Ұлыбритания, Австралия, Италия және Канада.

Бұрынғы КСРО елдерінен Қазақстаннан жоғары Ресей (39-орын), Эстония (46-орын), Латвия (53-орын), Литва (59-орын), Грузия (68), Әзірбайжан (71), Украина (78) және Армения (79 орында) тұр. Сонымен қатар, Дүниежүзілік экономикалық форумның сарапшылары Қазақстанның денсаулық сақтау және гигиена саласындағы жоғары ұстанымын атап өтті, бұл туристердің жайлылығы мен денсаулығы үшін үлкен маңызға ие.

Қазақстандық туризм индустриясының бәсекеге қабілеттілігін төмендететін әлсіз жерлердің арасында қолайсыз экологиялық жағдайлар, шетелдік туристер үшін елдің «жабылқ болуы» және жердегі көлік инфрақұрылымының дамымауы (жолдың төмен тығыздығын қоса алғанда).

2017 жылы Қазақстанда қабылданған туристік индустрияны дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы біздің елімізде қазіргі заманғы, тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туризм индустриясын қалыптастыру үшін бірыңғай институционалдық, әдіснамалық және ұйымдастырушылық негіз қалыптастыруға тиіс. Бұдан басқа, бұл құжат Ұлт жоспары - елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың ұсынған 57, 86 және 87 қадамда институционалдық реформаларды іске асыру жөніндегі Жүз нақты қадам сияқты құжатта көрсетілген негізгі қағидатты іске асыруға ықпал ететін болады. Құжат сондай-ақ Қазақстанның 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында көзделген экономиканы әртараптандырудың негізгі бағыттарында, Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі ұзақ мерзімді дамуының стратегиялық бағытында және Қазақстан Республикасының әлемнің ең дамыған отыз елінің қатарына кіру тұжырымдамасында көрініс табатын болады [5,р. 1225].

Жоғарыда баяндалғанды негізге ала отырып, экономикалық аспектіде келу туризмі нарығының дамуы туризм индустриясында қосымша жұмыс орындарының құрылуымен және халықтың жұмыспен қамтылуының ұлғаюымен сипатталады.

Қазақстанның қазіргі туризм нарығы COVID карантин кезінде тоқырауға

ұшырады, сенімді қарқынмен даму үшін ішкі туризм мәселелері мен мамандардың біліктіліген арттыру қажет. Бірақ оның өркениетті болуы үшін, жоғарыда айтқанымыздай, білікті мамандар қажет. Біздің елімізде туристік кадрларды даярлау және біліктілікті арттыру курстары бойынша оқу орындары жеткілікті. Егер туризмдегі білім берудің қазақстандық және еуропалық моделін салыстыратын болсақ, туризм индустриясы үшін кадрларды кәсіби даярлаудың еуропалық модельдерінің артықшылығы мыналар болып табылады: оқу уақытының едәуір бөлігі сала кәсіпорындарында практикалық сабақтар, практикалар және тағылымдамалар барысында практикалық дағдыларды игеруге арналған; студенттердің клиенттерге қызмет көрсету психологиясын қалыптастыруға баса назар аудару; оқу орындарының саламен тығыз ынтымақтастығы; студенттердің жоғары ұтқырлығы. Еуропадағы туристік және қонақ үй мектептерінің көпшілігі жұмыс істейтін қонақ үйлері студенттер үшін әрдайым ашық. Студенттер сол жерде тұрады, бұл оларға кәсіби саласына жақын ортада практикалық кәсіби дағдыларды алуға мүмкіндік береді. Мұндай тәжірибе Қазақстандағы туристік кадрларды даярлау сапасын арттыру үшін сөзсіз қызығушылықтары пен перспективаларын тудырады.

Туризм және қонақжайлылық саласындағы кадрларды даярлау және қайта даярлау ұйымның басты артықшылықтарының бірі, көрсетілетін қызметтердің сапасы кадрлардың біліктілігіне тікелей байланысты, ал қызмет көрсету саласындағы қонақтардың қанағаттануы персоналдың құзыреттілігімен қол жеткізілетін болады [95].

Алматы облысының туризм комитеті 2018 жылы ұсынған деректерге негізделген туризм индустриясы үшін кадрлар қажеттілігін талдау орналастыру, тамақтандыру орындарының және туристік қызмет көрсету орындарының санын ұлғайту үрдісін көрсетіп отыр, сонымен қатар Алматы облысының жоғары оқу орындары ұсынатын оқу бағдарламаларына сипаттама беріледі. Айта кету керек, 2018 жылы тамақтану объектілерінің саны 80567 орындық сыйымдылықпен 658 бірлікке жетті, қызметкерлердің жалпы саны 6990 адамды құрайды, олардың 869-ы тек бейінді білімге ие. Алматы облысындағы түгендеу деректеріне сәйкес 42610 төсек-орынға есептелген 888 тұру орны, қызмет көрсететін қызметкерлердің жалпы саны 6777 адамды құрайды, оның ішінде 1051 қызметкердің ғана бейінді білімі бар. Сондай-ақ, аудан орталықтары мен әкімдіктерде кадрлардың тапшылығы байқалады, бұл бірінші кезекте жоғары білікті мамандарды даярлау қажеттілігін, сондай-ақ «Туризм» бағыты бойынша білім беру бағдарламаларын әзірлеу қажеттілігін көрсетеді. Бұған «Туризм» білім беру бағдарламасының түлектері, туристік компаниялар, ақпараттық орталықтар, балалар мен жасөспірімдердің туристік станциялары иелері, ерекше қоғалатын табиғи аймақтар басшылары және т.б. үшін жұмыс істеп тұрған жұмыс берушілер толтырған сауалнама деректерін талдау дәлел бола алады.

Туристік кадрлардың кәсіби қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық құжаттаманы талдай отырып, біз «Туризм» бағыты бойынша дайындалатын мамандардың деңгейіне сапалы әсер ететін жұмыс берушілер тұлғасындағы туристік нарық субъектілерінің басым рөлін анықтадық. Жұмыс берушілердің тартылу деңгейі мен дәрежесін анықтау мақсатында зерттеу авторлары

респондент-жұмыс берушілердің жыл сайын толтыратын циклдік сипаттағы сауалнамасы жасалды (Қосымша А). Диссертациялық зерттеу шеңберінде 2017 жылға – бастапқы, 2019 жылға – бақылау ретінде талданған деректер ескеріледі.

Диссертациялық зерттеудің авторлары әзірлеген сауалнама 2017 жылы туризм индустриясы мамандарын дайындауға мүдделі жұмыс берушілерге толтыру үшін ұсынылды. Алынған мәліметтер ҚазСТА-ның білім беру процесіне маңызды түзетулер енгізуге, сол арқылы кадрларды даярлау сапасын арттыруға және жоғары оқу орындарына ұсынылатын мамандарда жұмыс берушілердің қанағаттану деңгейін арттыруға мүмкіндік берді.

Әзірленген сауалнама білім беру бағдарламасын әзірлеу кезінде негізгі ұстанымдарды бағалауға мүмкіндік береді, осылайша сауалнама 9 ұстанымды қамтиды, олардың әрқайсысы респондент-жұмыс берушілерге өз пікірін әртүрлі формада білдіруге мүмкіндік береді:

- 1-3 сұрақ жалпы болып табылады және осы сауалнаманы толтыратын ұйымды және жауапты тұлғаны сәйкестендіруге мүмкіндік береді;

- 4 сұрақ *«ҚазСТА-ның мамандары, түлектері бар ма?»* - маман дайындалған ЖОО-ны анықтауға және келесі мәліметтер негізінде нақты ЖОО-да кадрлар даярлау деңгейі туралы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді;

- 5 сұрақ *«Сіз жаңа қызметкерлердің (ЖОО түлектерінің) дайындығына қанағаттанасыз?»* - бұл сұраққа нақты жауап беру үшін респондент-жұмыс берушілерге мүмкін болатын нұсқалар ұсынылды;

0-1 – мүлдем қанағаттанбаған (түлек кәсіби қызметте негізгі құзыретке ие емес);

2-3 – қанағаттанбаған (түлектің базалық білімі бар, бірақ бұл ретте кәсіби іскерліктер мен дағдылар қалыптаспаған);

4-5 – жартылай қанағаттандырылды (маманның қажетті кәсіби білімі мен іскерлігі бар, бірақ дағдылары қалыптаспаған, қосымша оқыту курстарынан өту талап етіледі);

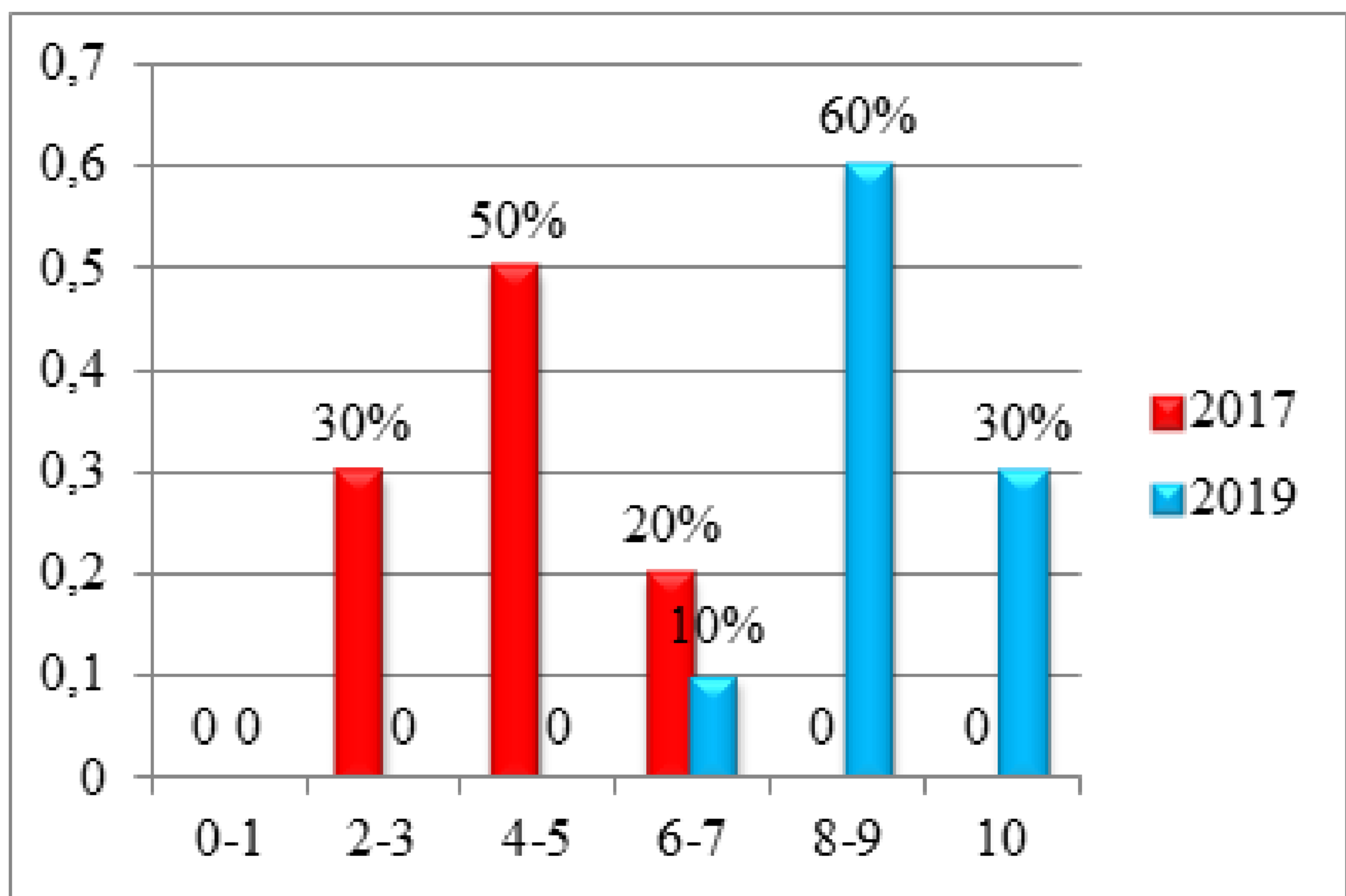
6-7 – қанағаттандырылды (маманның қажетті кәсіби құзыреттері бар, бірақ бейімделудің ұзақ кезеңі қажет);

8-9 – толық қанағаттандырылды (маманның қажетті кәсіби құзыреттері және 2 аптадан аспайтын бейімделу кезеңі бар);

10 – мүлдем қанағаттандырылды (маман кәсіби құзыреттіліктің жоғары деңгейіне ие және жұмыс берушінің барлық талаптарына жауап береді).

Бұл респондент-жұмыс берушілерге сапалы талданатын және ескерілетін жауап қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сауалнамалық деректерді талдай отырып, біз 8, 9, 10-суреттерде көрсетілген және білім беру процесінің нәтижелілігіндегі оң динамиканы, сондай-ақ оның кадрларды даярлауға сапалы әсерін ашатын тұжырымдар жасадық. Негізгі респонденттер туристік нарық субъектілері, қазіргі және әлеуетті жұмыс берушілер болды, атап айтқанда, «Қазақстан туристік қауымдастығы» ЗТБ, «Қазақстан туризмі» ЖШС, «Виза және саяхаттарды рәсімдеу жөніндегі электрондық портал» ЖШС (Қосымша Б) және т.б.

Сурет 8 – 2017 - 2019 жылдары дайындалған жұмыс берушілердің, мамандардың қанағаттану деңгейін салыстырмалы талдау

Ескерту – Автормен құрастырылған

8-суретте 2017 және 2019 жылдары сауалнама жүргізу нәтижесінде алынған деректердің салыстырмалы талдауы көрсетілген. Онда білім беру процесіне өзгерістер енгізу есебінен туристік кадрлармен қанағаттану деңгейін арттыру процесі көрнекі көрсетіледі. Осылайша, 2017 жылы жұмыс беруші респонденттердің 30% - ы даярланған кадрлар ретінде наразылықтарын білдіріп, кәсіби құзыретінің жеткіліксіз деңгейін көрсетті; 50% - ы мамандармен ішінара қанағаттандырылды, бірақ қосымша оқыту курстарынан өту қажеттілігін көрсетті; тек 20% - ы мамандармен қанағаттандырылды, бұл ретте ұзақ бейімделу кезеңінің (кәсіби және әлеуметтік) қажеттілігін көрсетті.

2019 жылы енгізілген жаңалықтардың қорытындысы болып табылатын қайта сауалнама жүргізу кезінде, даярланған мамандармен қанағаттану деңгейінің елеулі артуы анықталды: барлық жұмыс беруші респонденттердің 60% - ы бейімдеу кезеңі әлеуметтік сипатқа ие болатын және 2 аптадан аспайтын уақытқа созылатын қажетті құзыреттердің бар екенін атап өтіп, даярланған мамандардың сапасына толық қанағаттанатынын көрсетті; 30% - кәсіби құзыреттің жоғары деңгейіне толығымен қанағаттандырылды және жұмыс берушінің барлық талаптарына толық жауап береді.; 10% - мамандар қанағаттандырады, сонымен қатар қажетті кәсіби құзыреттілік деңгейін атап өтеді, бірақ бейімделу кезеңін ұзақ, әлеуметтік және кәсіби сипатты анықтайды.

- 6 сұрақ «Туризм индустриясының маманы үшін қандай білім, іскерлік және дағды маңызды деп санайсыз? (оларды сипаттаңыз)» - түлек бітіргеннен кейін қандай негізгі құзыреттер жиынтығы болуы керектігін анықтауға

мүмкіндік береді. Бұл сұрақ «ашық» түрде болады, яғни оған жауап беру үшін респондент-жұмыс беруші өзінің жеке жауабын қалыптастыруы қажет;

- 7 сұрақ *«Сіздің қызметкеріңіз қандай қосымша құзыреттерге ие болуы керек? (оларды сипаттаңыз)»* - нақты туризм субъектісінің жеке қалауын анықтауға бағытталған нақты сұрақ, яғни респондент-жұмыс беруші өз ұйымының бағытына байланысты жауап береді. Сұрақ «ашық» түрде, яғни оған жауап беру үшін респондент-жұмыс беруші өзінің жеке жауабын қалыптастыруы қажет;

Ұсынылған «ашық» сұрақтарға 2017 жылы респондент-жұмыс берушілер туризм индустриясы маманы үшін ең маңызды білімдердің, дағдылардың: шет тілдерін меңгеру, география, іскерлік этикет, түрлі жүйелердегі броньдау және т.б. 2019 жылы: басқару, менеджмент және әкімшілендіру, SMM саласындағы білім, іс-шараларды ұйымдастыру, броньдау және Қазақстан халқының ұлттық ерекшеліктері болып табылатынын атап өтті. Сондай-ақ, респондент-жұмыс берушілер туризм индустриясының маманының туризмнің белсенді түрлері бойынша экскурсия жүргізу, өлкетану, мұражай ісі, интерактивті алаңдарда туристік өнімді жылжыту құралдары, адам капиталын басқару және т.б. саласында қосымша құзыреттерге ие болуы тиіс екенін атап өтті.

- 8 сұрақ *«Сіз өндірістік практикадан өту үшін база болуға дайынсыз ба?»* - сауалнаманы толтырушы туризм субъектісінің оқу процесіне қатысу деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Жауап нұсқалары респондент-жұмыс берушінің әрбір жауабын психологиялық негіздеу үшін құрылған:

а) Ия - бізде барлық қажетті ресурстар бар, сондай-ақ біздің қызметкерлеріміздің құзыреттілігі туризм индустриясының болашақ қызметкерлерінің (мамандарының) деңгейіне сапалы әсер етуге мүмкіндік береді;

б) Жоқ - бізде қажетті ресурстар жоқ;

в) Біз тәжірибе базасы болып табыламыз.

9-суретте *«Сіз өндірістік практикадан өту үшін база болуға дайынсыз ба?»* деген 8-ші сұраққа жауаптарды талдау бойынша деректер көрсетілген (сурет 9).

Осылайша, 9-суреттен біз 2017 жылы жұмыс беруші респонденттердің тек 50%-ы өздерінің кәсіпорындарында өндірістік практика базасын ұйымдастыруға қызығушылық танытқанын көреміз, бұл ретте 30% қазірдің өзінде тәжірибе базасы болып табылды, сұралғандардың 20% - ында қажетті ресурстар жоқ деп қорытынды жасауға болады. 2019 жылы сол респондент-жұмыс берушілер 2 санатқа бөлінді: 50% - тәжірибе базасына айналды, ал 50% - бұл оған қатысуға ниетті екенін көрсетті. Бұл, ең алдымен, жоғары білікті кадрларды даярлау процесіне туристік нарық субъектілерінің тартылу деңгейін арттыруды білдіреді.

2019 жылы бұрын тәжірибе базасы болуға ниет білдірмеген жұмыс беруші респонденттердің 20% - ы өз шешімін «оң» шешімге өзгерткенін айта кеуге болады.

- 9 сұрақ *«Сіз мамандардың дайындық сапасын арттыруға мүдделісіз бе?»* - сауалнаманы толтырушы туризм субъектісінің ЖОО-мен (ҚазСТА) оқу, практикалық және өндірістік қызметте ынтымақтасуға дайындығын анықтауға мүмкіндік береді.

Сурет 9 – Жұмыс берушілердің өндірістік практикадан өту базасы болуға дайындығын салыстырмалы талдау

Ескерту – Автормен құрастырылған

Респондент-жұмыс берушілерге білім беру бағдарламасы мен педагогикалық процесті әзірлеуге, дамытуға және жақсартуға қатысудың мүмкін болатын деңгейін көрсететін жауаптың үш нұсқасы ұсынылды:

- а) Иә - білім беру бағдарламалары мен пәндерін әзірлеу мен жақсартуда консультациялық және өзге де көмек көрсетуге дайынбыз;
- б) Жоқ - бізде қажетті ресурстар жоқ;
- в) «Туризм» білім беру бағдарламасын әзірлеген кезде біз белсенді қатысамыз.

Сурет 10 – Жұмыс берушілердің білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және жаңартуға қатысуға дайындығын салыстырмалы талдау

Ескерту – Автормен құрастырылған

Осылайша, 2017 жылы жұмыс беруші респонденттердің 50% - ы білім беру бағдарламаларын әзірлеу мен жақсартуға консультациялық және өзге де көмек көрсетуге мүдделілігін көрсетті; 30% - ы білім беру бағдарламасының белсенді қатысушылары болды; ал 20%-ы сауалнама жүргізу кезінде қажетті ресурстарға ие болмады.

2019 жылы білім беру процесінің сапасын жақсарту мақсатында іс-шаралар өткізілгеннен кейін, сол респондент-жұмыс берушілер «Туризм» білім беру бағдарламасын жақсартуға және жаңартуға қатысуға жоғары қызығушылығын танытты.

Осылайша, әзірленген сауалнама қатысушылардың жауаптарын толық бағалауға және оларды ББ әзірлеу және жақсарту мақсатында қолдануға және деректердің өзгеру динамикасын бақылауға мүмкіндік береді.

Зерттеу хронологиясының кезеңдері:

- 1 кезең – 2017 жылғы шілде-тамыз, бастапқы деректерді алу, респонденттердің жауаптарын талдау;
- 2 кезең – 2017 жылғы қыркүйек-желтоқсан, білім беру процесінің сапасын арттыру үшін қажетті «қадамдар» мен «ұстанымдарды» әзірлеу;
- 3 кезең – 2018 жылғы қаңтар-сәуір, білім беру процесіне, пәндер мазмұнына өзгерістер енгізу, оқытудың инновациялық нысандары мен әдістерін әзірлеу, жаңартылған контент құру және т. б.
- 4 кезең – 2018 жылғы мамыр-шілде, қажетті, қосымша түзетулер енгізу;
- 5 кезең – 2018 - 2019 оқу жылы, білім беру үдерісіне білім беру процесінің сапасын арттыру, әзірленген және жаңартылған контент бойынша «ұстанымдарды» практикалық енгізу және т.б.;
- 6 кезең – 2019 жылғы шілде-тамыз, Қазақстандағы туристік кадрларды даярлау сапасының серпінін анықтау үшін сауалнама жүргізу.

Сауалнама тұрақты негізде жүргізіледі, бірақ осы зерттеу аясында екі рет жүргізілді:

2017 жылғы шілде-тамыз білім беру процесін жақсарту бойынша қажетті ұстанымдарды әзірлеу үшін бастапқы деректерді алу;

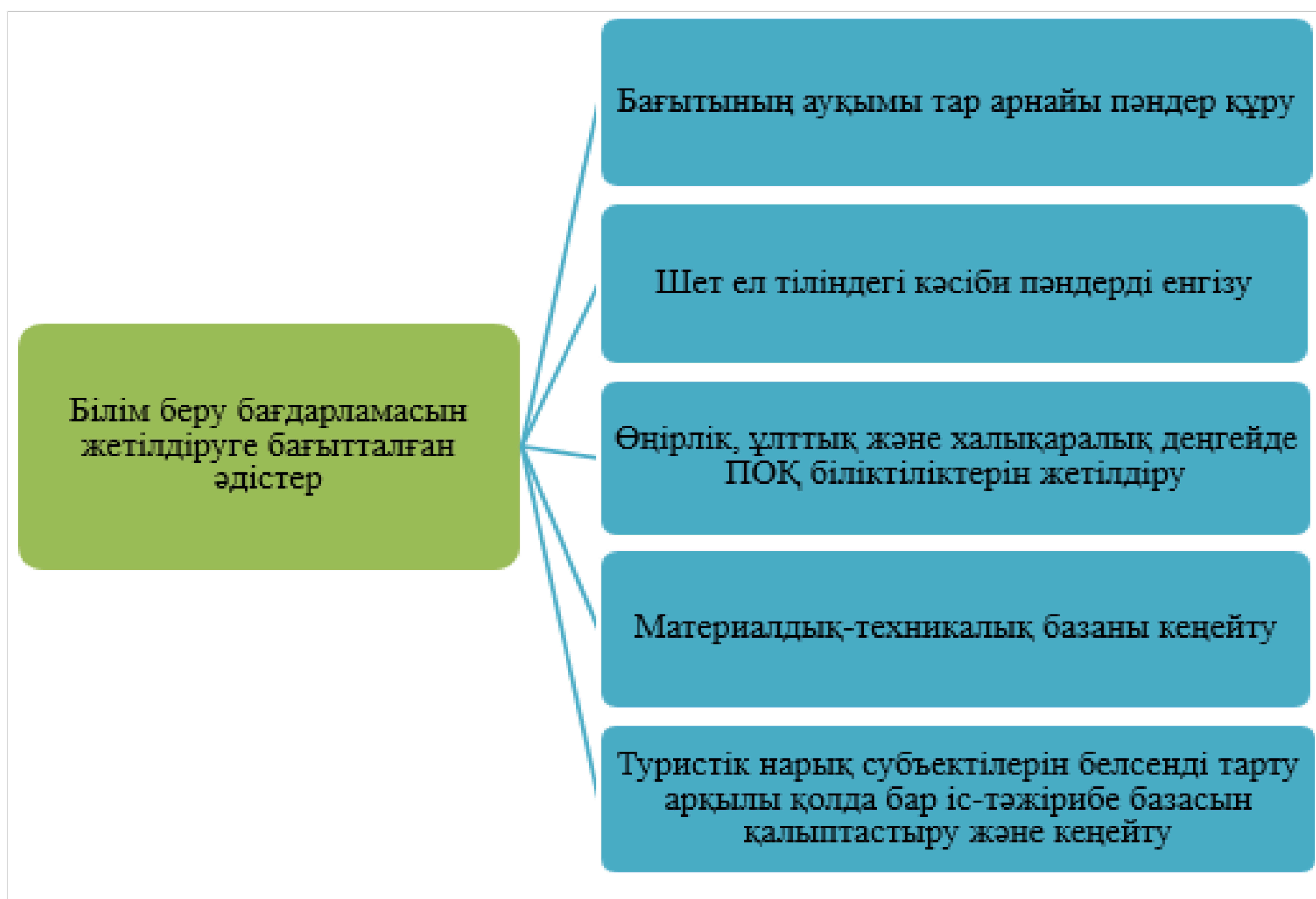
2019 жылғы шілде-тамыз білім беру процесіне жаңалықтарды енгізу қорытындылары бойынша респонденттердің жауаптарындағы көрсеткіштердің өзгеруі туралы деректерді алу.

2017 жылы алынған мәліметтер нәтижесінде біз бітіруші мамандардың дайындық деңгейін арттыру үшін қажетті іс-әрекеттер спектрін анықтадық, білім беру процесінің сапасын жақсарту бойынша негізгі ұстанымдар қалыптастырдық, болашақ жұмыс берушілердің, туристік нарық субъектілерінің барлық талаптарына жауап беретін бірегей пәндер әзірленді, білім беру траекториясының контенті жаңартылды және кеңейтілді, инновациялық технологияларды белсенді енгізу және ПОҚ-ның үнемі біліктілігін арттыру.

Мысалы, респондент-жұмыс берушілер шет тілдеріндегі кәсіби білімдерін тереңдету қажеттілігін атап өтті, осы мақсатта 2018 жылдан бастап «Туризм» білім беру бағдарламасына келесі пәндер енгізілді: Ecological tourism, The tourist centers of the world-1, The tourist centers of the world-2, The tourist recreational resources of Kazakhstan, New information technologies in tourism және т.б. Бұл

курстар студенттердің қажетті материалдарды шет тілінде оқып, қолдануға мүмкіндігі болған кезде бейімделген ағылшын тілінде оқытылады. Бұл білім алушының халықаралық деңгейде тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын белсенді түрде қолданатындықтан, одан әрі жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Кәсіби құзыреттілікті жақсарту үшін туризмнің тар бағыттары: туроператор, туризм саласындағы анимациялық қызмет, мұражайтану, балалар-жасөспірімдер туризмі және т.б. салаларында қажетті білім, білік және дағдыларды алуға бағытталған арнайы пәндер енгізілді. Осылайша, 11-суретте қолда бар «Туризм» бойынша білім беру бағдарламасын әзірлеу және сапасын арттыру үшін қажетті негізгі ұстанымдар көрсетілген (сурет 11).

Сурет 11 – Білім беру бағдарламасын жақсарту әдістері

Ескерту - Автормен құрастырылған

Туристік нарық субъектілерінің білім беру процесіне тартылуының өсуін атап өткен жөн, яғни, кейбір жұмыс берушілер ПОҚ құрамына кіріп, оны негізгі қызметімен қоса, студенттердің өндірістік практикадан өту кезеңінде тікелей туристік саланың кәсіпорындарында жұмыс істейтінін атап өткен жөн.

Екінші жартыжылдықта жұмыс берушілер білім беру бағдарламасын құруға және жаңартуға тартылады. Осы іс-шаралардың барлығы түлектердің біліктілік деңгейін айтарлықтай арттырудың кепілі болды. Жұмыс берушілер 2019 жылы ҚазСТА түлектері мен мамандарының жоғары дайындық деңгейін атап өтті, бұл

әзірленген технологиялардың тиімділігін, білім беру процесін жақсартуды білдіреді, мұнда болашақ мамандар үшін негізгі жұмыс берушілер ретінде туристік нарық субъектілері ерекше орын алады. Қазіргі уақытта ұлттық деңгейге ғана емес, халықаралық деңгейге де сәйкес келетін туризм индустриясының кадрлық әлеуетін қалыптастыру және дамыту жоғары туристік білім берудің басым міндеттерінің бірі болып табылады. Осылайша, туризм индустриясының дамуы туристік кадрларды даярлау және қайта даярлаумен, олардың біліктілігін арттырумен тікелей байланысты, өйткені бұл нарықтық экономиканың өсіп келе жатқан талаптарына сәйкес кадрлардың теориялық және практикалық білімдерін жаңарту болып табылады. Қазіргі уақытта негізгі үрдістердің бірі «Туризм» мамандығы бойынша білім беру жүйесінде өзгеріс байқалады, онда студенттер туризм индустриясындағы болашақ маманның біліктілік сапасын арттыратын оқытудың жаңа жүйесін пайдалану мүмкіндігіне ие болады [96].

Туризм индустриясының ерекшелігіне байланысты еңбек нарығының қажеттіліктерін болжау туристік нарық субъектілері талап ететін мамандар дайындалатын білім беру бағдарламасын әзірлеуге мүмкіндік береді. Жұмысқа қабылданған түлектер компанияның активіне айналады және олардың кәсібилігі мен қатысуы туризмнің барлық секторының дамуына айтарлықтай әсер етеді, сондықтан білім беру бағдарламасын әзірлеу процесіне мамандарды, жұмыс берушілерді, практиктерді тарту, пәндердің контентін жаңарту және педагогикалық процестің өзі еңбек нарығында сұранысқа ие туристік кадрларды даярлаудың тиімді құралы болып табылады [97].

2.3 Туристік кадрларды даярлау бойынша Қазақстанның жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының айрықша ерекшеліктері

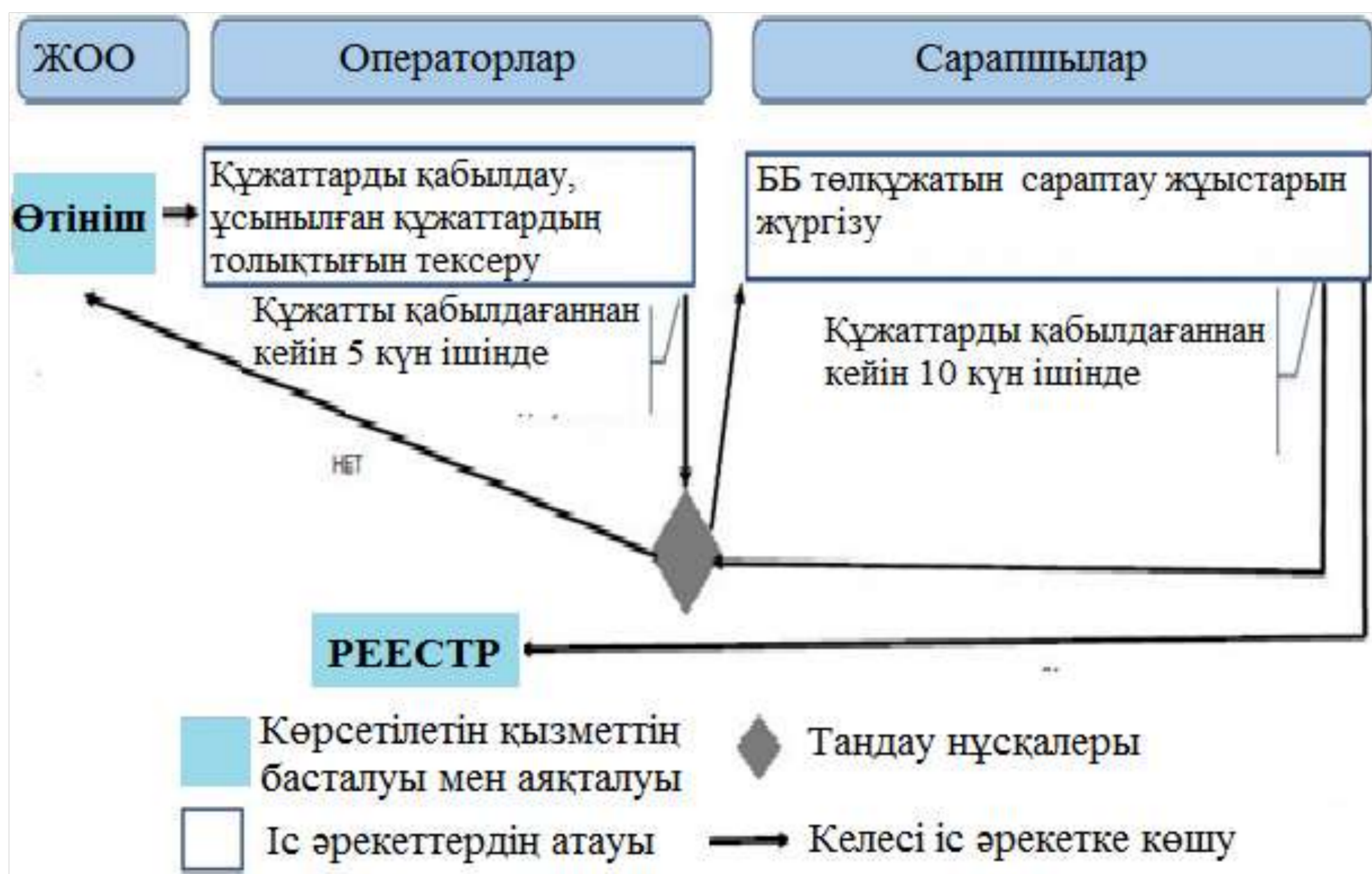
Туристік сала мамандарының тапшылығы, сондай-ақ оларды даярлау сапасының проблемасы ҚР туристік саласын тұрақты және тиімді дамытудың ең маңызды проблемаларының бірі болып табылады. Туризм нарығындағы туризм саласындағы білікті кадрлардың жалпы жетіспеушілігі туристік қызметтер тізбегінде айқын көрінеді.

Қазақстан туризм саласындағы білікті кадрлардың қолжетімділігі бойынша 136 елдің ішінде рейтингте 71-ші орында тұр. Қазіргі уақытта Қазақстанда туризм индустриясы үшін кадрлар даярлау жылына 3500 маман шығаруды қамтамасыз ете отырып, 61-ші ЖОО-да жүзеге асырылады [4].

Жоғары оқу орындары іске асыратын білім беру бағдарламаларын есепке алудың бірыңғай ақпараттық ортасын қалыптастыру мақсатында Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 4 желтоқсандағы № 665 жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларының тізіміне білім беру бағдарламаларын енгізу және алып тастау алгоритмін бекіту туралы бұйрығы мақұлданды. Бұйрыққа сәйкес білім беру бағдарламаларының тізімі – бұл Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары әзірлеген білім беру бағдарламаларының тізбесін қамтитын ақпараттық жүйе.

Білім беру бағдарламасын тізімге енгізу (сурет 12) үшін ЖОО электрондық

өтінішті қамтитын: білім беру бағдарламасының атауы, шифры, мақсаты, ұлттық және салалық шеңбері бойынша деңгейі, кәсіби қызмет саласы, білім беру бағдарламасының ерекшеліктері (академиялық алмасу / дуалды білім беру / көптілді білім беру / эксперименттік және т.б.), кәсіби қызмет объектілері (бағдарлама бойынша түлектің жұмысқа орналасу орны) туралы, құзыреттер картасы / оқыту нәтижелері (кәсіби, базалық, жалпы білім беру), оқыту нысаны, оқыту мерзімдері, оқыту тілі, кредиттер көлемі туралы ақпаратты қамтитын электрондық форматтағы білім беру бағдарламасының паспорты, білім беру бағдарламасын әзірлеуге жауапты құрылымдық бөлімшеде, осы білім беру бағдарламасы бойынша оқу үшін алдыңғы білім деңгейі, бағдарлама лицензиясының болуы, аккредитациясының болуы (қолданыстағы білім беру бағдарламасы үшін), ғылыми кеңесте бекітілген күні туралы өтініш ұсынады [98].

Сурет 12 – «ББ тізілімі» ақпараттық жүйесіне білім беру бағдарламаларын енгізу сызбасы (ҚР БҒМ мен Болон процесі және академиялық ұтқырлық орталығының білім беру бағдарламаларының паспортын бағалау әдістемесі)

Ескерту – Автормен құрастырылған

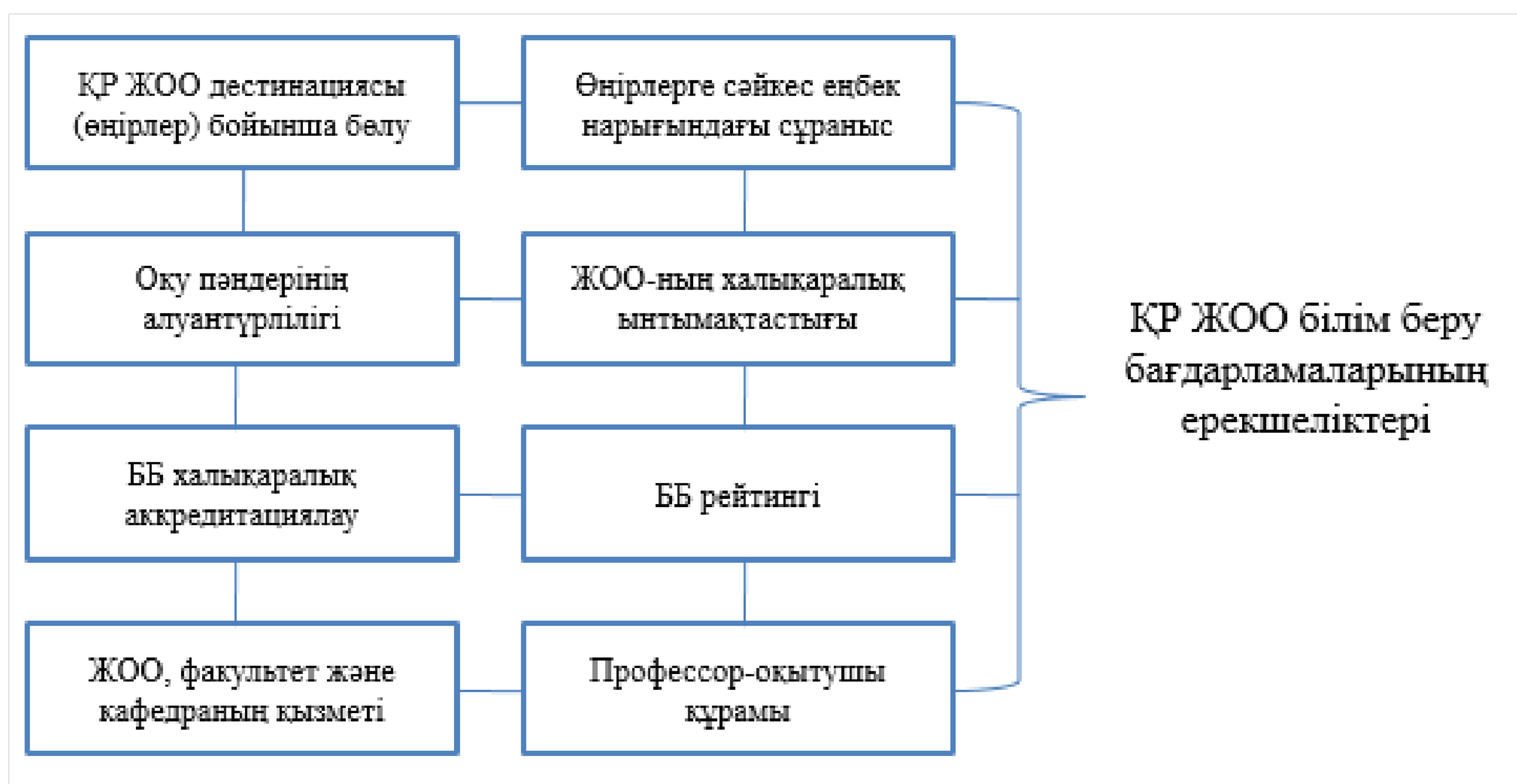
12-суретте қазақстандық жоғары оқу орындарының білім беру процесіне алғаш рет енгізілген ҚР БҒМ-нің «Білім беру бағдарламаларының тізімін тіркеу» ақпараттық жүйесіне білім беру бағдарламаларын енгізу схемасы көрсетілген. «Білім беру бағдарламаларының тізімін тіркеу» нәтижелері бойынша білім беру

бағдарламалары сараптамадан өтті, бұл ҚР ЖОО-ның болашақ мамандар үшін мемлекеттік білім беру гранттарын бөлуге қатысуына мүмкіндік берді. Білім беру бағдарламаларын сараптамадан өткізу кезінде оны іске асырудың тиімділігі мен жоспарлылығы үшін жауап беретін белгілі бір рәсімдер енгізілді [45,с. 308].

2019 жылы диссертациялық зерттеудің авторы М.Н. Абдикаримова «Туризм» білім беру бағдарламаларының тобы бойынша «жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларының тізіліміне енгізу үшін білім беру бағдарламасының паспортына сараптама» ҚР БҒМ Болон процесі орталығының сарапшысы ретінде қатысты (Қосымша В). 2019-2020 оқу жылы тіркеу тізіміне енгізілді:

- бакалавриат – 50 ЖОО-дан 50 бағдарлама;
- магистратура – 18 ЖОО-нан ғылыми-педагогикалық бағыттағы 32 бағдарлама;
- магистратура – 18 ЖОО-ның 32 бейіндік бағыттағы бағдарламасы;
- докторантура – 3 ЖОО-дан 3 бағдарлама, олардың ішінде жетекші орынды Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университет және Қазақ спорт және туризм академиясы алады [99].

Туризм бойынша білім беру бағдарламаларына сараптама жүргізу барысында туристік кадрларды даярлау бойынша Қазақстанның жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының ерекшеліктері анықталды (сурет 13).

Сурет 13 – Қазақстан Республикасы жоғарғы оқу орындарының білім беру бағдарламаларының негізгі ерекшеліктері

Ескерту - Автормен құрастырылған

Осылайша, 13-суретте қазақстандық білім беру секторы жағдайында білім беру бағдарламаларының бірегейлігін көрсететін Қазақстан Республикасының білім беру бағдарламаларының сегіз ерекшелігі көрсетілген. Айта кету керек,

бағдарламалардың барлық элементтері үнемі өзара әрекеттеседі және бір-біріне белсенді әсер етеді.

Жоғарғы оқу орындарының Қазақстан Республикасының дестинациялары (өңірлері) бойынша бөлу – бірінші кезекте туристік өңірлердің маңыздылығы мен орны туристік дестинация ретінде туризм объектілерін бөлу ерекшелігімен анықталатындығымен және өңірдің білім беру бағдарламаларының қалыптасуына әсер ететіндігімен байланысты. Мысалы, Алматы қаласы мен Алматы облысының жоғары оқу орындарында спорттық туризм, құзға шығу, альпинизм және туристік көпсайыс, Нұр-сұлтан қаласы және Ақмола, Солтүстік Қазақстан облыстарында іскерлік, емдеу-сауықтыру, шытырман оқиғалы туризм бағыты бойынша мамандар даярланады, Қазақстанның оңтүстігі – бұл киелі орындардың шоғырлануы және агрокультуралардың қоймасы, осы өңірде мамандар даярлау агротуризмді, этнографиялық, қажылық және діни туризмді дамытуға бағытталған.

Қазақстан Республикасының өңірлеріне байланысты еңбек нарығына сұраныс – нақты дестинация жағдайында белгілі бір бағытты дамыту үшін қажетті кадрлар санын анықтайды, яғни еңбек нарығы болашақ мамандарға сұранысты қалыптастырады, сондай-ақ білім беру бағдарламасының мазмұнын қалыптастыруға белсенді әсер етеді.

Еңбек нарығының сұранысының қалыптасуына аймақтың туристік әлеуеті, яғни белгілі бір аймақта орналасқан халықтың бизнестің саяхатқа, ойын-сауыққа және демалуға үнемі қажеттілігін қанағаттандыру қабілеті үлкен әсер етеді. Өңірдің туристік әлеуетін дамытуға әсер ететін факторларды авторлар зерттеу қызметі барысында анықтады және олар мыналарды қамтиды: көрікті жерлермен таныстыру, бұқаралық іс-шараларды өткізудің жиілігі, көрікті жерлердің танымалдылық (танылу) дәрежесі, көлік инфрақұрылымының даму деңгейі, аумақтың абаттандырылу дәрежесі, қоғамдық тамақтану желісінің даму деңгейі, қауіпсіздік деңгейі, өңірдің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі және басқалар [100].

Оқу пәндерінің әртүрлілігі – университет қызметінің бағытына, оның ерекшелігі мен миссиясына, сондай-ақ туристік дестинацияларды аймақтық бөлу ерекшеліктеріне байланысты қалыптасады. Тар бағыттағы пәндер белгілі бір траектория шеңберінде әзірленеді және белгілі бір өңір мамандарының кәсіби қызметі үшін қажетті ерекше құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған. Бұл туристік кадрларды даярлаудағы пәндердің әртүрлілігі және қажетті біліктілік деңгейін береді.

Халықаралық ынтымақтастық – халықаралық санаттағы мамандарды даярлаудағы негізгі факторлардың бірі, өйткені туристік білім берудің ерекшелігі осы мамандықтағы «саяхатшылықта» жатыр. Шетелдік жоғары оқу орындарымен, ұйымдармен, туристік нарық субъектілерімен ынтымақтастық бірнеше тәсілдермен жүзеге асырылады: академиялық ұтқырлық дуальді білім беру, қосдипломды білім беру, студенттер мен ПОҚ үшін халықаралық курстар мен семинарларды ұйымдастыру және т.б.

Білім саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі - жетекші шетелдік жоғары оқу орындары серіктестермен бірге білім беру

бағдарламаларын әзірлеу. Қосдипломды бағдарлама серіктес университеттердің ББ-ның салыстырмалылығына негізделген. Қосдипломды бағдарлама - бұл жоғары дәрежеде интеграцияланған шетелдік жоғары оқу орындарымен бірлескен білім беру бағдарламасы (студенттерді бірлесіп қабылдау, бірлескен бағдарламаларды басқару, бірлескен қорытынды аттестаттау) болып табылады. Бірлескен білім беру бағдарламасының негізі - бірлесіп жасалған оқу бағдарламасы, ол жалпы оқыту нәтижелерімен модульдер тізбегі болып табылады. Бірлескен білім беру бағдарламасын әзірлеудің бірнеше тәсілдері бар: бірінші тәсіл, серіктес жоғары оқу орындарындағы қолданыстағы бағдарламалар негізінде бірлескен білім беру бағдарламасын жасау (бұл тәсіл оқу нәтижелерінен гөрі пәндерге бағытталған, яғни бірлескен оқу жоспарын құру қолданыстағы курстарды салыстырудан, қажет болған жағдайда жаңаларын енгізуден тұрады); екінші тәсіл жаңадан бірегей бірлескен білім беру бағдарламасын әзірлеуді қамтиды, бұл тәсіл жекелеген университеттердің білім беру мен зерттеу саласындағы мықты жақтарын біріктіру арқылы инновациялық білім беру бағдарламасын құруға мүмкіндік береді [101].

Білім беру бағдарламасының халықаралық аккредитациясы – жоғары оқу орны өзінің білім беру бағдарламаларының сапасы мен тиімділігін дәлелдеген кезде жоғары оқу орнына ұлттық деңгейде ғана емес, халықаралық деңгейде де тануға мүмкіндік береді. 2017 жылы ҚазСТА UNWTO халықаралық аккредитациясынан өтті. «Туризм» ББ бойынша TedQual (бакалавр, магистратура), оның қорытындысы бойынша 2019 жылы халықаралық деңгейдегі сапа белгісі берілді.

Білім беру бағдарламасының рейтингі – жоғары оқу орны әзірлеген ББ сапасын бағалауға мүмкіндік беретін білім беру бағдарламаларын әзірлеудегі маңызды элемент. Пәндердің мазмұнына және оқыту нәтижелеріне, сондай-ақ олардың білім беру және туризм саласындағы ҚР нормативтік-құқықтық құжаттарының талаптарына сәйкестігіне ерекше назар аударылады.

Жоғарғы оқу орынның, факультеттің және кафедраның қызметі – туристік саланың көптеген кәсіпқойларының пікірінше, «Туризм» бағыты бойынша білім беру бағдарламасы тек дербес факультетте немесе туризм индустриясы үшін мамандар даярлауды жүзеге асырып қана қоймай, өзінің ғылыми-зерттеу және практикалық қызметі арқылы туристік сектордың дамуына ықпал ететін мамандандырылған ЖОО-да табысты дами алады. Мысалы, Қазақ спорт және туризм академиясында туристік саланы зерттеу, жобаларды әзірлеу және ілгерілету үшін барлық қажетті материалдық-техникалық және зияткерлік базамен жабдықталған мамандандырылған туризм факультеті бар, сондай-ақ 2015 жылы ҚазСТА базасында Туризм ҒЗИ және Туристік ақпараттық-әдістемелік орталық ашылды. Бұл тәжірибені көптеген шетелдік жоғары оқу орындары мен туризм мектептерінде де байқауға болады.

Профессор-оқытушы құрамы – мамандарды, практиктерді және туризм саласындағы қызметкерлерді ПОҚ лауазымына туристік білім беру жүйесіне тарту, сондай-ақ көлемі 36 сағаттан басталатын өңірлік, республикалық және халықаралық біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру және қатысу арқылы оқытушылардың дайындық сапасын арттыру.

Осылайша, осы ұстанымды анықтау Қазақстан Республикасының ББ өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, туристік білім беруді дамыту және мамандардың дайындық сапасын арттыру үшін практикалық басшылық жасауға мүмкіндік береді. Қазақстанда туристік бағдарлаудың білім беру бағдарламаларының орасан зор спектрі бар екеніне қарамастан, осы уақытқа дейін тәжірибеге бағдарланған білім беруде, туристік сала кәсіпқойларының жеке санаттарын, мысалы, экскурсоводтарды, гидтерді, ойын-сауық бағдарламаларының аниматорларын кәсіптік даярлауда, туристік көрсетілетін қызметтердің қазіргі заманғы нарығының қажеттіліктерін ескере отырып, оларға қойылатын кәсіптік талаптарды айқындауда жүйелі тәсіл қажеттілігі байқалады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында білім беру қызметтері нарығында келесі позицияларға ерекше көңіл бөлінеді:

- Білім берудің практикалық-бағдарлануы, оның ЖОО-да оқу уақытында кәсіби ортада қолданылатын кәсіби құзыреттерді алуға бағытталуы.
- Білім берудің құзыреттілігі-бағыттылығы, кәсіби салада сапалы білім, білік және дағды алуға бағытталу.
- Білім берудің нұсқалылығы мен плюрализмі, оқыту траекториясын, таңдау бойынша пәндерді, оқытушыларды, оқыту тілі мен нысанын таңдауға еркіндік беру.

Қазақстанның жоғары оқу орындарының туристік кадрларды даярлау жөніндегі білім беру бағдарламаларының ерекшелігін сапалы түсіну үшін 14-кестеде көрсетілген SWOT талдау жүргізу қажет.

Кесте 14 – Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарының туристік кадрларды даярлайтын білім беру бағдарламаларының SWOT талдауы

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Күшті жақтары МЖМБС; Кәсіби стандарттар; ББ сапасын бақылау; ББ бірыңғай тізілімі; ББ әзірлеуге жұмыс берушілерді тарту; ББ әзірлеу кезіндегі ЖОО бостандығы	Туристік білім беру жүйелерінің бытыраңқылығы; Туристік нарық субъектілерінің оқу процесіне қатысқысы келмеуі; ББ тексеруге сараланған тәсілдің болмауы (ЖОО бағыты бойынша); ПОҚ кадрларының жетіспеушілігі; Халықаралық стандарттарға сәйкес келмеуі
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Ұлттық және халықаралық сертификаттау; Ішкі және келу туризмін дамытудағы басымдық; Жоғары білікті ПОҚ даярлау; Тәжірибе алмасу үшін алаңдарды ұйымдастыру; Туристік нарық субъектілерін тарту Туризмнің жаңа бағыттарын дамыту-ББ-да траекториялар құру	Теория мен практика арасындағы алшақтық; Жаһандану және глокализации процестері; Халықаралық туризм нарығының тұрақсыздығы;
Ескерту – Автормен құрастырылған	

Қазақстанның туристік білім берудің жүйесін әлем мойындауда деген

қорытынды жасауға болады, бірақ оған әсер ететін көптеген «тұтқалар» қажет. Бұл, ең алдымен, туризм секторына қатысты, яғни туристік нарық субъектісінің тартылуы, олардың білікті кадрлар даярлауға мүдделілігі және табысты дамудың кепілі болады. Жұмыс жасап жатқан оқу орындарында бұрын әзірленген оқу жоспарларын жаңарту, сондай-ақ оларды халықаралық стандарттарға сәйкес түзету, пайдаланылатын техникалық материалдардың сапасын арттыру, туризм саласында халықаралық тәжірибесі мен білімі бар оқытушылар мен профессорларды даярлау және тарту талап етіледі. ББ әзірлеу туризм секторының нақты қажеттіліктеріне сәйкес келуі және практикалық жұмысқа бағдарлануы тиіс. Осының салдарынан бейінді жоғары оқу орындарының кадрлары анағұрлым сұранысқа ие болады.

Қазіргі уақытта қазақстандық білім беру еуропалық білімнен ерекшеленеді, ол оқу уақытының 50% - дан 70% - ға дейінгі көлемде өндірістік практикаларды өткізуді көздейді, бұл білім алушының екінші курста оқып жүрген кезінде туризм саласында кәсіптік қызметпен айналысуға мүмкіндігі болған кезде оқытудың қосарланғандығы қағидатын іске асырумен ғана мүмкін болады. Білім беру ұйымдарының базасында еңбек нарығының қажеттіліктерін тұрақты мониторингілеумен, жас мамандарды жұмысқа орналастырумен және бейіндік мамандықтар бойынша талапкерлерді іріктеуді түзетумен айналысатын туризм индустриясы кәсіпорындарымен бірыңғай ақпараттық жүйемен біріктірілген мамандандырылған бөлімдер (кадр агенттіктері) құрылған АҚШ-та кадрлар даярлау тәжірибесі назар аударуға тұрарлық. Зерттеуде Францияның тәжірибесі қызығарлықтай, мұнда кәсіби дайындық жүйесінің екі басты мақсаты бар: біліктілікті алуға жәрдемдесу және саланы дамыту проблемасын шешу. Сонымен қатар, ол сапаға назар аударуға көмектеседі. Бұл кәсіптік оқыту жүйесі екі ұйымдастырушылық процеске бөлінеді: қысқа мерзімді кәсіптік курстар және ұзақ мерзімді кәсіптік оқыту [3].

Осылайша, білім беру секторының мамандары ретінде біздің алдымызда бүкіл білім беру процесін жаңғырту міндеті тұр, бұл тек әзірленіп жатқан білім беру бағдарламасы ғана емес, сонымен қатар жоғары білімге деген барлық көзқарасқа да қатысты.

Екінші бөлім бойынша тұжырым

Диссертациялық зерттеудің осы тарауында Қазақстан Республикасындағы туризм саласының кадрлық әлеуетін дайындау жүйесінің қазіргі жағдайы мен даму бағытын талдаданды. Осы мақсатта нақты және әлеуетті жұмыс берушілер болып табылатын туристік нарық субъектілеріне екі кезеңдік сауалнама жүргізу арқылы туристік кадрлардың қажеттілігіне еңбек нарығын болжауды жүргізді. Сауалнама кадрларды даярлау сапасына қанағаттану дәрежесін ғана емес, сонымен қатар белгілі бір университет жағдайында «Туризм» бойынша білім беру бағдарламасын қайта құру мен жетілдірудің негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік беретін мәселелердің жиынтығы анықталды. Біз 2017 жылы сауалнама нәтижелері бойынша қорытынды жасадық, бұл бітіруші мамандардың деңгейін арттыруға мүмкіндік берді, мұны 2019 жылы екінші кезеңде сауалнаманы толтырған респонденттердің жауаптарын талдау кезінде көруге болады, бұл

зерттеудің нәтижесі болды.

Кадрларды даярлау сапасын арттыру үшін ұсынылған әдістемелер, құралдар мен нысандар еліміздің туристік білім беру жүйесінің нормативтік-құқықтық құжаттарына негізделген: халықаралық құқықтық база, ҚР «туристік қызмет туралы», «білім туралы» Заңдары және басқалары, туризмді дамыту тұжырымдамалары, МЖМБС, саланың кәсіби стандарттары, оларды талдау ББ қалыптастырудағы басым бағыттарды айқындауға, сондай-ақ ББ-да білім беру траекториясын әзірлеуді және енгізуді негіздеу үшін негіз дайындауға мүмкіндік береді. Туристік білім беру жүйесіне талдау жүргізілді, оның негізінде Қазақстанның жоғары оқу орындарының туристік кадрларды даярлау жөніндегі ерекше ерекшеліктері қалыптастырылды, бұл бізге мамандардың дамуы мен дайындық сапасын арттыруға қажетті практикалық басшылық жасау үшін негіз жасауға мүмкіндік берді. Қазақстанның жоғары оқу орындарының ББ ерекшелігін сапалы түсіну мақсатында авторлар кәсіби оқытушылық қызмет нәтижесінде, сондай-ақ «Туризм» білім беру бағдарламаларының тобы бойынша «жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларының тізіліміне енгізу үшін білім беру бағдарламасының паспортына сараптама» ҚР БҒМ Болон процесі орталығы жанындағы сараптама тобының мүшесі ретінде автордың жұмыс барысында жиналған деректерге салыстырмалы SWOT талдау жүргізді.

3 ТУРИСТІК КАДРЛАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

3.1 Кәсіби туристік білім берудің заманауи құзыретті-бағдарланған моделі

Қазіргі заманғы еңбек нарығында кәсіптік білім беруді ұйымдастыруға құзыретті-бағдарланған тәсіл үлкен маңызға ие болуда. Сол сияқты туризмде де біз құзыретті-бағдарланған білім беру моделі туризм индустриясының жоғары білікті мамандарын қалыптастырудың іргетасына айналатындығын көреміз.

Туристік кадрларды даярлау саласындағы халықаралық тәжірибе кәсіптік-бағдарланған білім беруді дамытудың факторы ретінде құзыретті тәсілдің маңыздылығын барған сайын белсенді түрде көрсетіп келеді. ЮНЕСКО-ның халықаралық ұйымы бірнеше рет өз баяндамаларында «көбінесе кәсіпкерлерге материалдық сипаттағы белгілі бір операцияларды орындау қабілетімен байланысты біліктілік қажет емес, бірақ біліктілік, әлеуметтік мінез-құлық, топта жұмыс істеу қабілеті, бастамашылдық және т.б. біріктірілген әр адамға тән дағдылар жиынтығы ретінде қарастырылатын құзыреттілік қажет» дей отырып осы мәселеге басты назар аударады [102].

Құзыретті-бағдарланған тәсіл білім берудің барлық деңгейлерінде байқалуы мүмкін және туризм саласында болып жатқан өзгерістерге де байланысты. Бұл құзыретті-бағдарланған тәсіл оқыту бизнес-процесінің бір бөлігіне айналған кезде инновациялық процестердің үнемі жеделдетілуіне байланысты, яғни қызметкерге, оның кәсіби дағдыларына, ұжымда жұмыс істеу қабілетіне, бастамашылдыққа және т.б. қойылатын жаңа талаптарға қатысты. Ол еңбек ресурстарын жалпы дайындауға бағытталады, жалпы туристік білім беру жүйесіне қойылатын талаптарды өзгертеді.

Әлемде жыл сайын таңдалған мамандық аясында кәсіби дамуды қалыптастыру әдісі ретінде өзін-өзі дамыту және өмір бойы (үздіксіз) білім алу идеяларын жүзеге асыратын және насихаттайтын адамдардың пайызы артып келеді. Сонымен, халықаралық туризм бағытында жұмыс істейтін туристік компанияның менеджері өзінің таңдаған бағытында ғана емес, сонымен қатар ішкі туризм, экскурсия, анимация, мұражай қызметі, мейрамхана және қонақ үй бизнесі, персоналды басқару және т.б. саласында да біліктілігін арттыруға тырысады, бұл оған еңбек нарығында сұранысқа ие болуға мүмкіндік береді

Үздіксіз білім беру идеясы адам өмірінің барлық кезеңдерін, яғни мектепке дейінгі білімнен жоғары оқу орнынан кейінгі білімге дейінгі аралықты қамтиды. Нәтижесінде бағытты кәсіби дағдыларды алу оңай емес екендігін, таңдалған салада әртүрлі құзыреттерді игеруге немесе оны түбегейлі өзгертуге мүмкіндіктер жасайтынын көре аламыз. 2011 жылы Елбасы Н.Ә. Назарбаев өзінің Қазақстан халқына Жолдауында өмір бойы білім алу «әрбір қазақстандықтың жеке кредосына» айналуы тиіс екенін атап өтті [103].

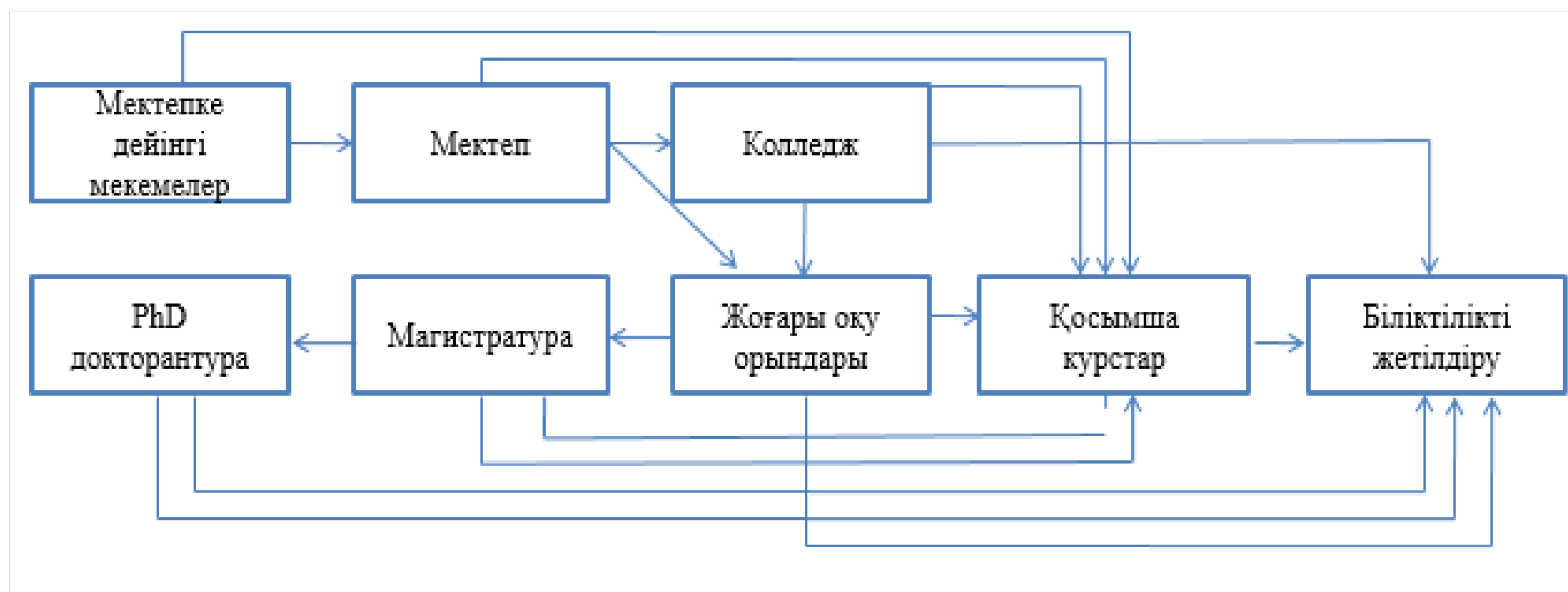
Қазіргі кездесетін терминологияда «үздіксіз білім беру» ұғымы білім беру саласында қолданылатын анықтамалардың жаңа түрі. «Үздіксіз білім – бұл адамның өмір бойы оқу орындарында өзін-өзі тәрбиелеу арқылы білім, білік

және дағдыларды мақсатты түрде алуы. Үздіксіз білім берудің мақсаты – қоғамдық және жеке қажетті мәдениет деңгейін, жалпы білім беру және кәсіптік даярлықты қолдау. Ол әмбебаптылық, демократия, қол жетімділік, үздіксіздік, интегративтілік, сабақтастық, өзін-өзі тәрбиелеу принципі, икемділік және тиімділік қағидаттарында ұйымдастырылған» [104].

Үздіксіз білім берудің басты міндеті-білім беру процесінің өзара байланыстағы, өзара тәуелді және бірін-бірі толықтыратын элементтерінің жүйесін әзірлеу. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы біздің алдымызға дәл осындай міндет қойған болатын, онда үздіксіз білім беру қағидаттары, оның жоғары білімді кәсіби ұлттарды қалыптастырудағы рөлі мен маңызы нақты айтылған [105].

Елімізде білім беру моделі қалыптасу үстінде. Білім беру моделі – бұл білім берудің жалпы мақсаттары мен мазмұнын, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын жобалауды, білім алушылардың қызметін басқарудың жеке мақсаттарын, оқушыларды топтастыру модельдерін, бақылау әдістері мен есептілікті, оқу процесін бағалау тәсілдерін қамтитын білім беру жүйесі [106].

14 және 15-суретте көрсетілген үздіксіз білім беру жүйесінің авторлық моделі ұсынылған элементтердің өзара іс-қимылының барлық ерекшеліктерін, атап айтқанда Қазақ спорт және туризм академиясында енгізілген тәжірибені ашып көрсете отырып, осы ұғымның барлық құрамдас бөліктерін толық қамтитын және ЖОО-ның ондағы орнын айқындайтын, диссертациялық жұмыс шеңберінде зерттеу қызметінің нәтижесі. Осы үлгіде ЖОО жүйесіне қосымша курстардың енгізілуімен ерекшелінеді. Сонымен қатар оқыту барысындағы бірізділік, құзырлық сақталады.

Сурет 14 – ҚР Үздіксіз білім беру моделі

Ескерту - Автормен құрастырылған

Жоғарыда көрсетілгендей 14-суретте үздіксіз білім беру моделі 8 негіз қалаушы элементтерден тұрады, атап айтқанда: мектепке дейінгі ұйым, мектеп, колледж, ЖОО, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру (магистратура, докторантура), қосымша курстар және біліктілікті арттыру курстары. Олардың

өзара әрекеттесуі білім берудің әр сатысының кезең-кезеңімен дамуын білдіреді, ал кейбір элементтер бір-бірін алмастыра және толықтыра алады. Сонымен, сызықтық кезең: мектепке дейінгі → мектептегі білім беру, бұдан әрі колледж бен ЖОО арасында таңдау болады, бұл ретте колледжді таңдау кезінде келесі кезеңдер ЖОО болады, ал келесі кезең-екі сатыдан тұратын жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру: магистратура → докторантура, барлық кезеңдер үшін жалпы, байланыстырушы буын әртүрлі бейіндер бойынша қосымша курстар болады, ал біліктілікті арттыру курстары сала мамандары үшін кәсіптік білімдері туралы растайтын құжаттары бар. ЖОО студенттерімен эксперименттік жұмыс барысында қосымша енгізілген курстар мен олардың оқыту мерзімі сағат саны бірізділігі нақтыланды. Оқыту барысында жан жақты апробациядан өтілді. Ғылыми жарияланымдарда жарық көрді. Диссертациялық жұмыста енгізу актілері арқылы дәлелденеді.

Сурет 15 – ЖОО-ның үздіксіз білім беру элементтерімен өзара байланысының моделі

Ескерту - Автормен құрастырылған

15-суретте ЖОО-ның туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру жүйесіндегі орнын, атап айтқанда жоғары оқу орнының бүкіл білім беру жүйесі үшін басым және байланыстырушы рөлін көрсететін үздіксіз білім берудің сегіз элементімен өзара байланысының моделі көрсетілген. Осылайша, біз ЖОО орнын модельдің негізгі элементі ретінде анықтаймыз, яғни ЖОО өзара іс-қимылдың түрлі әдістері мен нысандары арқылы үздіксіз білім беру ұғымдарын қалыптастырады. 15-кестеде ЖОО-ның барлық элементтермен өзара әрекеттесу құралдары және ҚазСТА, туризм факультетінің білім беру үдерісі жүйесіне енгізілген бірегей тәжірибесі көрсетілген.

Кесте 15 – ҚазСТА базасындағы үздіксіз білім беру жүйесінің өзара іс-қимылы

Үздіксіз білім беру кезеңдері	Құралдар, формалар мен әдістер	ҚазСТА тәжірибесі
1	2	3
Мектепке дейінгі білім	Үйірмелер; Спорттық көпшілік іс шаралар	- жартасқа өрмелеу үйірмесі, туризм академиясы жанындағы мектеп жасына дейінгі балаларға арналған туристік көпсайыс. Ол Ш. Уәлиханов атындағы ҚазСТА базасында ұйымдастырылған; - республика және қала деңгейінде «Анам, әкем, мен – туристік отбасымын»; «1 маусым – балаларды қорғау күні» және т.б. спорттық-бұқаралық іс-шаралар өткізу; - демалыс күнгі жорықтар өткізу. * ата-аналар мен балалардың қатысуымен , олар бастапқы туристік дағдыларды игереді
Мектеп	Үйірмелер; Спорттық көпшілік іс шаралар; Конкурстар; Олимпиадалар; Кәсіби білім беру жұмыстары	- балалармен, жасөспірімдермен және жастармен жұмыс жасаудың бірыңғай алаңы ретінде Ш. Уәлиханов атындағы туризм академиясының ашылуы.; - «Қаймар» базасында туристік-спорттық шатырлы лагерьлер ұйымдастыру»; - Республикалық туристік-өлкетану жұмыстары «Гүлдене бер, Қазақстан» бағыттары бойынша: «Тарихи өлкетану. Туған өлкенің шежіресі. Әдеби өлкетану. Топонимика»; «Туризм - бұл біз. Экологиялық өлкетану»; «Жас экскурсовод»; - В.М. Чепель атындағы Республикалық туристік көпсайыс бойынша жарыс; - пәндік олимпиадалар: география, өлкетану және туризм; - демалыс күндері жорықтар мен экскурсиялар өткізу; - ҚазСТА-ға түсу үшін талапкерлерді әр түрлі формада: әңгімелесу, ойындар, квесттер және т. б. жұмысқа тарту бойынша кәсіби бағдар беру жұмысы
Колледж		
ЖОО	Үйірмелер; Спорттық көпшілік іс шаралар; Конкурстар; Олимпиадалар; Академиялық ұтқырлық; Конференциялар;	- В.М. Чепель атындағы туристік көпсайыс бойынша республикалық жарыс; - пәндік олимпиада, «Туризм» ББ бойынша СҒЗЖ»; - студенттердің ҚР ЖОО ішіндегі және шетелдегі академиялық ұтқырлығы; - ғылыми-практикалық конференциялар және т.б.
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім (магистратура)	Академиялық ұтқырлық; Конференциялар; Ғылыми-зерттеу қызметі; Кәсіби қызмет	- магистранттардың ҚР ЖОО ішіндегі және шетелдегі академиялық ұтқырлығы; - магистранттардың ҚР ЖОО ішіндегі және шетелдегі ғылыми тағылымдамасы;

15 – кестенің жалғасы

1	2	3
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім (докторантура)		- ҚР ЖОО ішіндегі және шетелдегі докторанттардың академиялық ұтқырлығы; - докторанттардың ҚР ЖОО ішінде және шетелде ғылыми тағылымдамасы;
Қосымша білім беру курстары	Ұйымдастыру, өткізу және қатысу	- ҚазСТА Туризм ҒЗИ гид-экскурсоводтар, туризм нұсқаушылары курстары; - Мектеп, колледж және ЖОО мұғалімдеріне арналған «білім беру мекемелерінде туристік-өлкетану жұмысы бойынша ұйымдастырушыларды даярлау» республикалық семинар-практикумы; - туроперейтинг, «Қазақстан альпинисі» бағыттары бойынша курстарды ұйымдастыру мақсатында әртүрлі туристік ұйымдармен коллаборация; ЮНЕСКО-ның ҰЖЖ бойына гидтер дайындау курстары және т.б.
Біліктілікті арттыру курстары		- ҚазСТА Туризм ҒЗИ гид-экскурсоводтар, туризм нұсқаушылары курстары; - біліктілікті арттыру туралы куәлік бере отырып, біліктілікті арттыру курстары (72, 120, 240 сағат); - Мектеп, колледж және ЖОО мұғалімдеріне арналған «білім беру мекемелерінде туристік-өлкетану жұмысы бойынша ұйымдастырушыларды даярлау» республикалық семинар-практикумы; - республика, облыс және қала деңгейінде туризм түрлері бойынша әртүрлі ұйымдармен бірлескен семинар-практикумдар;
Ескерту – Автормен құрастырылған		

15-кестеде келтірілген деректер бізге ЖОО-ның басқа деңгейлік білім беру ұйымдарымен өзара іс-қимылының әртүрлі тәсілдері туралы ғана емес, сонымен қатар оларды ҚазСТА-ның практикалық қызметіне енгізудің жолдары кесте мазмұны бойынша соңғы 3-4 жылда зерттеу аясында осы аталған іс шараларды ұйымдастырып нәтижелерін қорытындылады.

Бұл жағдайда білім беру процесінің бағыты туризм индустриясы мамандарының кәсіби қызметінің иерархиясымен анықталады. Кәсіби қызмет операциялық (лауазымдық міндеттерді орындау), тактикалық (тәсілдер мен әдістерді таңдау) және стратегиялық (қызмет жолдары мен бағыттарын айқындау) деңгейлерде жүзеге асырылуы мүмкін, онда туризм саласының маманы Кәсіби қызметтің қажетті мазмұнын дербес айқындайды, яғни. білім беру процесінің бағыты мен мазмұнын жұмыс берушілер мен туризм индустриясының мамандары ұсынатын кәсіби қызметтің өзі көрсетеді.

Осы процестің әртүрлі кезеңдерінде үздіксіз туристік білім берудің мақсаты ерекше мәнге ие:

- *Жоғары оқу орнына дейінгі 1-кезең.* Оларға жататындар мектепке дейінгі ұйымдар, мектеп – кәсіби қызметке бағдарлауды қалыптастырады, болашақ мамандыққа деген уәждемені, жеке қасиеттер мен қабілеттерді қалыптастыру және анықтау жүреді. Бұл кезеңде болашақ талапкер әр түрлі іс-шараларды өткізу арқылы болашақ мамандығы, оның айырмашылықтары мен ерекшеліктері туралы ақпарат алуы керек.

- *Жоғары оқу орнына дейінгі 2 кезең* (лицей, колледж) – туристік ЖОО-ның құрамына кіре алатын, сондай-ақ дербес бола алатын ұйымдар, оларда оқыту орта кәсіптік білім беру мамандықтары бойынша жүргізіледі: «Туризм», «Қонақ үй бизнесі: мейрамхананы басқару», онда «Технолог-менеджер», «Менеджер», «Аудармашы», «Гид-аудармашы», «Сервис жөніндегі менеджер», «Іс-шараларды ұйымдастыру жөніндегі менеджер», «Техник-технолог» жоғары білімнің білім беру бағдарламаларының ұқсас топтарының және техникалық және кәсіптік білім беру мамандықтарының, 2019 жылғы 1 сәуірдегі № 134 бұйрығымен бекітілген техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімі бар, қысқартылған оқыту мерзімдерін көздейтін жоғары білім кадрларын даярлаудың ұқсас бағыттары бойынша оқуға түсетін осы кезеңнің түлектері ЖОО-да жоғары туристік білім беру бағдарламалары бойынша 3 жыл оқуын жалғастыра алады. Осы тұрғыда мемлекеттік класификаторға өзгерістер енгізу қажеттілігі туындайды.

- *Жоғары оқу орны кезеңі* - МЖМБС, кәсіби стандарттар, жұмыс берушілердің сұраныстары мен еңбек нарығы негізінде, сондай-ақ өз тәжірибесіне сүйене отырып әзірленген көп деңгейлі оқыту жүйесін іске асырады. Бұл жүйе ЖОО-ның ерекшелігімен айқындалатын білім беру бағдарламасы болып табылады. Осы кезеңде академиялық ұтқырлық белсенді түрде енгізілуде, ол студентке тандалған ББ шеңберінде Қазақстан Республикасының және шет елдердің түрлі жоғары оқу орындарында оқуға мүмкіндік береді.

- *Жоғары оқу орнынан кейінгі кезең* (магистратура, докторантура) – бакалавр-бітірушілердің классификаторға сәйкес магистрлік және докторлық бағдарламалар бойынша оқуын жалғастыруға мүмкіндігі бар. Кәсіби туристік білім берудің осы кезеңінде туризм саласындағы ғылыми-зерттеу қызметі мен педагогика саласындағы құзіреттіліктің қалыптасуы мен дамуы жүреді. Магистратура 2 бағытқа бөлінеді: ғылыми-педагогикалық (2 жыл) және бейіндік (1 жыл). Докторантура – PhD (философия докторы) дәрежесін бере отырып, кейіннен докторлық диссертациясын қорғаумен 3 жыл оқу.

- *Қосымша кезең* – туризм индустриясының түрлі бағыттары бойынша кәсіби құзыреттілікті дамытуға бағытталған біліктілікті арттыру курстары мен қосымша білім беру курстарын қамтиды. Қосымша кәсіптік білім беру: орталықтарды, жоғары оқу орындарын даярлау және олардың біліктілігін арттыру факультеттерін, кәсіптік алаңдарды қамтиды және оларды тиісті лицензиясы бар ұйымдар жүзеге асырады. Бұл кезең оның әмбебаптығымен және

қол жетімділігімен сипатталады, өйткені бұл сіздің кәсіби деңгейіңізді арттырып қана қоймай, қосымша мамандықты игеруге мүмкіндік береді.

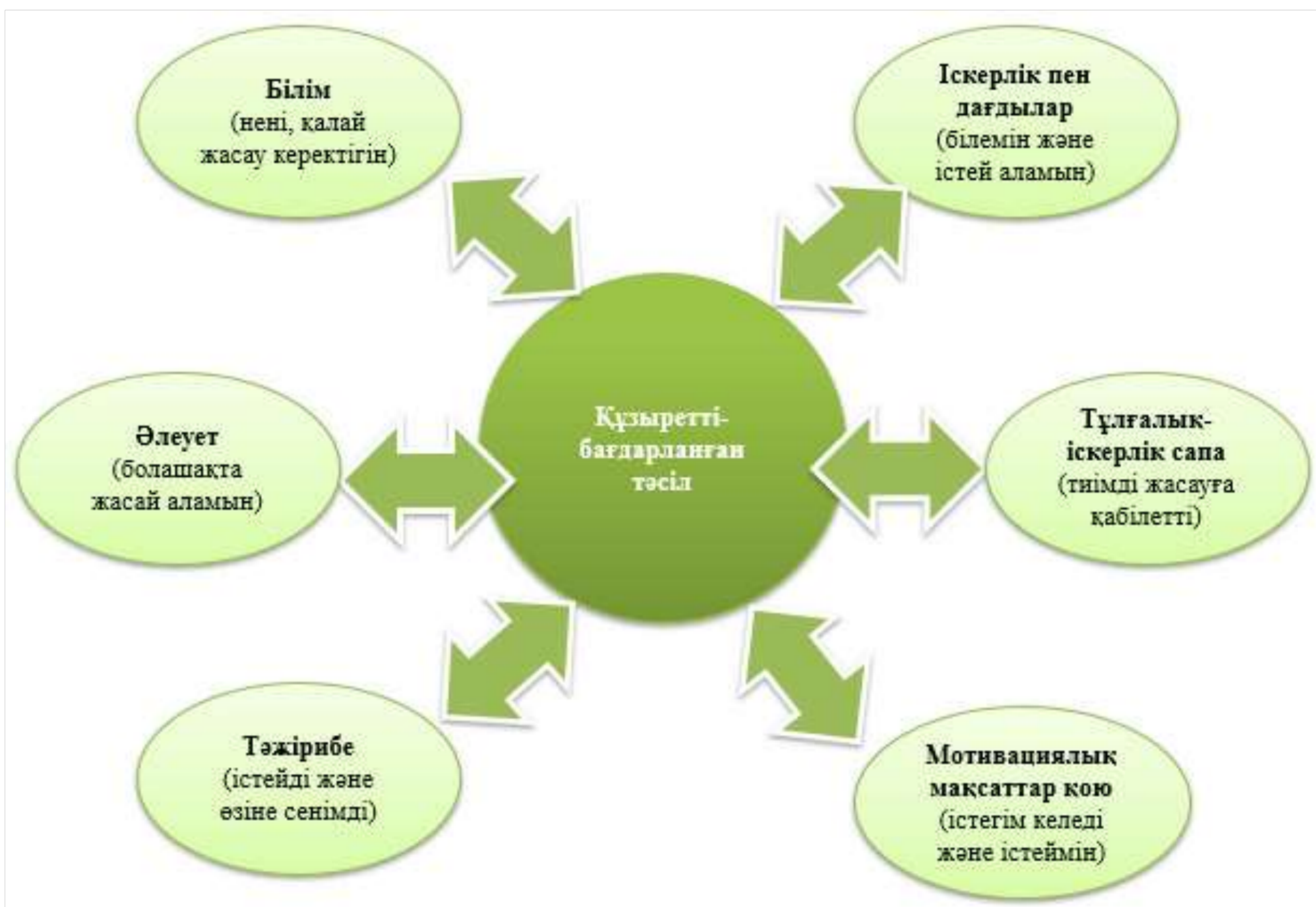
Білім беру процесінің барлық кезеңдерінің мазмұны үздіксіз құзыретті-бағдарланған туристік білім беру принциптерін жүзеге асырады. Дәл осы құзыретті-бағдарланған тәсіл туристік кадрлардың кәсіби даярлығының деңгейін сапалы арттыруға, көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартуға және туризм саласындағы әлемдік нарықта қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Құзыретті бағдарланған тәсілдің негізі туризмдегі еңбек нарығының қажеттіліктерін болжау процесінде, сондай-ақ туризмдегі тікелей еңбек қызметі үшін туристік кадрларды даярлау ретінде қажеттіліктерді анықтайтын факторлармен қалыптасады. Білім берудегі құзыретті-бағдарланған тәсілді сапалы түсіну үшін 2-тарауда баяндалған зерттеу нәтижесінде алынған деректерге тәуелсіз талдау жүргізе отырып, жұмыс берушілердің сұраныстарын талдау қажет. Осылайша, құзыретті-бағдарланған тәсілдің негізгі элементтері: ББ игеру барысында алынған білім, дағдылар, туристік кәсіпорындарда (турфирмалар, агенттіктер, туризм ҒЗИ, балалар-жасөспірімдер туризмі және өлкетану орталықтары, ЕҚТА және т.б.), кәсіби (оқу, оқу-өндірістік, өндірістік және диплом алдындағы) практикадан сәтті өту, сондай-ақ кәсіптік құзыреттерді кеңейтетін және тереңдететін қосымша курстардан өту және ЖОО-ның туризм саласындағы ұйымдармен коллаборациясы арқылы ұйымдастырылған қосымша курстардан өту болып табылады. Респонденттер тек кәсіби дайындыққа ғана емес, сонымен қатар жеке мотивациялық компоненттерге де ерекше көңіл бөлді. Осылайша, құзыретті-бағдарланған тәсіл жоғары кәсіби қызметті іске асыруға мүмкіндік беретін білімді, дағдыларды меңгеруді ғана емес, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас, сыни ойлау, өзін-өзі дамытуға барабар тәсілдерге уәждеу дағдыларын тиімді қолдану қабілетін де білдіреді (сурет 16).

16-суретке сәйкес құзыретті-бағдарланған тәсіл көп функциялы жүйені білдіреді, яғни осы жүйенің әрбір элементі дербес болып табылады және құзыретті-бағдарланған тәсіл деңгейіне айтарлықтай әсер етеді (ішінара немесе толық енгізілген). Құзыретті-бағытталған тәсілдің «композициясының» барлық элементтері тұжырымдамасының өзі құзыреттілікті қалыптастырады:

- Білім – белгілі бір қызмет түрі және оны жүзеге асырудың барлық алгоритмдері ретінде туризм туралы жүйелі теориялық және практикалық бағытталған ақпарат. Маңызды шарт, бұл туризм саласындағы заманауи ғылыми-зерттеу еңбектерімен бірге жүретін сенімділік пен шынайылық.

- Дағдылар – алынған біліммен реттелетін практикалық іс-әрекеттерді орындау барысында алынған дағдылар, табысты кәсіби қызмет үшін қажетті іс-қимыл алгоритмін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қабілеттер. Алынған білімдерден дағдылар мен дағдылардың бөлінбеуіне ерекше назар аудару керек, яғни ақпарат алу арқылы студент оларды туризм саласындағы кәсіби жағдайларды модельдеу арқылы практикалық іс-әрекетте қолдана алуы керек.

Сурет 16 – Құзыретті-бағдарланған тәсілдің негізі

Ескерту- Автормен құрастырылған

- Жеке-іскерлік қасиеттер – бұл білімді, дағдыларды тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін жеке қасиеттер жиынтығы, көбінесе маманның мотивациясымен байланысты болуы мүмкін. Оқу кезеңінде мотивациялық процесті құру және оны тәуелсіз басқару принциптеріне ерекше назар аудару керек.

- Мотивациялық және мақсатты көзқарастар – қызметті жүзеге асыру үшін қажетті ынталандыру мотивтерін білдіреді. Егер жеке және іскерлік қасиеттерді қалыптастыру кезінде мотивация жанама болса, онда бұл жерде ол негізгі компонент болып табылады. Ішкі және сыртқы мотивацияны анықтау құралдары арқылы жеке мақсатты және мотивациялық көзқарастарды сапалы анықтай білу маңызды.

- Тәжірибе – кәсіби қызметті жүзеге асыру, жұмыстарды табысты орындау және мақсаттарға қол жеткізу үшін білімді, іскерлікті, дағдыларды және жеке-іскерлік қасиеттерді қолданудың бірнеше мәрте практикасын білдіреді. Оқу және оқу-өндірістік тәжірибелер арқылы алынған кезде маман даярлау кезеңінде де тәжірибені қалыптастыру процесіне назар аудару керек.

- Әлеует – туристік әлеует және ілеспе салалардағы маман мүмкіндіктерінің шартты шекарасын білдіреді. Ол адамның даму және өзін-өзі жетілдіру қабілетін анықтайды. Бастапқы білім алу кезеңінде оқушының әлеуетінің бар-жоғын

анықтай білу маңызды, өйткені мүмкіндік-бұл субъективті ұғым, ол бірқатар факторлармен делдал болады. Мысалы, мүмкіндік жасырын болуы мүмкін, бірақ өзін дәлелдеуге мотивациялық-мақсатты көзқарастармен симбиозда, сонымен бірге мүмкіндік әр адамда болады және маман даярлау кезеңінде оны анықтау және бағыттау маңызды.

Жоғарыда аталған барлық компоненттер болашақ маманның қажетті құзыреттерінің жиынтығына кіреді және оны дайындау процесіне енгізілуі керек. Осылайша, білім берудегі құзыретті-бағдарланған тәсіл қажетті білімді, іскерлікті және дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар кәсіби саланың барлық элементтеріне назар аударуға мүмкіндік береді, осылайша, жоғары оқу орны кезеңінің соңында маман туризм саласындағы өзінің кәсіби қызметіне және өзінің мансаптық жолын сәтті құруға дайын болады.

Туризм индустриясы мамандарын даярлауда құзыретті-бағдарланған тәсіл қағидатын қалыптастыру үшін негіз болған жоғарыда баяндалған зерттеулердің нәтижесінде біз құзыреттілік оқыту процесінің ажырамас бөлігі болып табылатын 17-суретте көрсетілген туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім берудің қазіргі заманғы моделін ұсындық.

17-суретте көрсетілген туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру моделі болашақ маманның құзыреттілік деңгейін нақты анықтауға және қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Білім – алған мамандықтың негізі болып табылады және оларды игеру сапасы болашақ маманның кәсіби деңгейін анықтайды. Олар білім беру процесінің барлық кезеңдерінде қалыптасады: дәрістер, практикалық жұмыстар, семинарлар, студенттердің оқытушымен және аудиториядан тыс сабақтарсыз өзіндік жұмыстары, экскурсиялар, оқу және оқу-өндірістік практикалар, сондай-ақ өзінің жүйелілігімен сипатталады (қарапайымнан күрделіге, жалпыдан жекеге, абстрактіден нақтыға).

Дағдылар – алынған білімнің ажырамас бөлігі, өйткені олар оған негізделген. Білімдердің сапасын анықтайтын негізгі маркерлердің бірі болатын дағдыларды қалыптастыру жүйесін нақты дамыту қажет. Дағдыларды игеру процесі білімді практикада қолдану арқылы жүреді және келесі формалармен жүзеге асырылады: студенттердің практикалық жұмыстары, ғылыми-зерттеу, жобалау жұмыстары, кәсіби процестерді модельдеудің аудиториядан тыс нысандары (экскурсиялар, іс-шаралар, шеберлік сыныптары, олимпиадалар, жарыстар және т.б.).

Сурет 17 – Туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру моделі

Ескерту - Автормен құрастырылған

Дағдылар – бұл алынған дағдылар практикада бірнеше рет қолданылған кезде кәсіби дайындықтың элементтері. Бұл білім деңгейіне байланысты әртүрлі тәжірибелерді ұйымдастырудың нақты тексерілген схемасымен мүмкін. «Туризм» білім беру бағдарламасы бірінші курсын меңгергеннен кейін студенттер тиісті біліктілік беріле отырып, оқу практикасын жүзеге асырады; оқудың екінші курсының қорытындысы бойынша «Алтын айналым – Жетісу» ғылыми – зерттеу экспедициясы - оқу-өндірістік практика өткізіледі; оқытудың үшінші курсының қорытындысы кейіннен ашық қорғаумен ауыспалы біліктілік жұмыстары (экскурсиялар, турлар, анимациялық іс – шаралар және т.б. әзірлеу) болып табылады; төртінші курс 300 сағат көлеміндегі өндірістегі қорытынды практика, оған кіре берісте білім алушы өзінің ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелерін кәсіби қызметке апробациялаумен және енгізумен үйлестіре отырып, еңбек қызметін белсенді жүзеге асырады. Диплом алдындағы практика 8 семестрде де өткізіледі және білім алушының қорытынды, бітіру жұмысын (дипломдық немесе жобалық жұмыс) ресімдеуге бағытталған. Дағдыларды қалыптастыру процесін ұйымдастыруда практика базасына (туристік фирмалар, агенттіктер, анимациялық кәсіпорындар, экскурсиялық бюролар, туристік-ақпараттық орталықтар, жас туристер станциялары, альпинизм және альпинизм орталықтары, мұражайлар, ЕҚТА және т.б.) және оны қамтамасыз ететін мамандарға (тәжірибелі нұсқаушылар, экскурсоводтар, аниматорлар, туристік

фирмалардың жетекші менеджерлері, Туристік кәсіпорындардың басшылары және т. б.) ерекше орын беріледі. Осы айтылған іс шаралар алғаш рет оқыту үрдісінде пайдаланды.

Қабілеттер мен мүмкіндіктер – оқу процесінің ажырамас бөлігі, бірақ олар білім беру процесі барысында жүзеге асырылуы мүмкін. Себебі туризм адам қызметінің бірегей саласы болып табылады, ол білім алушы қажетті білім, білік пен дағдыны сапалы игере отырып, өзінің толық мүмкіндігін жүзеге асыра алатынын айқындай отырып, түрлі бағыттардың кең спектрін біріктіреді. Маңызды элементтер туризм саласындағы білім алушының өзін-өзі сәйкестендіру процесі болып табылады, бұл негізгі позициялар бойынша қызмет бағыттары болуы мүмкін (мысалы, туризмнің байланыс салаларына қабілеттерін көрсететін білім алушы турфирмалардың менеджерлері, экскурсоводтар, гидтер және т.б. болуы мүмкін; қызметтің белсенді түрлеріне жіктеулер бойынша туризм нұсқаушысы бағыттарын таңдайды; Туризмдегі қызметтің аз байланысты бағыттарына – турөнімдерді, экскурсияларды, туристік ұсыныстарды және т.б. әзірлеуші).

Құндылық бағдарлары мен мотивациялық-мақсатты көзқарастар оқу кезеңінде қалыптасатын кәсіби қызметтің маңызды элементі болып табылады. Туристік қызметтің барлық субъектілері үшін қолайлы жағдай жасауға бағытталған қоғамда және кәсіби салада қабылданған қажетті құндылық бағдарларын қалыптастыру маңызды, мұнда Мәдени іс-шараларды ұйымдастыру арқылы білім беруді гуманизациялау үлкен рөл атқарады: спектакльдерге, көрмелерге, қойылымдарға, концерттерге және т.б. Және басқа да туристік қызығушылық объектілері қарастырылады. Мотивациялық-мақсатты көзқарастар оларды реттеу тұрғысынан өте икемді және лауазымдық міндеттердің сапасына, кәсіби құзіреттілік деңгейіне және студенттің білім беру және еңбек процесіне қатысуына әсер етуге мүмкіндік береді. Маманды даярлаудың жоғары оқу орнында жеке тұлға да, ұжым да мотивациялық-мақсатты процестерді басқару саласында құзіреттілікті толық көлемде қалыптастыратын пәндерді енгізу қажет («Туристің моральдық-психологиялық дайындығы», «Экскурсиялық менеджмент», «Персоналды басқару», «Туризм менеджменті» және т.б.).

Кәсіби бағдарланған жеке-іскерлік қасиеттер мен тәжірибе оқу процесінің нәтижесі болып табылады және кәсіби қызметте толық көлемде жүзеге асырылады. Туризм индустриясы маманын даярлау кезеңінде тар бағыттағы пәндер («Іскерлік этикет», «Туристік бизнесті жоспарлау, ұйымдастыру, нормативтік-құқықтық негіздері», «Туроперейтинг» және т.б.) арқылы кәсіби-бағдарланған жеке-іскерлік қасиеттерді қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар оқудан бос уақытта кәсіби тәжірибе алуға ықпал ету, сондай-ақ жеке кесте бойынша оқуға мүмкіндік беру маңызды. Осылайша, студенттің туризм саласындағы өзін-өзі анықтауына кәсіби бағдарлауға ықпал етуі байқалады.

Осылайша, докторанттың ғылыми-зерттеу қызметі барысында еңбек нарығының қажеттіліктерін, МЖМБС, кәсіптік стандарттарды, жұмыс берушілердің талаптарын талдауға негізделген туризм саласындағы құзіретті-бағдарланған кәсіптік білім берудің әзірленген қазіргі заманғы моделі оқыту

процесін ұйымдастыруға арналған инновациялық жорық болып қана қоймай, ҚазСТА-да апробациялау процесінде өзінің тиімділігін дәлелдеді деп қорытынды жасауға болады.

3.2 «Туризм» білім беру бағдарламасының қазақстандық моделін қалыптастыру ерекшеліктері

Қазіргі уақытта қарқынды өзгеріп жатқан әлем жағдайында мамандар ретінде біздің алдымызда туризм индустриясының барлық элементтерін жетілдіру міндеті тұр, онда лауазымдық міндеттерді орындауға қабілетті ғана емес, сонымен қатар туризмнің барлық салаларын дамытуға, сондай-ақ Қазақстанның туристік брендині ілгерілетуге мүдделі жоғары білікті кадрларды даярлау жүйесі ерекше орын алады.

Білім беру жүйесін жаңғырту-еліміздің инновациялық экономикасын қалыптастырудың басты шарты. Білім беруді жаңғыртудың тікелей нәтижесі «өмір бойы оқыту» жүйесіне көшу болып табылады. Соңғысы адамның өзі үшін кәсіби табыстың, мансаптық өсудің және еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттырудың қажетті және барған сайын маңызды факторына айналуда, сондай-ақ туризм мен қонақжайлылық салалары үшін адами мүмкіндікті барынша тиімді пайдалану үшін алғышарттар жасайды. Білім беруді жаңғырту-бұл саяси және жалпыұлттық міндет, ол ведомстволық жоба ретінде жүзеге асырылмауға және жүзеге асырылмауға тиіс. Білім беру саласындағы қоғам мен мемлекеттің мүдделері әрдайым білім беру жүйесінің салалық мүдделерімен сәйкес келе бермейді, сондықтан білім беруді модернизациялау мен дамытудың бағыттарын анықтау білім беру қоғамдастығы мен білім беру бөлімі аясында аяқталмайды [49].

Осыған байланысты, бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің алдында туристік кадрларды даярлау сапасын арттыру, халықаралық деңгейде талап етілетін жаңа буын қызметтері саласында мамандар даярлау сияқты маңызды міндеттер тұр.

ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев бүкіл білім беру жүйесі алдында сөйлеген сөзінде: «Жоғары білім беру саласында жоғары оқу орындарына академиялық еркіндік пен дербестік берілу» керек деген. Демек, жауапкершілік артты [107].

Осылайша, Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарының алдында академиялық өзін-өзі басқару үшін үлкен мүмкіндіктер ашылды, бірақ сонымен бірге болашақ мамандарды даярлау, сондай-ақ жоғары білім беру саласындағы мемлекеттік және халықаралық стандарттарға сәйкес келетін сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті білім беру бағдарламаларын құру бойынша жауапкершілік артты.

Зерттеу барысында қазақстандық білім беруді жаңғыртудың қазіргі жағдайында және оның ғылымды, өндірісті және білім беруді интеграциялауға бағытталғаны, сондай-ақ инновациялық, бәсекеге қабілетті және бірегей білім беру бағдарламаларын әзірлеу туралы мәселе туындаған болашақ мамандарды даярлаудағы ауқымды «бостандықтарды» айқындағаны анықталды. Өзгерістер Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі (ҚР БҒМ) бекіткен 2018

жылғы 2 қазандағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жоғары оқу орындарының академиялық және басқарушылық дербестігін кеңейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру саласының нормативтік-құқықтық актілерінен туындады. Осыған байланысты ЖОО-ның алдына ҚР БҒМ нормативтік-құқықтық актілерінде айқындалған талаптарды ескере отырып, өздерінің білім беру бағдарламаларын әзірлеу міндеті қойылды (Қосымша Г).

Бүгінгі күні жоғары білім беру жүйесінде жалпы білім беру жүйесінің мақсаттары мен міндеттерімен айқындалатын білім беру бағдарламасын әзірлеуге екі тұжырымдамалық көзқарас бар. Оларға мыналар жатады: әрқайсысы белгілі бір схема, құрылым, модель бойынша білім беру бағдарламасын құруға «мәжбүрлейтін» құзыреттілік және модульдік тәсілдер [36,с. 49].

Модульдік тәсіл маңызды сапаға ие, өйткені оқыту нәтижелері тұрғысынан ашықтық бар және білім алушылар мен жұмыс берушілердің жеке сұраныстарын қанағаттандыру үшін жағдайларға ие. Осы білім беру бағдарламалары ECTS академиялық кредиттерінде көрсетілген осы нәтижелерге қол жеткізу үшін қажетті Оқыту нәтижелері мен білім алушының еңбек шығындары арасындағы оң теңгерімді алуға ықпал ететін болады.

Білім беру бағдарламасы білім беру қызметтері нарығындағы өнім болып табылады. Соңғы онжылдықтағы үрдіс жоғары білім деңгейінде бәсекелестіктің артуын көрсетеді. Бәсекелестікті күшейту университеттерден, академиядан, институттардан ББ шеңберінде қосымша бәсекелестік артықшылықтар алуға бағытталған іс-шараларды әзірлеу мен енгізуді талап етеді [108].

Білім беру бағдарламасы – бұл 18-суретте автор ұсынған туризм саласындағы жоғары білікті кадрларды даярлауды жетілдіруге бағытталған механизмдерді анықтауға мүмкіндік беретін әртүрлі критерийлер бойынша құрылған педагогикалық жүйенің күрделі құрылымы.

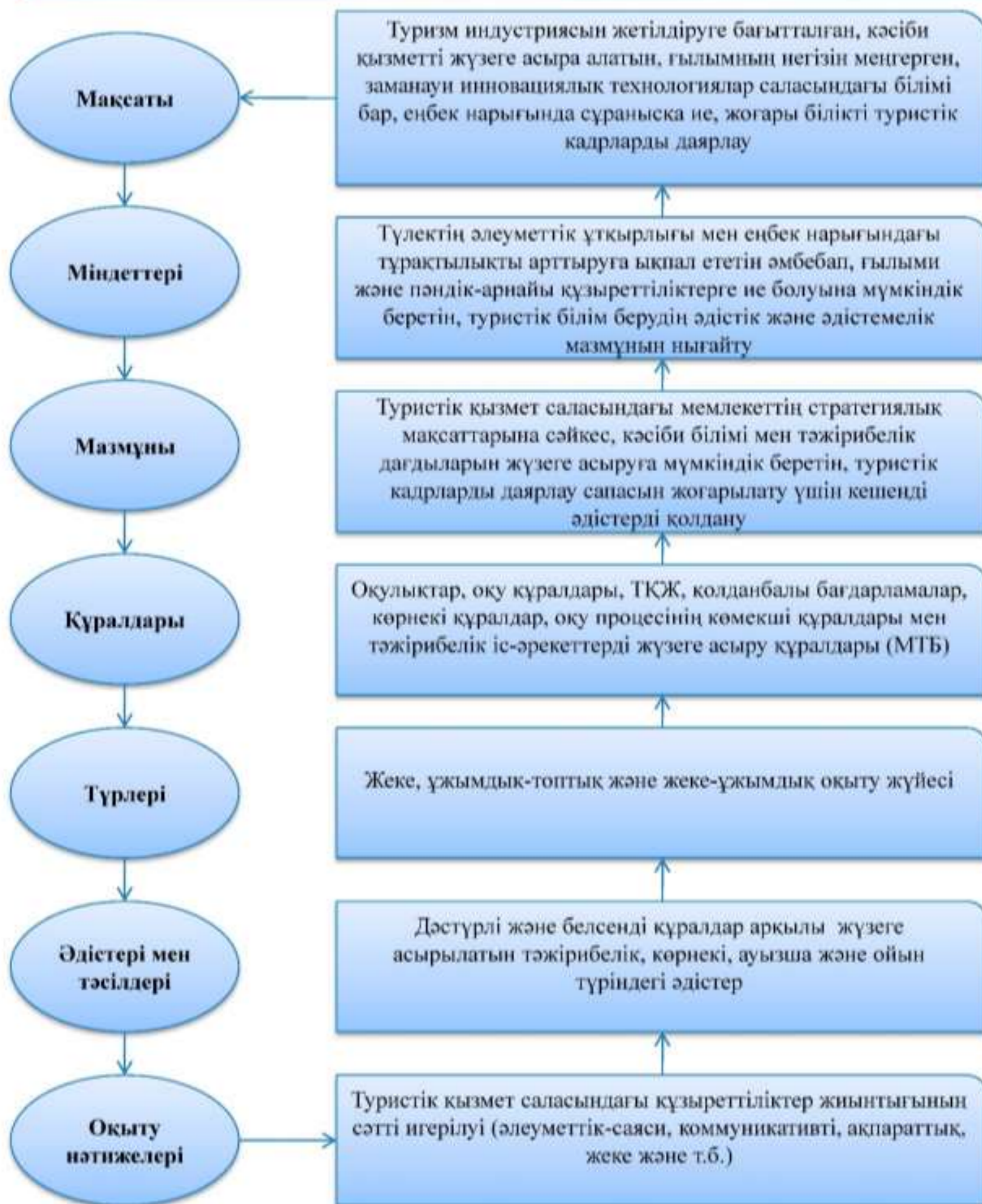
18-суретте көрсетіліп отырғандай, жүргізілген зерттеу шеңберінде авторлар әзірлеген «Туризм» білім беру бағдарламасын қалыптастыру бойынша педагогикалық жүйе құрылымының мысалы іс жүзінде Қазақстанның барлық жоғары оқу орындарында ББ құру технологиясының бірдей екендігін көрсетеді. Тек белгілі бір жағдайда процестің шарттары, факторлары және мазмұны ғана ерекшеленеді. ББ әзірлеу кезінде әрқашан негізгі компоненттер ескеріледі: мақсаттары, міндеттері, мазмұны, құралдары, формалары, әдістері мен тәсілдері, сондай-ақ оқыту нәтижелері. Бұл ретте оқыту нәтижелері ББ-ның жаңа мақсатын қоюға байланысты үнемі өзгеріп отырады.

Білім беру бағдарламасын әзірлеу процесінде үш негізгі кезең ерекшеленеді:

1) диагностикалық (алдын ала) – «тапсырыс берушінің» қажеттіліктерін мониторингілеу, алынған ақпараттық қамтамасыз етуді талдау және жүйелеу, ББ бейіндік бағытын айқындау;

2) технологиялық (негізгі) – оқу процесінің мақсаттарын, миссиясын, шарттарын әзірлеу және айқындау (оқыту траекториясы), ББ оқыту нәтижелері. Осы кезеңде ББ мазмұнын көрсететін негізгі құжаттар жұмыс және жеке оқу жоспарлары болып табылады;

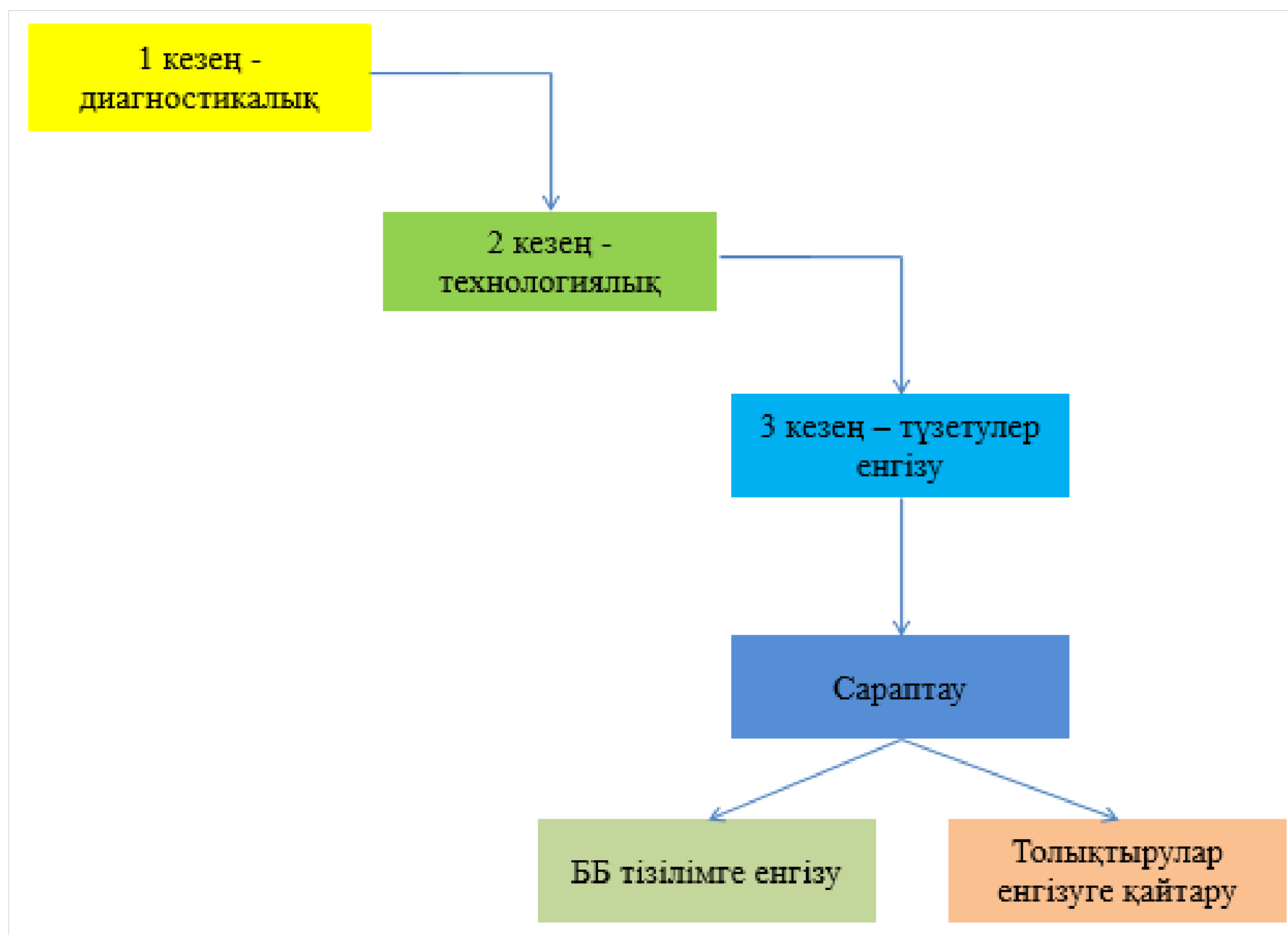
«Туризм» білім бағдарламасын қалыптастырудың үлгісі

Сурет 18 – «Туризм» білім беру бағдарламасын қалыптастыру бойынша педагогикалық жүйе құрылымының мысалы (авторлар жүргізілген зерттеу шеңберінде әзірлеген)

Ескерту- Автормен құрастырылған

3) түзетуші (қорытынды) – сыртқы бағалау (жұмыс берушілер, практик-мамандар), оқыту нәтижелері бойынша ББ түзетулері және оны ҚР БҒМ білім беру бағдарламаларының тізіліміне енгізу (сурет 19).

Сурет 19 – Білім беру бағдарламаларын «ББ тізілімі» ақпараттық жүйесіне енгізу процесі

Ескерту - Автормен құрастырылған

19-суретте қазақстандық жоғары оқу орындарының білім беру процесіне алғаш рет енгізілген ҚР БҒМ «Білім беру бағдарламасының тізілімі» ақпараттық жүйесіне білім беру бағдарламаларын енгізу процесі көрсетілген. «ББ тізілімінің» нәтижелері бойынша білім беру бағдарламалары сараптамадан өтті, бұл ҚР ЖОО-ның болашақ мамандар үшін мемлекеттік білім беру гранттарын бөлуге қатысуына мүмкіндік берді.

Білім беру бағдарламаларын сараптамадан өткізу кезінде оны іске асырудың тиімділігі мен жоспарлылығы үшін жауап беретін белгілі бір рәсімдер енгізілді.

ББ сараптамасын бағалау процесінде жұмыс оқу жоспарына ерекше көңіл бөлінеді, онда оқу кезеңдері (жылдар, семестрлер және триместрлер) бойынша сынақ бірліктерінде олардың көлемдерін көрсете отырып, білім беру бағдарламасының (модульдердің, (пәндердің), практикалардың, қорытынды мемлекеттік аттестаттаудың) барлық элементтерінің бөлінуі, модульдерді, пәндерді, практикаларды, аттестаттау сынақтарын, оқу қызметінің басқа да түрлерін құрайтын модульдер мен оқу элементтерін игеру кезектілігі көрсетіледі. Әрбір модуль, оқу элементі, пән, практика үшін білім алушыларды

аралық аттестаттау нысаны көрсетіледі. Оқу жоспары модульдердің, пәндер мен практикалардың жұмыс бағдарламаларымен толық ұштасуы тиіс және сабақтар кестесін жасау үшін, сондай-ақ оқытушылардың жүктемесін есептеу үшін негіз болып табылады. Студенттің жеке оқу жоспары оның оқу кезеңіне немесе бүкіл оқу мерзіміне арналған жеке білім беру траекториясын анықтайды [36,с. 57].

Сонымен қатар ББ ұлттық үкіметтер мен халықаралық ұйымдардан тәуелсіз аккредиттеу агенттіктерімен бағаланады, олар тек оқу процесін ұйымдастыруға және білім беру сапасына ғана емес, сонымен қатар Болон процесі шеңберіндегі оқу пәндерінің мазмұнына да қатысты, бұл жаңғыртуды жеделдетуге ықпал етеді, мамандардың жаңа буындарын, оның ішінде туризм индустриясы кәсіпорындары үшін жоғары деңгейдегі басшыларды сапалы даярлау үшін жағдай жасайды.

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 Қаулысында туризм саласында дуалды білім беруді белсенді енгізу үшін «Туризм» мамандығын оқытатын барлық жоғары оқу орындарына TedQual жүйесі бойынша UNWTO сертификаттаудың маңыздылығы атап өтілді [3].

Зерттеу барысында TedQual сертификаттау жүйесін жүзеге асыратын барлық ұйымдардың келесі артықшылықтары бар екендігі анықталды:

- бірегей сертификаттау – бұл UNWTO жоғары білім беру, оқыту және туризмді зерттеу бағдарламаларына арналған жалғыз халықаралық сапа сертификаты;

- бұл UNWTO TedQual логотипін пайдалануға мүмкіндік береді: ресми бланкілерде, жарнамалық материалдар мен бағдарламаны аккредиттейтін құжаттарда;

- бұл институт пен оның бағдарламаларын UNWTO-ның әртүрлі коммуникациялық құралдары мен тетіктері арқылы халықаралық жылжытуға әкеледі;

- UNWTO TedQual желісінің бөлігі болу. -институттар білім, озық тәжірибе және техникалық қолдау бөлісетін платформалар;

- UNWTO оқу орындарында студенттер мен оқытушылар үшін тағылымдама мүмкіндіктері. TedQual және UNWTO қорында. Themis;

- «Туризм және даму мақсатындағы халықаралық ынтымақтастық» университеттік курсы үшін стипендиялық мүмкіндіктер;

- бірлескен зерттеу жобаларына қатысу;

- UNWTO TedQual жарияланымдарына редактор / автор ретінде қатысу;

- жыл сайынғы UNWTO TedQual Worldwide іс-шарасына қатысу;

- UNWTO желісінің мүшелері өткізетін конференциялар мен басқа да іс-шараларды ұйымдастыруға және өткізуге UNWTO тарапынан қолдау (ақпаратты қатысу және тарату);

- аз дамыған елдерде олардың оқу бағдарламаларын құруды немесе жетілдіруді қолдау және дамыту мақсатында ынтымақтастық жобаларына қатысу;

- UNWTO өзінің конкурстары үшін жиі қолданылатын мәліметтер базасына қосу;

- БҰҰ отбасы шеңберінде біздің мүше мемлекеттердің және мейіргер ұйымдарының туристік біліммен байланысты жұмысын қолдау [75].

Осыған байланысты Қазақ спорт және туризм академиясы 2019 жылы «Туризм», «Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі» бакалавриаты мен «Туризм» магистратурасының білім беру бағдарламалары бойынша UNWTO TedQual халықаралық сертификатына ие болды.

«Туризм» мамандығы шеңберінде Қазақстан Республикасының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында туристік сала үшін кадрлар даярлауды жүргізетін 42 жоғары оқу орнының арасында Қазақ спорт және туризм академиясы Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дан кейінгі екінші жоғары оқу орны аталған сертификаттауды алған.

Халықаралық аудит барысында Қазақ спорт және туризм академиясы негізгі 6 процесс бойынша өтті:

Процесс 1. *Жұмыс берушілер: мемлекеттік, жеке сектор және азаматтық қоғам:*

1.1 жұмыс берушілердің мұқтаждарын қосу;

1.2 бағдарламаны жаңа трендке және жұмыс берушілердің талаптарына бейімдеу.

Процесс 2. *Студент:*

2.1 қарым-қатынас және бағдарламаны жылжыту (студенттерді қабылдау процесіне дейін және оның барысында;

2.2 студенттерді бағдарламамен таныстыру (қабылдаудан кейін);

2.3 әкімшілік, академиялық, әлеуметтік әл-ауқат және спорттық бағдарлама (оқу кезінде) студенттердің қажеттіліктеріне назар аудару;

2.4 студенттердің үлгерімін бағалау;

2.5 бағдарлама мен қосымша қызметтерге қатысты студенттердің қанағаттану деңгейін бағалау;

2.6 түлектерді бақылау.

Процесс 3. *Оқу жоспары және педагогикалық жүйе:*

3.1 оқу жоспарларын қалыптастыру үшін қолданылатын әдістеме;

3.2 оқу жоспарларының келісімділігі;

3.3 оқыту әдістерінің тиімділігі;

3.4 оқу жоспары бойынша қосалқы объектілердің (Инфрақұрылым, Оқу жабдығы) болуы, қолжетімділігі және пайдалылығы.

Процесс 4. *Факультет:*

4.1 оқытушылар құрамын іріктеу;

4.2 академиялық үйлестіру;

4.3 тиімділік;

4.4 үздіксіз білім беру (кәсіби дайындық, ғылыми қызмет).

Процесс 5. *Басшылық:*

5.1 ұйымдастыру;

5.2 сапа жүйесі (сапа жоспары, мониторинг).

Процесс 6. *Туризмнің жаһандық Этикалық кодексін қолдану.*

Әрбір процесті аудитор белгіленген мерзімде тексереді және бағалау критерийлері мен орындалу дәрежесі бойынша бағаланады. Білім беру бағдарламаларын тексеру нәтижесінде ЖОО тиісті ұсынымдары бар аудиторлық есеп алады. Егер нәтиже сәтті болса, UNWTO TedQual сертификаттау комитеті анықтайтын кезеңге бағдарлама UNWTO TedQual сапа белгісін алады [75].

Қазақ спорт және туризм академиясының, туризм факультетінің білім беру қызметі еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыру және халықаралық білім беру стандарттарына сәйкес болу үшін Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуына белсенді ықпал етуге қабілетті туризм, қонақ үй бизнесі және мейрамхана ісі саласындағы түрлі бағыттар бойынша сұранысқа ие мамандарды даярлаудың жоғары сапасын қамтамасыз етуге бағытталған.

Осылайша, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың ел дамуының тұрақты өсуі үшін сапалы білімнің қолжетімділігі туралы алға қойған міндеттерін іске асыру UNWTO TedQual сертификаттауын алумен расталады. Қазақ спорт және туризм академиясының, Туризм факультетінің білім беру бағдарламалары.

Қазіргі таңда, туристік білім беру Қазақстан аумағында екінші жыл қатарынан білім беру бағдарламалары бойынша «Атамекен» ҚР Ұлттық кәсіпкерлер палатасынан білім беру сапасын тәуелсіз бағалаудан өтеді, ол ұсынылатын білімнің сәйкестігін анықтау мақсатында ББ іске асырылатын білім беру ұйымдарына бағалауды жүзеге асырады. Бірінші кезеңде ББ рейтингі бойынша «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша түлектердің орташа жалақысы мен жұмысқа орналасу пайызына талдау жүргізіледі, ал екінші кезеңде туризм саласындағы жетекші мамандардан сарапшыларды тарта отырып, білім беру бағдарламаларының мазмұнына бағалау және талдау жүргізіледі. Сараптамалық бағалау аяқталғаннан кейін осы саладағы мамандарды даярлау бойынша үздік жоғары оқу орындарының рейтингі шығады.

Біздің елімізде туризм саласы үшін мамандар даярлау жүйесін құру, оның мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін талдау маңызды. Бұл жүйе барынша қысқа мерзімде туристік нарықтың кез-келген өзгерістеріне тиімді әрекет ету үшін көп жоспарлы, икемді, ұтқыр, маневрлік болуы тиіс; бұл жүйе негізгі және қосымша коэффициенттердің өзгергіштігіне байланысты табысты қайта құрылымдауға және жылдам қайта құруға қабілетті болуы, сондай-ақ ұлттық экономиканың ең табысты салаларының бірі болуы тиіс. Қазақстандағы туризм саласының мамандарын даярлау жүйесі мамандар дайындалатын өңірлердің жергілікті ерекшеліктерін ескере отырып, оның жалпы заңдылықтарын пайдалана отырып, қазіргі заманғы кәсіптік білім берудің жаңа басымдықтары мен қағидаттарына негізделуге тиіс.

Осылайша, заманауи туристік білім беру үздіксіз білім берудің сараланған мүмкіндіктерін, сондай-ақ ұлттық-этникалық колорит пен қазақстандық білім беру мен ағарту дәстүрін, патриоттық құндылықтарды нығайту қажеттілігін ескере отырып, осы бейіндегі білікті мамандарды көп деңгейлі даярлау жүйесінде білдіреді, бұл осы қызметтегі кәсіби бастаулар мен құндылықтарды сақтау үшін туристік білім берудің негізгі бағдарына айналуға тиіс [45,с. 309].

Білім беру бағдарламасын әзірлеу-бұл ұзақ және күрделі педагогикалық процесс, ол білім берудің университеттік кезеңін ғана емес, сонымен қатар туристік нарық субъектілерін оның жұмыс істеуінің әртүрлі кезеңдерінде жан-жақты талдауды қамтиды.

Диссертациялық зерттеудің нәтижесінде табысты сынақтан өткен және ҚазСТА, Туризм факультетінің білім беру процесіне енгізілген «Туризм» ББ мысалында білім беру бағдарламасын құрудың қадамдық әдістемесін әзірледі.

Білім беру бағдарламасын әзірлеу жұмыс берушілермен симбиозда жүзеге асырылуы және еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталуы тиіс. Бұл мәселеде білім беру және туризм саласына әсер ететін жаһандану процестері жағдайында ББ-ның құзыреттілігі, әмбебаптығы және ұтқырлығы ерекше орын алады. Мамандар нарықтың қажеттілігіне сәйкес кадрлар даярлауды жүзеге асырып қана қоймай, ондағы технологиялық өзгерістерді үнемі талдап отыруы керек. Осыған байланысты Құзыретті-бағдарланған тәсіл қағидаты түйінді болады және ДБ нақты регламенттеу арқылы оқытудың нәтижелілігіне назар аударады, сондай-ақ түйінді құзыреттер мен оларды кәсіби салада қолдану процесі арасындағы өзара байланысты жүзеге асырады.

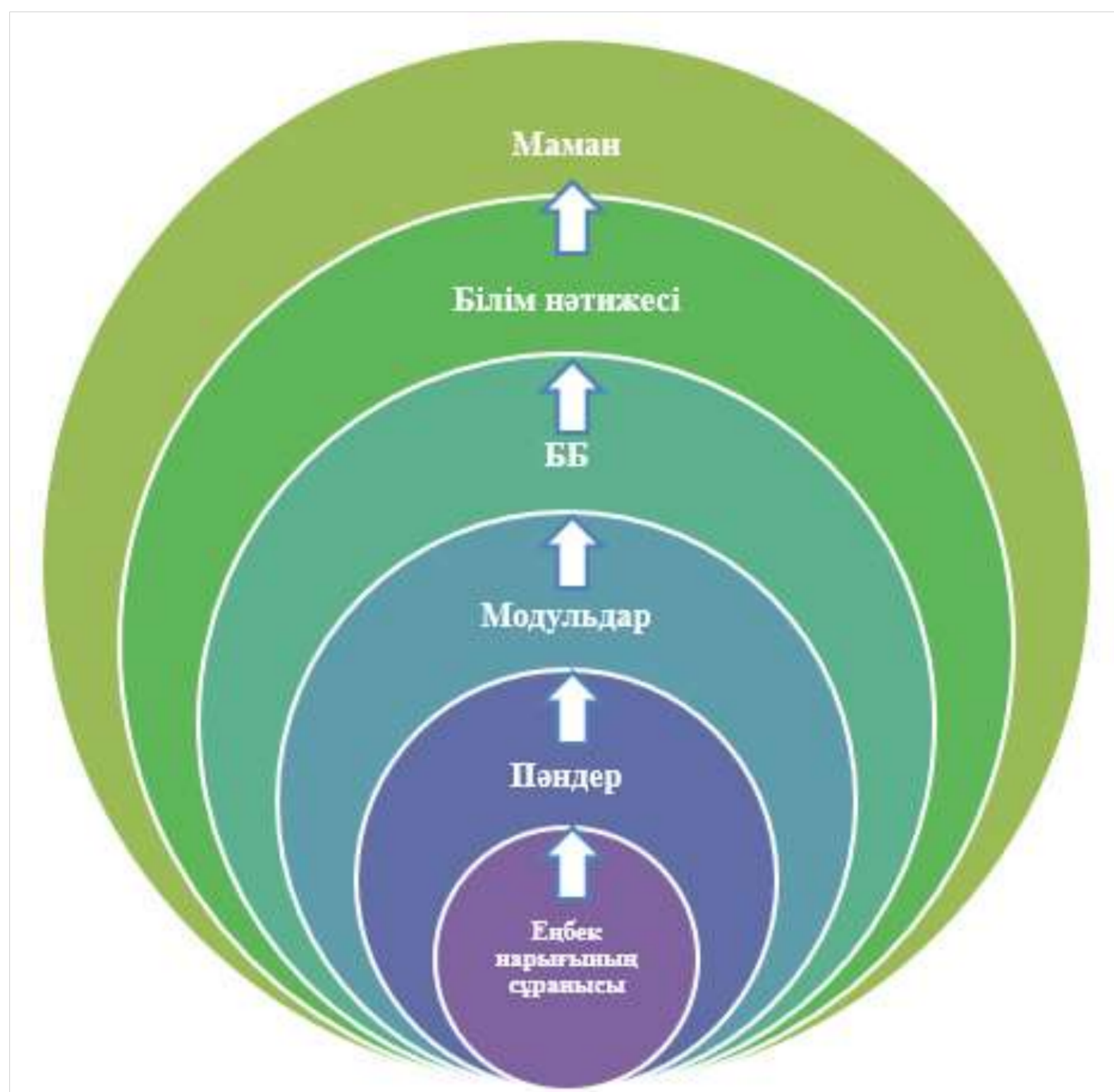
Құзыретті-бағдарланған тәсіл қағидатын іске асыру оқу процесін модульдеуге де негізделген, оның нәтижесінде пәндер интеграцияланып, талап етілетін оқыту нәтижелеріне қол жеткізуге назар аударылады. ББ әзірлеудің қорытындысы ББ мазмұнын, пәндердің сипаттамасын, оқыту нәтижелері мен осы білім беру бағдарламасының қажеттілігін, оның өзектілігін, бәсекеге қабілеттілігін және туризм индустриясының еңбек нарығы үшін пайдасын толық көлемде бағалай алатын тәуелсіз сарапшылар тобының бағалау рәсімі әрқашан болуы тиіс.

Білім беру бағдарламасын қалыптастырудың негізгі кезеңдерін әзірлеу үшін келесі сұрақтарға жауап беру қажет: «Біз қандай маман дайындаймыз?», «Траекторияны қалай құрастырамыз?», «Пәнді қалай дамытып, оның мазмұнын қалыптастыру керек?», «Оқыту нәтижелерін қалай қалыптастыру керек?», «ББ құрамына кірмейтін қосымша курстарды қалай әзірлеу керек?» және т.б. осы сұрақтарға жауаптар ҚР Заңдарына, Мемлекеттік жалпы білім беру стандарттарына, «Туризм» кәсіби стандарттарына, еңбек нарығының талаптарына және т.б. негізделген ББ әзірлеудің негізгі кезеңдерін, оны бағалауды және енгізудің сәттілігін қалыптастырады.

Қазіргі уақытта ББ әзірлеудің негізгі төрт кезеңін бөліп көрсету әдетке айналған: дайындық кезеңі, ББ жобалау, ББ әзірлеу және ББ әзірлеу сапасын бағалау. Біздің ойымызша, бұл тәсіл нақтылауды қажет етеді, оны нақтылау үшін 20-суретте көрсетілген өзара тәуелді элементтердің сызықтық диаграммасы ретінде ББ құру процесін қалыптастыратын модель жасалды.

ББ құрудың осы моделі бізге туристік нарық субъектілері, ЖОО-ның материалдық-техникалық базасы, туризм индустриясында болып жатқан қазіргі заманғы процестер, туристік кадрларды даярлау жөніндегі мамандардың болуы, халықаралық, ұлттық және өңірлік деңгейде нормативтік-құқықтық құжаттаманың дамуы, сондай-ақ әзірленетін ББ шеңберінде дайындалған мүмкіндікдік мамандардың қажеттілігі үлкен әсер ететін бәсекеге қабілетті

білім беру бағдарламасын құру үшін негізгі ұстанымдарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сурет 20 – Білім беру бағдарламасын құру моделі

Ескерту - Автормен құрастырылған

Сонымен, модель келесі, өзара байланысты және өзара байланысты элементтерден тұрады:

- Кез келген ББ негізінде маманды даярлауға *еңбек нарығының сұранысы* жатыр, ол қандай маман қажет екенін, оның қандай құзыреттерге ие болуы тиіс және біліктіліктің қандай деңгейі игерілуі тиіс екенін анықтайды. Еңбек нарығының сұраныстарын айқындау үшін негізгі әдістер: туристік нарық субъектілері атынан жұмыс берушілердің сауалнамасы, туристік және білім беру қызметін регламенттейтін нормативтік-құқықтық құжаттарды зерделеу, туристік сектордың дамуына әсер ететін процестерді болжау, нарықтың ағымдағы және болашақ қажеттіліктерін анықтау және т.б. болып табылады.

- Алынған мәліметтер негізінде көптеген компоненттерді біріктіретін *пәндерді* қалыптастырудың ұзақ процесі жүреді. Университеттің мүмкіндіктеріне талдау жасалады, атап айтқанда оның материалдық-техникалық базасы, кәсіби құралдармен жабдықталуы, профессорлық-оқытушылық құрамның дайындығы, оның біліктілігі мен қызығушылығы. Бұл кезеңде университет еңбек нарығының қандай сұранысын қанағаттандыра алатындығын

түсінеді, атап айтқанда ол қандай бағытта маман дайындай алады. Бұдан әрі ПОҚ алдында қажетті пәндерді құру, олардың мазмұнын анықтау, яғни. пәннің мақсаттарын, міндеттерін, оқыту нәтижелерін және әдістемелік қамтамасыз етілуін сипаттау. Осылайша, мүмкін болатын пәндердің тізімі ұсынылады, олардың ішінен сыни талдау әдісімен пәндердің оқу-әдістемелік кешендері әзірленетін ең перспективалы пәндер таңдалады.

- Келесі кезеңде таңдалған пәндерден *модульдер*, оқу жоспарлары және элективті пәндер каталогтары құрылады, сонымен қатар материалдық-техникалық, кәсіби және әдістемелік қамтамасыз ету тұрғысынан ең жабдықталған болып бөлінеді. Олар оқыту траекториясын (Minor) анықтаудағы негізгі фактор болып табылады. Бұл кезеңде университеттің бағытына, оның ерекшелігі мен имиджіне ерекше назар аударылады.

- Бұдан кейін *білім беру бағдарламасын* әзірлеу кезеңі, атап айтқанда ББ жобалаудың логикалық схемасы келтіріледі, онда оқу бағдарламасы Құзыретті-бағдарланған тәсілге негізделеді және барлық алдыңғы кезеңдерді қамтиды. Білім беру бағдарламасының мақсаттары тұжырымдалады, модульдерді қорытынды жобалау жүргізіледі, оқыту нәтижелерін топтастыру жолымен, құзыреттер трансформацияланады және кредиттердегі модульдер мен пәндердің еңбек сыйымдылығы айқындалады, сондай-ақ оқу жоспарының жобалық (ББ) құрауыштарының қорытынды есебі жүргізіледі. ББ модульдік тәсіл контекстінде әзірленеді және оқыту нәтижелеріне байланысты, оның негізінде еңбек нарығының сұраныстары, кәсіби стандарттар, МЖМБС және басқа да нормативтік-заңнамалық актілер жатыр. ББ әзірлеудің қорытындысы: білім беру бағдарламасының паспорты, құзыреттілік бейіні, модульдердің сипаттамасы, оқыту нәтижелері құзыреттерінің тізбесі, жұмыс оқу жоспары және элективті пәндер каталогы болады.

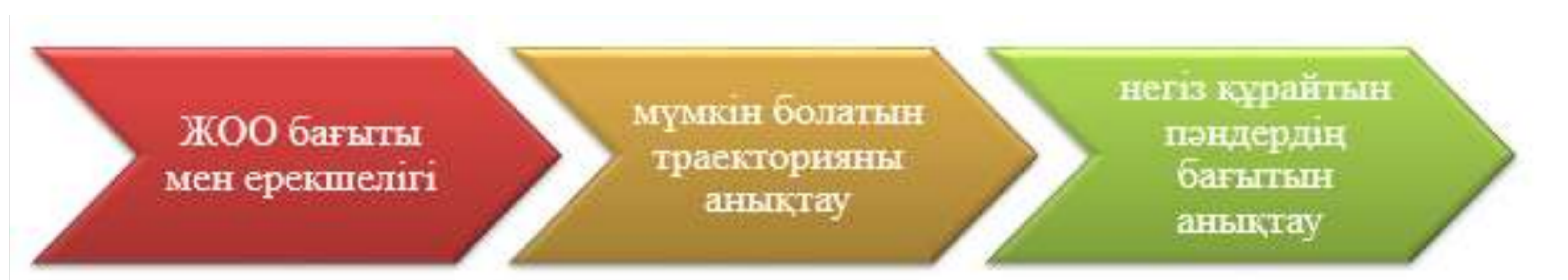
- *Оқу нәтижелері* ББ-ның маңызды элементі болып табылады, өйткені олар бағдарлама бағытының ерекшелігін анықтайды. Олар енгізілген пәндерден туындаған көптеген айнымалыларды қамтуы керек, олардың көптігі емес, яғни тек 12 мүмкін нәтиже, олар бірнеше пәндерді игеру кезінде игерілген құзіреттіліктерді біріктіреді, бұл жалғасатын кейіпкерлерге байланысты және көп салалы байланыстарды енгізу кезінде ғана мүмкін болады, атап айтқанда әр пән бойынша негізделген пререквизиттер мен постреквизиттердің болуы.

- ББ әзірлеудің соңғы кезеңі туризм индустриясының жоғары *білікті маманы* болып табылады. Нақты жұмыс берушілер тұлғасында еңбек нарығының субъектілері толтырған анкеталық деректерді талдаумен анықталатын даярлау сапасын бағалау. Осылайша, ББ іске асырудың тиімділігін байқап, қажет болған жағдайда оны пәндердің өзгеруі, материалдық-техникалық базаны жақсарту және ПОҚ-ның кәсіби деңгейін арттыру арқылы түзете аламыз. Бұл кезең ББ әзірлеу сапасын бағалау кезінде көрнекі болады.

Барлық кезеңдер ББ әзірлеудің тұтас жүйесі болып табылады, бұл ретте осы ББ құрылатын жоғары оқу орны үлкен маңызға ие. ПОҚ-ның ерекшелігін, бағыттылығын, материалдық-техникалық базасын, деңгейі мен біліктілігін, тіпті ЖОО имиджін ескеру маңызды. Мысалы, экономикалық бағыты бар жоғары оқу орны, яғни мамандықтардың көпшілігі экономикалық сипатта болады, онда

«Туризм» ББ-ны әзірлеу ерекшелігі де осы факторды ескеріп, бизнес туризм, МІСЕ-туризм, халықаралық туризм және т.б. бағытында дамуы тиіс. Осы факторды ескере отырып, біздің еліміздің жоғары оқу орындарының алдында қолда бар ресурстарды да, оларды дамыту жоспарларын да ескере отырып, туризм бағыты бойынша бәсекеге қабілетті ББ құру арқылы туризмді дамыту міндеті тұр.

ББ дамыту-бұл ұзақ процесс маңызды элемент, ол университеттің туризм бағытында білім беру бағдарламасын құру қажеттілігін түсінуі болып табылады. Осы мақсатта біз ЖОО жағдайында «Туризм» ББ құру мүмкіндіктерін анықтау матрицасын әзірлеп, тәжірибелік қызметке енгіздік. Бұл матрица жоғары оқу орнының бағытын таңдаудан бастап негіз қалаушы пәндер бағытына дейін және таңдалған траекторияны іске асыру үшін қажетті ресурстардың болуына сапалы және толыққанды мүмкіндік беретін үш негізгі деңгейден тұрады. Сонымен, 21-суретте оның қалыптасуының негізгі кезеңдерін көрсететін осы матрицаның даму схемасы көрсетілген.

Сурет 21 – Матрицаны құру кезеңдері

Ескерту - Автормен құрастырылған

Сонымен, негізгілерін «Туризм» ББ құру мүмкіндіктерін анықтау матрицалары» құрылған үш кезең деп атауға болады: ЖОО бағыты мен ерекшелігі; мүмкін болатын траекторияны анықтау; негіз құрайтын пәндердің бағытын анықтау.

Әрбір кезеңнен өтіп, өз мүмкіндіктерін сыни бағалай отырып, ЖОО «Туризм» білім беру бағдарламасы шеңберінде қандай бағытты (траекторияны) іске асыруға қабілетті екенін анықтай алады, 22-суретте көрсетілген бұл матрица ББ құру кезінде көптеген қателіктерден аулақ болуға мүмкіндік береді және ЖОО-да материалдық-техникалық базаны дамытудың перспективалық жоспарын, аудиториялық қормен жарақтандыруды және «Туризм» ББ шеңберінде таңдап алынған траекторияны іске асыруға ПОҚ-ның даярлығын қалыптастырады.

Зерттеу жұмысы барысында авторлар әзірлеген осы матрицаны талдай отырып «Туризм» ББ шеңберінде басым бағытты (траекторияны) айқындау үшін үш негізгі кезеңді бөліп көрсетуге болады»:

1) Бірінші кезең – университет өз бағытын анықтаған кезде, бұл барлық негізгі көрсеткіштерді сапалы талдаумен ғана мүмкін болады, мысалы, бұрын жасалған ББ бағыттары, олар бойынша дайындалған студенттер саны, сондай-ақ маркетингтік компонент, атап айтқанда, университеттің имиджі оның қызметі барысында қалыптасады. Авторлар бес негізгі бағытты анықтады:

Сурет 22 – «Туризм» ББ құру мүмкіндіктерін анықтау матрицалары»

Ескерту- Автормен құрастырылған

- Педагогикалық – осы бағыттағы жоғары оқу орындары гуманитарлық, сондай-ақ техникалық-математикалық мамандандыруда педагогтарды, ғылыми кадрларды даярлауға маманданған.

- Ауыл шаруашылығы – ауыл шаруашылығы үшін мамандар даярлауға мамандандырылған жоғары оқу орындары.

- Спорттық – спортшыларды, жаттықтырушыларды, педагогтарды, нұсқаушыларды және т.б. даярлау басымдыққа ие ЖОО.

- Экономикалық – мамандануы экономика болып табылатын бірқатар университеттер, оның барлық көріністерінде.

- Техникалық – жаңа ақпараттық технологиялар саласындағы мамандарды даярлайтын ЖОО және т.б.

Бағытты анықтай отырып, университет келесі кезеңге өтуі мүмкін.

2) Екінші кезең – «Туризм» ББ бойынша траекторияны таңдаудағы негізгі кезең болып табылады, өйткені, ЖОО-ның бағытын айқындаудың алдыңғы кезеңі негізінде қалыптасқан. Әр бағыт траекторияны таңдаудың бірнеше нұсқаларын қамтиды, бұл ең алдымен университеттің ерекшелігіне байланысты:

- Педагогикалық – этно-туризм, мәдени, экологиялық және халықаралық туризм траекториялары.

- Ауылшаруашылық – этно-туризм, агротуризм, экологиялық және халықаралық туризм.

- Спорттық – халықаралық, экологиялық, спорттық-сауықтыру туризмі.

- Экономикалық – халықаралық және MICE туризм.

- Техникалық – халықаралық және ақпараттық туризм.

Осылайша, ұсынылған траекториялар университеттің ерекшелігін толық көрсетеді, сонымен бірге олар қосымша компоненттерге, траекторияны таңдауға әсер ететін коэффициенттерге байланысты өзгеруі мүмкін. Кез-келген бағыттың негізі ғылыми-практикалық қоғамдастықта қабылданған белгілі бір топтарға біріктірілген пәндер болып табылады.

3) Үшінші кезең – негізгі бейіндік пәндерді құруда бағытты таңдауға мүмкіндік береді және осы пәндермен негізделген траекторияны жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, мәдени туризм «Туризм» ББ бойынша педагогикалық жоғары оқу орындарының траекториясының бірі болып табылады және келесі бөлімдерге енгізілген пәндерді жүргізу кезінде ғана мүмкін болады: «Мәдениеттану», «Өлкетану», «Экскурсиятану» және «Музейтану», бұл ретте олар басқа бағыттардан өзара ерекшеленбейді, бірақ басым болып табылады, өйткені олар бойынша пәндерді әзірлеу мәдени туризм бағытының ерекшелігін толық ашуға мүмкіндік береді.

Кез-келген пәнді әзірлеу кезінде бірнеше факторлар ескерілетінін есте ұстаған жөн: аудиториялық қордың жабдықталуы, материалдық-техникалық базаның қажетті элементтері, профессорлық-оқытушылық құрамның дайындығы мен құзыреттілігі, «траекторияның ресурстарымен қамтамасыз етілуі» терминімен біріктірілген кітапханалық-ақпараттық қордың мүмкіндіктері.

«Туризм» білім беру бағдарламасын құру аясында, университет түлегіне қажетті негізгі кәсіби құзыреттілігін қалыптастыратын базалық және профильдік пәндер құру процесі ерекше орынды алады. Осы блоктарды қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік кешендер мұқият назар аударуды және ерекше бақылауды қажет етеді, өйткені олар туризм индустриясындағы кәсіпқой тұлғаны дамытуға бағытталған. Сонымен, осы зерттеу аясында бірлескен авторлықта келесі оқу құралдары жасалды:

- «Логистика в туризме» - қызмет көрсету саласындағы логистиканың негіздерін, логистиканың функционалдық бағыттарын, логистикалық зерттеулер мен басқару объектілерін, логистикалық және ақпараттық, қаржылық, көліктік қолдауды қолдануды ұйымдастыруды қарастырады (Қосымша Д) [109].

- «Терминологический словарь управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства» - туристік және қонақжай индустриясындағы персоналды басқару психологиясында қолданылатын 455 терминдер, ұғымдар мен анықтамаларды қамтиды (Қосымша Е) [110].

- «Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства» - екі маңызды және өзара байланысты пәндік бағыттар тұрғысынан қарастырылады: «адам және оның қажеттіліктері» және «қызмет қызметі» (Қосымша Ж) [111].

- Электронды оқу құрал «Қонақжайлық және туризм индустриясының экономикалық сөздік-анықтамасы» қазақ тілінде және «Экономический словарь-справочник индустрии туризма и гостеприимства» орыс тілінде. Электрондық оқу құралдарына саяхатты және ұйымдасқан туризм турларын, басқа да туристік, қонақ үйлік, мейрамханада қызмет көрсету түрлерін ұйымдастыру, жүргізу мен іске асыру кезінде пайдаланылатын екі мыңнан астам түсініктер мен экономикалық терминдер кірген (Қосымша З) [112, 113].

- Электронды оқу құрал «Dictionary on methods of teaching tourist disciplines» ағылшын тілінде. Берілген оқу-әдістемеде болондық процестің параметрлеріне сәйкес негізделген, туристік пәндерді оқыту әдістемесінде қолданылатын 300-ден астам терминдер мен түсініктерге анықтама берілген (Қосымша И) [104].

- Электронды оқу құрал «Terminological dictionary of the scientific» ағылшын тілінде және «Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің терминологиялық сөздігі» қазақ тілінде. Берілген оқу құралдарында 300-ге жуық терминдер, олардың анықтамалары мен түсініктері, туризмдегі ғылыми зерттеу іс-әрекетіндегі қолданулары қарастырылған (Қосымша К) [114, 115].

- Электронды оқу құрал «Қонақжайлылық саласы және психологиялық-туристік қызметтің терминдер сөздігі» қазақ тілінде. «Туризм» білім беру бағдарламасында туристік қызметтегі қарым-қатынас психологиясында қолданылатын 300-ден астам ұғымдар мен анықтамалар енгізілген (Қосымша Л) [116].

Ұсынылып отырған оқу құралдары туристік салада білім алатын студенттерге, магистранттарға, докторанттар мен оқытушыларға, туристік фирмаларға, қонақ үйлер мен мейрамхананы басқаратын қызметкерлерге, туризм индустриясы мен іргелес салалардың мамандарына және барлық туризмге қызығушылық танытқандарға арналған.

Осылайша, әзірленіп жатқан «Туризм» ББ сапасы мен талап етілуі біз білім беру бағдарламасын құру мүмкіндіктерін айқындаудың бірыңғай матрицасын қалыптастырған бірқатар факторларға, сондай-ақ диссертациялық зерттеудің үшінші тарауында ұсынылған әдістемені қолдануға байланысты.

3.3 Туристік кадрларды кәсіби даярлауды жетілдіру бойынша білім беру бағдарламасын енгізудің тиімділігі

2010 жылдан бастап Қазақстан Болон процесінің мүшесі болып табылады және оның қағидаттарын білім беру жүйесінде оның барлық деңгейлерінде іске асырады. Республиканың жоғары оқу орындары туризм саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттаманы ескере отырып, білім беру қызметтерінің сапасын арттыру және оны тұрақты негізде жетілдіру жөнінде шаралар қабылдады.

Бүгінгі таңда туристік кадрларды кәсіби даярлау-бұл кәсіби құзіреттілікті ғана емес, сонымен бірге жеке мотивациялық және құндылық көзқарастарын біріктіретін жоғары білікті мамандарды даярлауды мақсат ететін көп деңгейлі жүйе. Бұл процесте «Туризм» бағыты бойынша еңбек нарығына бірегей бағдарланған білім беру бағдарламаларын әзірлеуге бағытталған құзыретті-бағдарланған тәсіл ерекше рөл атқарады.

«Туризм» ББ-н әзірлеудің мақсаты туризм индустриясын және қонақжайлылықты жетілдіруге, туристік саланы мемлекеттік реттеуді қамтамасыз етуге, туристік іс-шараларда профилактикалық және іздестіру-құтқару жұмыстарын, сондай-ақ туризммен тікелей немесе жанама байланысты адам қызметінің басқа да салаларын ұйымдастыруға және жоспарлауға бағытталған кәсіби қызметті жүзеге асыруға қабілетті, қазіргі заманғы инновациялық технологиялар саласындағы ғылым негіздерін меңгерген, білімі бар жоғары білікті туристік кадрларды даярлау болып табылады.

«Туризм» білім беру бағдарламасының міндеттері:

- туристік білім берудің құрылымын, мазмұнын, технологиясын жетілдіру;
- туристік білім беру жүйесінің ғылыми-технологиялық және инновациялық саясатпен байланысын қамтамасыз ету;
- студенттердің әлеуметтік-жеке қасиеттерін қалыптастыру: өз мамандығына деген сүйіспеншілік, мақсатқа талпынушылық, ұйымдастырушылық, еңбексүйгіштік, жауапкершілік, патриотизм, ізаматтылық, толеранттылық, коммуникация құру қабілеті, олардың жалпы мәдениетін, ойлау креативтілігін арттыру және т. б.;
- түлектің әлеуметтік ұтқырлығы мен еңбек нарығындағы тұрақтылығына ықпал ететін әмбебап, ғылыми және пәндік-мамандандырылған құзыреттерге ие болуына мүмкіндік беретін туристік білім берудің әдістемелік және әдіснамалық мазмұнын күшейту.

Зерттеу қызметі барысында ҚазСТА-ның туризм және сервис кафедрасының оқу процесіне әзірленген әдістеменің тиімділігі эмпирикалық түрде көрсетілді. Қазақ спорт және туризм академиясы республиканың жетекші спорттық жоғары оқу орны болып табылады және оның «Туризм» ББ шеңберінде мамандандырылуы жоғары білім беру саласында қалыптасқан имиджге

байланысты. 2014 жылдан бастап туризм: «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» факультетінің білім беру процесіне траектория құру және енгізу бойынша жұмыс белсенді түрде басталды (сурет 23).

Сурет 23 – ҚазСТА-ның білім беру қызметтерін ұсыну құрылымы

Ескерту - Автормен құрастырылған

23-суретте көрсетілген «Туризм» білім беру бағдарламасының ерекшелігі студенттерге оқу траекториялары бойынша дайындықтың кәсіби бағытын таңдауға мүмкіндік береді. Бірінші «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» оқу траекториясы студенттерді қосымша біліктілік алуға мамандандыруға бағытталған – экскурсовод, ал екінші «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» - туризм нұсқаушысы.

ҚазСТА базасында осы білім беру траекторияларын енгізу туризм саласындағы кәсіби мамандарға қазіргі заманғы еңбек нарығының қажеттілігіне негізделген, бұл:

- еңбек нарығында «Туризм» білім беру бағдарламасының тартымдылығын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- білім беру бағдарламасын іске асыру сатысында ҚазСТА-ның кәсіпорындармен өзара іс-қимылын кеңейту;
- қолданыстағы кәсіби стандарттарға сәйкес мамандарды даярлау сапасын арттыру үшін жағдай жасау;
- түлектерді 100% жұмыспен қамту.

23-суретке сәйкес, «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» траекториялары бойынша «Туризм» білім беру бағдарламасы үш цикл бойынша 85% - дан астам интеграцияланған пәндерге ие: жалпы білім беру модулі, базалық модуль және бейіндеуші пәндер модулі, бұл туризм саласындағы барлық кәсіби қызмет түрлерін іске асыру үшін түлектің негізгі құзыреттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді, ал 15% - ы туризм саласындағы, бағыттар бойынша туризм саласындағы мамандардың негізгі құзыреттерін кешенді түрде қалыптастыру.

Осылайша, білім беру траекторияларын әзірлеу «Туризм» ББ-ның алға қойылған міндеттерін шешудің тәсілі ретінде ғана емес, сонымен бірге жеке міндеттерді жалпы міндеттермен бірге жүзеге асыра отырып, мақсатқа жетуге ықпал етеді, білім беру процесінің бірыңғай жүйесі қалыптасады.

2016 жылы ҚР БҒМ-нің қосымша білім беру ұйымдары (жас туристер станциясы, жалпы білім беретін мектептер, спорт мектептері), туризм басқармасы, Федерация: спорттық туризм, альпинизм және тауға өрмелеу, туристік көпсайыс, спорттық бағдарлау мамандарының жетіспеушілігіне байланысты оқушылармен жұмыс істеу үшін ҚазСТА факультетінің негізінде «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» оқыту траекториясының «Туризм» мамандығы бойынша білім беру процесіне туризм, онда бағыттар бойынша қалыптастырылған жаңа пәндер енгізілді (сурет 24):

Әрбір бағыт әзірленген траекторияның ерекшеліктерін толығымен көрсете отырып, белгілі бір ерекше пәнді қалыптастырады. Пәндердің мазмұны, оқыту нәтижелері және әрбір пәннің ресурстармен қамтамасыз етілуі, сондай-ақ профессорлық-оқытушылық құрамның даярлығы туризм индустриясының жоғары білікті мамандарын даярлаудағы қажетті элементтер болып табылады.

24-суретте «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» білім беру траекториясының құрылымдық элементтері көрсетілген, оған пәндер кіреді: «Туристік-өлкетану жұмысының негіздері», «Жетісу өлкетануы», «Музейтану», «Экскурсиялық менеджмент», «Әртүрлі тақырыптар бойынша экскурсия жүргізу ерекшеліктері».

Сурет 24 – ҚазСТА «Туризм» білім беру траекториясы

Ескерту- Автормен құрастырылған

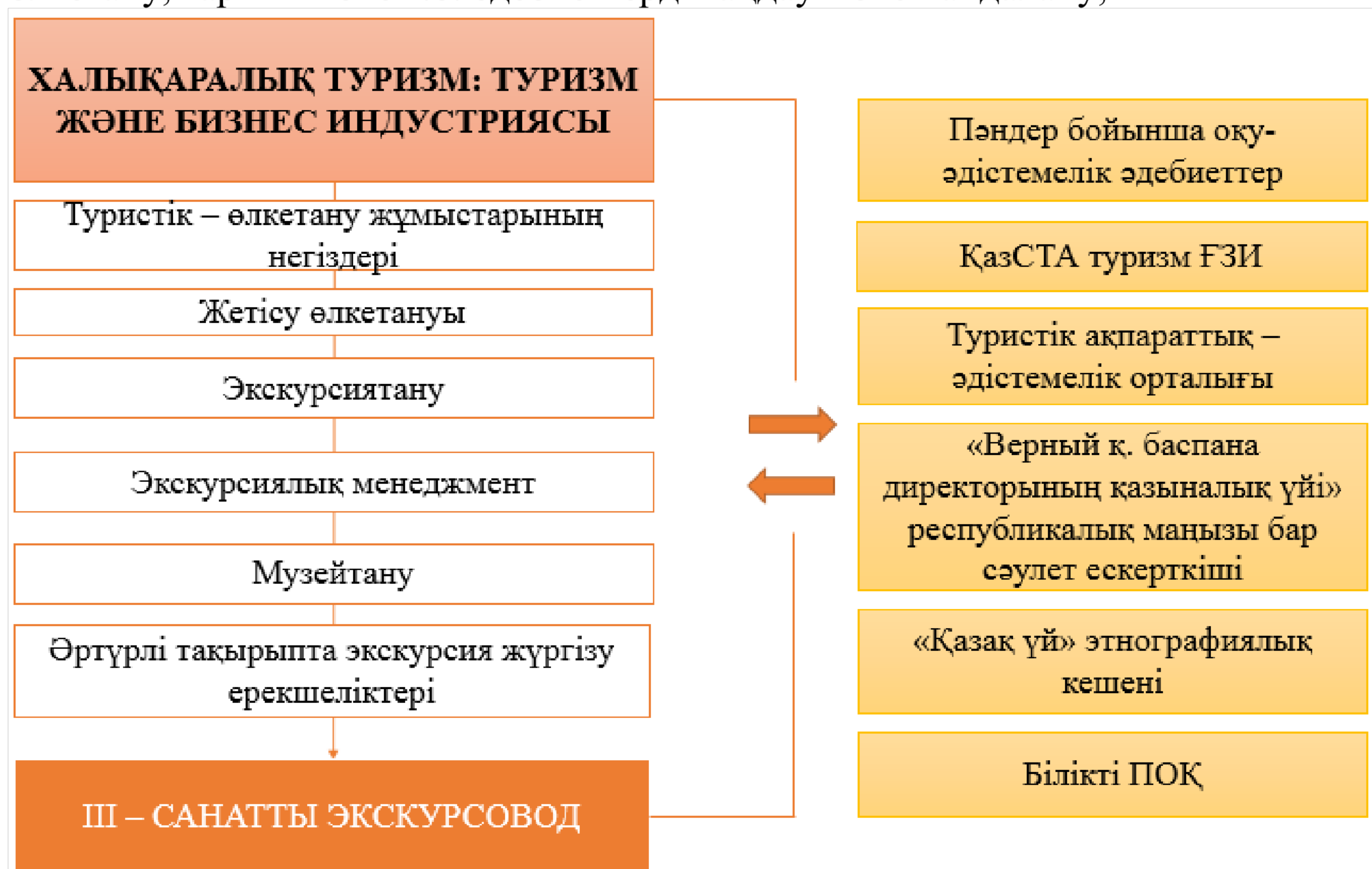
Осылайша, 24-суретте көрсетілген білім беру траекториясын жүзеге асыру студенттерге «ІІІ-санатты экскурсовод» қосымша мамандандыруға мүмкіндік беретін құзыреттіліктерді, білімді, дағдыларды сапалы игеруге мүмкіндік беретін қажетті, мамандықты игеруге бағытталған пәндерді қамтиды.

«Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» траекториясын жүзеге асыру қажетті ресурстар болған жағдайда мүмкін болады, мысалы, ҚазСТА-ның материалдық-техникалық базасына: Туризм ҒЗИ, Туристік ақпараттық-әдістемелік орталық, «Верный қаласы баспана директорының қазыналық үйі» Республикалық маңызы бар сәулет ескерткіші, ҚазСТА-ның спорттық даңқ мұражайы, сондай-ақ республикалық және халықаралық деңгейдегі экскурсовод-әдіскерлер кіреді, осының барлығы осы траектория мамандарын даярлау бойынша жұмысты тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді (Қосымша М).

«Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» траекториясы бойынша «Туризм» ББ-ның түлегі иеленетін құзыреттер:

- туристік-экскурсиялық кәсіпорында гид-экскурсовод функцияларын орындау (тиісті біліктілігі болған жағдайда);

- экскурсиялық қызмет көрсету бағдарламаларын құрастыру;
- шолу және тақырыптық экскурсияларды дайындау үшін әдістемелік, өлкетану, тарихи және т.б. әдебиеттерді таңдау және пайдалану;

Сурет 25 – «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» білім беру траекториясын жүзеге асыру

Ескерту - Автормен құрастырылған

- экскурсиялық қызмет көрсету мен менеджментті ұйымдастыруды реттейтін технологиялық құжаттармен жұмыс істеу;
- әлемдегі және Қазақстан Республикасындағы музей ісінің қазіргі жай-күйі мен тарихи дамуын, сондай-ақ оның ішкі және келу туризмінің дамуына әсерін бағалау;
- музей кеңістігінде экскурсиялық қызмет көрсетудің инновациялық әдістерін қолдана отырып, музейлер, залдар және экспозициялар бойынша экскурсиялық маршруттар әзірлеу.
- музей кеңістігіндегі жұмыс қағидаларын, музей педагогикасы мен психологиясының, сондай-ақ, музей менеджменті мен маркетингінің дағдыларын қалыптастыру және меңгеру.
- ҚР туристік-рекреациялық ресурстарының негізгі ұғымдары мен санаттарын, ұлттық және халықаралық маңызы бар киелі және тарихи-мәдени объектілерді, туристік-рекреациялық әлеуеттің негізгі түрлерін, Қазақстанның жекелеген өңірлерінде туризмнің даму ерекшеліктерін анықтау;
- ҚР өңірлері бойынша туристік-рекреациялық ресурстардың түрлерін бағалау және туристік объектілердің ағымдағы жағдайын талдау;

- ҚР негізгі туристік-рекреациялық ресурстары саласындағы білімді қалыптастыру.

Осылайша, бірінші «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» траекториясы Алматы қаласы мен Алматы облысының туристік-экскурсиялық объектілерін көрсету бойынша экскурсиялық және мұражайлық әдістеме негізінде «ІІІ санатты экскурсовод» тереңдетіп даярлауды қамтиды. Бұл траектория пәндерінің ерекшеліктері студенттерге Қазақстан туристік қауымдастықтары жанынан қосымша оқыту, біліктілікті арттыру курстарынан өтуге мүмкіндік береді, онда Қазақстан Республикасы экскурсоводтарының тізілімінде тіркеу туралы сертификат алуға болады [117].

«Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» траекториясы «психология», «медицина», «туризмнің белсенді түрлері» → «Туристің моральдық-психологиялық дайындығы», «Балалар-жасөспірімдер туризмі», «Туризм нұсқаушысын даярлау әдістемесі», «Топография негіздері және жергілікті жерге бағдарлау», «Туризмнің арнайы түрлері» және т.б. бұйрықтарды біріктіреді, олар студенттердің Қазақстан аумағында балалар-жасөспірімдер туризмі саласында жұмыс істеуге мүмкіндік беретін «Туризм нұсқаушысы» қосымша біліктілік алу бойынша мамандануына бағытталған (сурет 26).

Сурет 26 – «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» білім беру траекториясын жүзеге асыру

Ескерту - Автормен құрастырылған

«Спорттық және емдеу-сауықтыру туризмі» траекториясы бойынша «Туризм» ББ-ның түлегі иеленетін құзыреттер:

- ҚР балалар мен жасөспірімдер туризмі бойынша нормативтік құжаттаманы пайдалану, талқылау және түсіндіру;
- балалар мен жасөспірімдер туризмінде ұйымдастырушының жұмысын ұйымдастыру және жоспарлау;
- қосымша білім беру мекемелерінде туристік жорықтарды, жарыстарды, слеттерді ұйымдастыру және өткізу бойынша практикалық дағдыларды қолдану;
- туристік көпсайыс бойынша төрешінің сәйкестігін, міндеттері мен құқықтарын, ҚР аумағында туристік жорықтарды, саяхаттар мен жарыстарды ұйымдастыру және өткізу қағидаларын сыныптау;
- туристік іс-шараларды өткізу: жорықтар, слеттер, туризмнің спорттық түрлеріндегі жарыстар;
- кәсіби қызметте іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу бойынша алынған практикалық дағдыларды талдау;
- туризм нұсқаушысының түсінігі, оның міндеттері, ҚР аумағында туристік жорықтарды, саяхаттар мен жарыстарды ұйымдастыру және өткізу ережелері туралы толық ақпарат беру және түсіндіру.

«Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» екінші оқыту траекториясының ерекшелігі студенттердің Қазақстан аумағы бойынша өтетін туризм түрлері бойынша категориялық және категориялық емес жорықтар бойынша нормативтік талаптарды орындауында болып табылады. Бұл жорықтарда студенттер траекторияның мамандандырылған пәндерін оқу аясында алынған практикалық дағдылар мен қабілеттерді қолданады. I, II, III, IV, V санаттардағы жорықтардың қорытындылары бойынша студенттерге туризм түрлері бойынша күрделілігі мен өрлеуіне байланысты спорттық разрядтар беріледі. Спорттық разрядтарды алған студенттер туризм түрлері бойынша «Туризм нұсқаушысы» ұлттық біліктілік шеңберінің «Туризм» кәсіби стандарттарына сәйкес ала алады.

Оқу үдерісін ұйымдастырудың маңызды айрықша ерекшелігі - бұл оқу материалының мазмұнының оқу бағдарламасының басқа пәндерімен тығыз байланысын көздейтін оқытудың кәсіби бағыты [118].

«Туризм» ББ траекториясын игеру оқу қызметінің әртүрлі нысандарын ұтымды үйлестіру жолымен жүзеге асырылады: дәріс және практикалық сабақтар, ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, өзіндік жұмыс.

Сондықтан әр білім беру траекториясының өзіндік ерекшелігі бар, ол туризм индустриясының дамуына құрылымдарды қамтамасыз ететін элементтермен өзара байланысты, яғни, туристік қызмет көрсетумен, туристерді қабылдаумен және олардың экскурсиялық қызметтерімен айналысады. Студенттерді осы траектория бойынша оқыту тек ҚазСТА негізінде енгізілген және Қазақстан Республикасының басқа университеттерінде «Туризм» мамандығы бойынша баламасы жоқ. Оқыту жолдары мамандандырылған материалдық-техникалық базамен және басқа да ажырамас білім беру элементтерімен (аудитория, зертхана, кітапхана қорлары, бағдарламалық қамтамасыз ету және т.б.), оның ішінде жоғары білікті оқытушылар құрамымен қамтамасыз етілген. Кәсіби тәжірибені жүзеге асыру үшін екі білім траекториясы

шеңберінде туризм және сервис кафедрасының филиалдары қолданылады, яғни ҚазСТА туризм факультетінің жеке базалары. Білім беру траекториясын әзірлеу кезінде студенттерді оқытудың бейсызық траекториясын ұйымдастыруға мүмкіндік беретін әмбебап және пәндік-мамандандырылған құзыреттер ескерілді, бұл Болон процесінің ұсынымдық параметрлеріне сәйкес келеді.

Жүргізілген сауалнаманың, тар бағыттағы траектория мен пәндерді әзірлеудің алынған деректерін талдаудың нәтижесінде бізге барлық халықаралық стандарттарға жауап беретін және 2017 жылдан 2019 жылға дейін «Туризм» бағыты бойынша білім беру қызметінің сапасы халықаралық сертификаттауынан UNWTO TedQual өту кезінде өз тиімділігін растайтын бірегей білім беру өнімін жасауға мүмкіндік берді (Қосымша Н).

Бүгін біз студентке бағытталған білім туралы айтып отырмыз, ол білім алушыға өзінің ерекше траекториясын таңдауға мүмкіндік береді, оның нәтижесі белгілі бір мамандықты игеру болады. Бұл оқушыға аралық немесе қорытынды оқу мақсатын «көруге» мүмкіндік береді. Логикалық сұрақ туындайды: «Оқу траекториясын қалай таңдауға болады?» және / немесе «Мен кім болғым келеді?», осы мәселелерді шешу үшін жеке ерекшеліктерге, қабілеттерге, бейімділіктерге және жеке-мотивациялық құндылықтарға негізделген оқыту траекториясын таңдаудың авторлық матрицасы әзірленді (сурет 27).

Осылайша, 27-суретте 2017 жылы әзірленген «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша оқыту траекториясын таңдау матрицасы ұсынылған, ол білім алушының болашақ мамандығының бағытын анықтауға және сол арқылы білім беру процесінде бірегей траекторияларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бірінші оқу жылының соңында студенттер туристік қызметтің ерекшелігі туралы түсініктерге ие. Туризм – бұл жұмыс бағыттарының кең спектрі бар байланыс саласы. Сонымен, кейбір бағыттар маман мен туристік қызметті тұтынушы арасындағы тікелей «диалогты» қажет етеді, ал басқа бағыттар бұл «диалогты» азайтуға мүмкіндік береді, мысалы, аниматор, экскурсовод, туристік агенттік менеджері анимациялық бағдарламаны, экскурсиялық маршрутты, туристік өнімді сату кезінде аудиториямен тікелей жұмыс істей алады және осы туристік ұсыныстарды жасай алады. Білім алушы бірнеше қарапайым сұрақтарға жауап бере отырып, оның бейімділігін оңай анықтай алады, бұл ретте осы матрицаның нәтижелері ұсынымдық сипатта болады (Қосымша О).

Осы матрицаны қалыптастыратын мәселелер кәсіби психологтармен, педагогтармен және туризм саласындағы жұмыс берушілермен бірлесіп әзірленді:

- туризм саласының мамандарын даярлау бойынша негізгі нормативтік-құқықтық құжаттарда баяндалған талаптар зерделенді;
- басым бағыттар бойынша «мамандық портретінің» негізгі элементтері анықталды;
- әр бағыт үшін ең маңызды позициялар көрсетілген;
- ұсынылған жауаптары бар қарапайым сұрақтар қалыптасты;
- матрицадан өту қорытындысы бойынша «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» траекторияларында топтастырылған негізгі бағыттар айқындалатын болады.

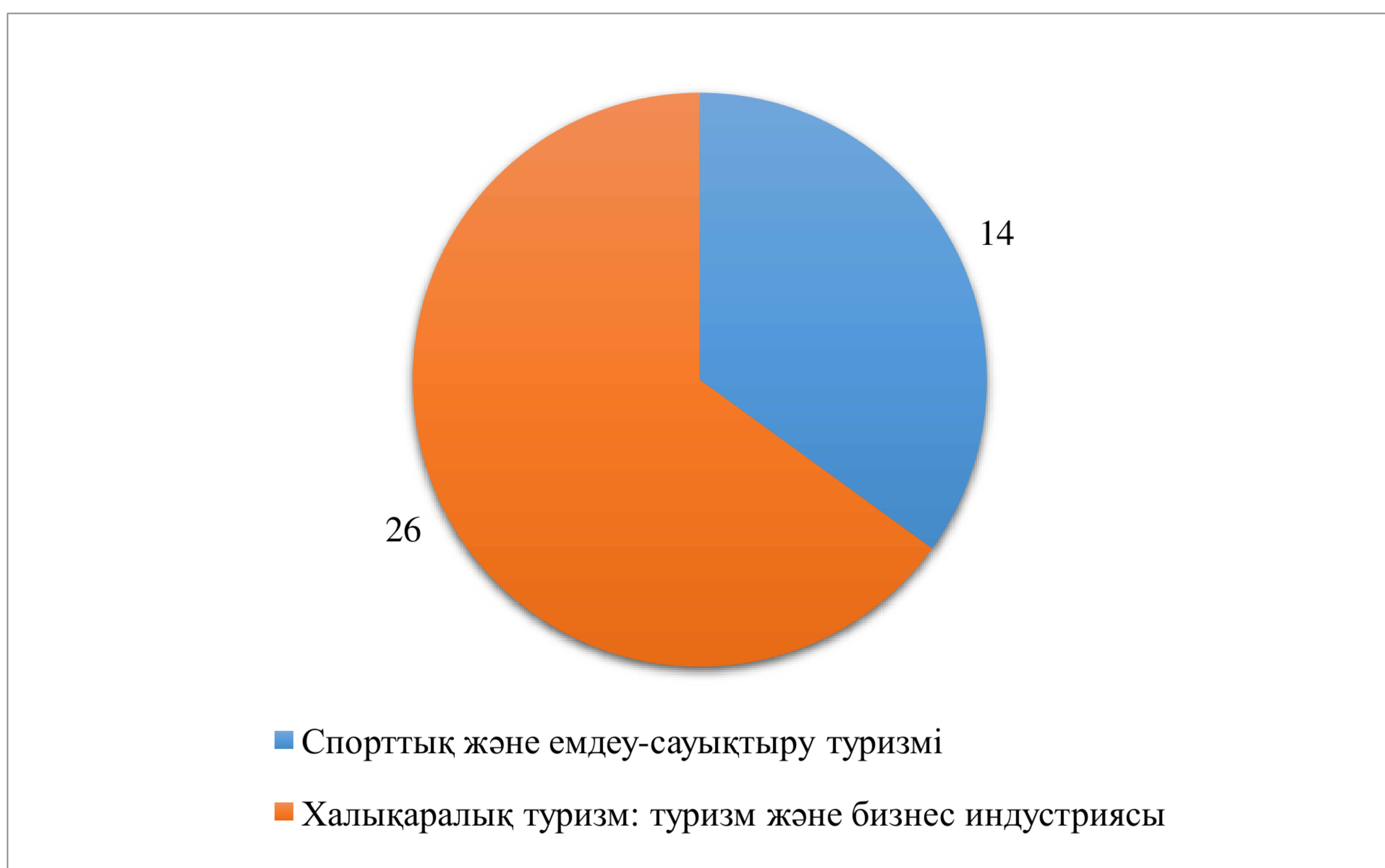
Сурет 27 – «Туризм» ББ бойынша оқыту траекториясын таңдау матрицасы

Ескерту- Автормен құрастырылған

Осылайша, білім алушы өзінің кәсіби қызметінің бағытын анықтау процесінде оны бағыттайтын траекторияны таңдау матрицасы түрінде өзіндік «көмекшіге» ие болады, оған сәйкес оның туризм индустриясының маманы болып қалыптасуының бірегей жолы қалыптасады, яғни бұл траектория шеңберінде қажетті құзыреттерді қалыптастыруға мүмкіндік беретін пәндер ғана емес, сонымен қатар қосымша курстар, семинарлар, конкурстар, жарыстар, слеттер және т.б. оларға қатысу кәсіби білімді, іскерлікті және дағдыларды тереңдетуге және кеңейтуге мүмкіндік береді.

1 курс аяқталғаннан кейін «Туризм» білім беру бағдарламасының студенттері арасында білім беру траекториясын анықтауға сауалнама жүргізіледі. Сауалнамада респонденттерге жеке білім беру траекториясын өз бетінше таңдауға мүмкіндік беретін бірқатар сұрақтар, ұғымдар, анықтамалар мен практикалық тапсырмалар берілген.

Сауалнамаға «Туризм» білім беру бағдарламасының 3 оқу тобы (40 студент) қатысты (сурет 28).

Сурет 28 – Білім беру траекториясы студенттерінің таңдау нәтижелері

28-суретте респонденттердің сауалнамасының нәтижелері көрсетілген, онда 14 студент орыс тілінде «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» оқу траекториясын, ал 26 студент мемлекеттік және орыс тілдерінде «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» оқу траекториясын таңдағанын көреміз. Білім алушылардың білім беру траекторияларын таңдауы оқыту траекторияларының ерекшеліктері бойынша даярлық деңгейіне және жеке қабілеттеріне байланысты шарттастырылған. Респонденттердің сауалнамасы

нәтижесінде «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» бірінші оқу траекториясының студенттерінің көпшілігі артықшылық берді, өйткені студенттер Қазақстан аумағында өздерінің туристік-экскурсиялық бизнесін дамытуға көбірек мүдделі. Эксперименттік топ 2017 жылдан бастап оқытудың 2 курсынан бастап осы уақытқа дейін «Туризм» білім беру бағдарламасының траекториялары бойынша оқу пәндері айқындалды. бұл студенттердің ҚР БҒМ МЖМБС сәйкес ББ шеңберінде жалпы білім беру пәндерін 1 курста оқып жүруіне байланысты. Қазіргі уақытта респонденттер бітіруші курстың студенттері болып табылады және қорытынды аттестаттау кезінде «ІІІ санат экскурсовод» және «Туризм нұсқаушысы» білім беру траекториялары шеңберінде біліктілік алу бойынша қосымша емтихан тапсыратын болады.

Эксперименттік жолмен алынған және оқыту траекториясын әзірлеудің авторлық әдістемесіне айналған деректер Қазақстан Республикасында теңдесі жоқ бірегей тәжірибе болып табылады, ол жоғары оқу орнының білім беруді ұйымдастыру процесіне қойылатын барлық негізгі халықаралық және өңірлік талаптарды толық көлемде біріктіреді. «Туризм» білім беру бағдарламасын, оның ішінде білім беру траекториялары блогын меңгерген бітірушілердің жоғары оқу орнынан кейінгі (магистратура, докторантура) және қосымша кәсіптік білімнің білім беру бағдарламалары бойынша оқуын жалғастыруға толық мүмкіндігі бар.

Зерттеу нәтижелері бойынша ҚР БҒМ білім беру бағдарламалары тізілімінің тізбесіне енгізу үшін «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» білім беру траекторияларын іске асыру бойынша практикалық ұсынымдар әзірленді:

- Экономиканың дамуы мен еңбек нарығының қажеттілігін ескере отырып жүзеге асыру үшін дәрістер мен практикалық сабақтар оқу үшін жұмыс беруші мамандарды, яғни еңбек сіңірген туризм қызметкерлерін, директорларды, қызметкерлерді, туризм және қонақжайлылық саласының мамандарын тарту.

- Жаңа заманауи технологияларды, оқыту әдістемелерін енгізуді іске асыруды және кең туристік бейіндегі мамандарды даярлау үшін білім беру траекториясын іске асыруды эксперименттік байқаудан өткізуді жүргізу.

- Білім беру бағдарламаларының бәсекеге қабілеттілігі шеңберінде жақын және алыс шетел студенттері мен оқытушыларының академиялық ұтқырлығы шеңберін кеңейту.

- Студенттерді ЖОО-да оқыту кезінде экскурсоводтар мен туризм нұсқаушыларының санаттар бойынша біліктілігін арттыруға бағытталған бірқатар іс-шаралар (курстар, семинарлар, тренингтер) әзірлеу.

Бұл білім беру траекториялары ҚР БҒМ МЖМБС нормативтік талаптарын ескере отырып, Қазақстанның басқа да жоғары оқу орындарында пайдаланылуы және іске асырылуы мүмкін [62, с. 146].

Таңдалған білім беру траекториясы шеңберінде осы бағыттағы пәндерді оқу барысында студенттер меңгеретін қосымша біліктілік болашақ түлектердің кәсіби қызметін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Бұл ретте, түлектерге жоғары талаптар қойылады, белгілі бір траектория шеңберінде оқу ІІІ-санатты экскурсовод пен туризм нұсқаушысының біліктілігі туралы растайтын құжатты

алуға кепілдік бермейді, өйткені олар кешенді емтиханнан өту арқылы алынған құзыреттердің сапасын дәлелдеуі қажет.

Теріс нәтиже болған жағдайда растайтын құжат берілмейді. Мәселен, «Туризм» ББ-ның түлектерін жұмысқа орналастыру туралы деректер бойынша:

- 2017 жылы траекторияға бөлінбестен, оқуға түскен жылы 2013 жыл, жұмысқа орналасқандардың пайызы 57% құрайды, олардың жұмыс істеп тұрған экскурсоводтары мен туризм нұсқаушылары жоқ, яғни негізгі жұмыс орны туристік фирмалар болып табылады;

- 2018 жылы бітірген түлектер бірінші және екінші курстан бастап траекторияға бөлінген (2014, 2015 жыл). Оқуға түскен жылы - 2014 ж., жұмысқа орналасқандардың пайызы 73% құрады, олардың 20%-ы III санаттағы экскурсоводтың біліктілігін және 20%-ы туризм нұсқаушысының біліктілігін растады;

- 2019 жылы бітірген түлектер, бірінші және екінші курстан бастап траекторияға бөлінген (2015, 2016 жыл). Оқуға түскен жылы - 2015 ж., жұмысқа орналасқандардың пайызы 66% құрайды, олардың 28%-ы III санаттағы экскурсоводтың біліктілігін және 4%-ы туризм нұсқаушысының біліктілігін растады;

- 2020 жылы бітірген түлектер бірінші және екінші курстан бастап траекторияға бөлінген жылсыз (2016, 2017 жыл). Оқуға түскен жылы - 2016 ж., жұмысқа орналасқандардың пайызы 97% құрайды, олардың 12% - ы III санаттағы экскурсия жетекшісінің және 9% - ы білікті туризм нұсқаушысы біліктілігін растады.

Біріншіден, егер 2017 жылы студент өзінің кәсіби мүмкіндіктерін бағаласа және оның таңдауы туристік нарық субъектілерімен, атап айтқанда туристік компаниялармен шектелсе, бұл түлектердің кәсіби қызметін өзін-өзі анықтауда таңдаудың артуын білдіреді. Егер студент экскурсия жүргізуші мамандығын таңдаған жағдайда, оған қосымша біліктілік алу, экскурсия жүргізуші курсынан өту және т.б. қажет болды.

2018, 2019, 2020 жылғы түлектер таңдаған білім беру траекториялары форматында оқуды аяқтағаннан кейін «Туризм» ББ шеңберінде қосымша біліктілік бойынша құжаттарды алуға үміткер бола алды, кешенді емтиханнан өту арқылы оны растау қажет. Бұл процесс туризм нарығына «III-санатты экскурсовод» және «Туризм нұсқаушысы» қосымша біліктілігі бар жоғары білікті мамандардың келуіне кепілдік бере алады. «Туризм» білім беру бағдарламасы түлегінің қорытынды, құзыретті-бағдарланған моделі 29-суретте көрсетілген. Осы модельге сүйене отырып, «Туризм» ББ шеңберінде траекторияларды құру процесінде, оқуға бағытталған пәндерді әзірлеу, траекториялардың қажетті ресурстық базасын қалыптастыру және дамыту, сондай-ақ ПОҚ сапасының сәйкестігі студентте таңдаудың болуы болып табылады, бұл білім деңгейі, оның ізгіленуі және құзыретті-бағдарлануы туралы айтуға мүмкіндік береді, студент кәсіби ретінде өзінің бірегей даму векторын қалыптастырады. Траектория жүйесі студентке тек бір мамандықты – туризм менеджерін шектеместен таңдау жасауға мүмкіндік береді, бұл қазіргі заманғы үздіксіз білім беру жүйесінің мақсаты.

Осылайша, «Халықаралық туризм: туризм және бизнес индустриясы» және «Спорттық және емдік-сауықтыру туризмі» білім беру траекториялары Болон процесінің міндетті параметрлеріне жауап береді және қазақстандық кредиттер мен ECTS академиялық кредиттеріндегі пәндердің еңбек сыйымдылығының көріністерін, Дублиндік дескрипторлардың арақатынасын, құзыреттерді, білім беру бағдарламасының модульдерінің құрылымын және басқаларды қамтиды. Аталған траектория шеңберіндегі барлық пәндер бірегей бағыттылыққа ие және туризм индустриясы мамандарын даярлау жөніндегі барлық нормативтік-құқықтық құжаттарға толық сәйкес келеді, ал пәндерді игеру нәтижелері оқытудың сапалы нәтижесіне – өз қызметінің саласы туралы нақты түсінікке ие, өзін-өзі тұрақты жетілдіруге және өзін-өзі дамытуға қабілетті жоғары білікті маман дайындауға кепілдік береді. Осындай тәсіл Қазақстан брендин халықаралық және өңірлік туристік нарықта тиімді ілгерілетуге, сондай-ақ елімізде ішкі және келу туризмін танымал етуге ықпал ететін туризмнің тармақталған, көп деңгейлі жүйесін дамытуға мүмкіндік береді.

Үшінші бөлім бойынша тұжырым

Бұл тарауда талқылауға ұсынылған зерттеулерінің нәтижелерін ұсынады. Осылайша, кәсіби туристік білім берудің инновациялық, құзыретті-бағдарланған моделі әзірленді, онда білім беру жүйесінің алдына қойылған қазіргі заманғы сын-тегеуріндер тұрғысынан «үздіксіз» білім беруді кезең-кезеңімен игеруді құру ерекшелігі анықталып оқу үрдісінде пайдалануда. Үздіксіз білім беру жүйесінің авторлық моделі мектепке дейінгі және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарын қамтитын 8 негізгі элементтерден тұрады, сонымен қатар олардың өзара әрекеттесуі және жеке позициялардың өзара алмастырылуы көрсетілген. Бұл модельде туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру жүйесіндегі байланыстырушы буын болып табылатын университеттің ұстанымы маңызды рөл атқарды. Сондай-ақ, біз Қазақ спорт және туризм академиясы мысалында зерттеудің эксперименттік бөлігінде өзінің тиімділігін дәлелдеген осы жүйенің өзара іс-қимылының нысандары мен әдістерін ұсынып отырмыз.

Қазақстан Республикасындағы «Туризм» ББ-ның айрықша ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік берген еңбек нарығының сұраныстарын болжаумен қатар ұлттық және халықаралық стандарттарды талдау барысында алынған нәтижелермен қалыптастырылатын құзыретті-бағдарланған тәсіл жасалынды.

Құзыретті-бағдарланған тәсіл ұғымы қарастырылып авторлық пікір айтылады, осы терминді қалыптастыратын элементтер анықталды. Осылайша, құзыретті-бағдарланған тәсілдің негізгі қағидаттарын аша отырып, біз осы модельдің барлық құрылымдық элементтері мен практикалық мысалдарын нақты айқындай алдық, «Туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру моделін» әзірледік.

ҚазСТА-ның «Туризм» ББ ерекшелігі жоғарғы оқу орындарында болашақ маман алатын негізгі құзыреттерді толықтыратын үздіксіз және құзыретті-бағдарланған білім беру модельдеріне негізделген қосымша білім беру

траекториясын әзірлеуден тұрады. Зерттеу нәтижесінде осындай траекторияларды әзірлеудің құрылымдық-ұйымдастырылған схемасын ұсынылды, оны енгізу нәтижесі ретінде, білім алушыларға қосымша біліктілік (экскурсовод және туризм нұсқаушысы) алу қарастырылды.

Білім беру бағдарламасының ішіндегі траекторияны әзірлеу студентке бағытталған білім беру қағидасын жүзеге асыруға мүмкіндік береді, яғни білім алушы (студент) өзінің жеке оқу жоспарын анықтайды. Осы процесті жеңілдету үшін біз «Туризм» ББ бойынша оқыту траекториясын таңдау матрицасын әзірледік, ол студентке өзінің кәсіби қызметінің бағытын қарапайым түрде анықтауға мүмкіндік береді, сонымен бірге ол ұсынымдық сипатқа ие.

Қазіргі уақытта ББ әзірлеу туризм индустриясы мамандарын даярлау бойынша кешенді білім беру қызметін ұсыну үшін қажетті элемент. Зерттеу соңында «Туризм» ББ қалыптастыру үшін инновациялық қадамдық құрылым әзірленді, ол табысты апробациядан өтті және ҚазСТА, туризм факультетінің оқу процесін енгізілді. Республика көлемінде туризм мамандарын даярлайтын кафедраларға Республикалық оқу әдістемелік кеңес арқылы беріліп отыр.

ҚОРЫТЫНДЫ

Еліміздегі туристік мамандарды дайындау мәселелері туристік нарық талабына сай болуы шарт. Қазіргі білім беру бағдарламалары ірі ЖОО-да әртүрлі жолда. Бірізділік жоқ. Тұрақты даму қағидасына сай туристік маман даярлау тұжырымдамасының әлсіздігі байқалады. Білім беру субъектілері ретінде біздің алдымызда басқа біреудің жоғары білім беру моделін көшіру емес, халықаралық тәжірибені талдау және біздің біліміміздің байлығы негізінде қазақстандық үздіксіз білім беруді дамытудың бірегей траекториясын қалыптастыру міндеті тұр, онда білім алушылар практикаға бейімделген еңбек нарығының сұраныстары оқу орындары үшін тапсырыс қалыптастыратын жағдайда болуы керек.

Бүгінгі таңда мамандарды даярлаудағы басымдық оқыту процесін құзыретті және практикаға бағытталған құру қағидаты болып табылады, ал білім беру гуманистік сипатқа ие. Мәселен, туризм қызметтің байланыс салаларының бірі бола отырып, осы қағидаттарды толық көлемде іске асыруға мүмкіндік береді, сонымен бірге туризм – экономиканың көп салалы секторы және кадрлар даярлау мамандандырылған сипатта болуы тиіс.

Қазақстандағы туристік кадрларды даярлау жүйесін жетілдіру үшін туризм индустриясы мамандарын неғұрлым тиімді кәсіби, құзыретті-бағдарланған және практикалық даярлау мақсатында «Туризм» бағыты бойынша білім беру бағдарламалары шеңберінде тереңдетілген білім беру траекторияларын әзірлеу мақсат етіліп оны университет жағдайында енгізе алдық. Осы мақсатта біз жоғары оқу орындарындағы ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларды жетілдірудің әртүрлі әдістерін ұсынып отырмыз.

1. Диссертациялық жұмыста халықаралық, ұлттық және өңірлік деңгейде қалыптасқан туристік кадрларды даярлаудың теориялық-әдіснамалық базасын талданды, осылайша біз макроөңірлер бойынша білім беру бағдарламаларына олардың ерекшеліктерін егжей-тегжейлі зерделей отырып, жүйелі талдау жүргіздік. Зерттеу жұмысы барысында біз туризм саласындағы кадрлық мүмкіндіктерді дайындау жүйесін дамытудың басым бағыттарын анықтадық, онда еңбек нарығын болжау және туристік нарық субъектілерінің мамандарына қажеттілікті қалыптастыру процесі ерекше рөл атқарады. Осы мақсатта диссертациялық зерттеудің екінші тарауында сауалнама құрудың мысалы және көп сатылы зерттеу принциптері келтірілді. Осылайша, туристік нарық субъектілері арасында 2017 жылы жиналған сауалнама деректері білім беру мекемелерінде педагогикалық процесті ұйымдастыруға арналған ұсыныстарды әзірлеу үшін қажетті негізді қалыптастыруға, сондай-ақ 2019 жылы қайта сауалнама жүргізу арқылы осы ұсыныстарды білім беру процесінде қолданудың тиімділігін дәлелдеуге мүмкіндік жасады.

Осылайша, туристік нарық субъектілері, олар жұмыс берушілер және мамандар даярлауға «сұраныс» қалыптастырады, сонымен бірге мемлекет пен уәкілетті органдар тарапынан сапаны нақты бақылаусыз ішінара стандартталған білім беру жүйесін ұйымдастыру мүмкін емес. Туристік кадрларды даярлаудың көп деңгейлі жүйесін реттейтін нормативтік-құқықтық базаны талдау біздің

республикамызда ғана емес, бүкіл әлемде сұранысқа ие мамандарды даярлауға мүмкіндік береді. Мамандарды даярлау кезеңінде кәсіби стандарттарды қолдану өз қызметінің ерекшелігін нақты түсінетін білім алушылардың өзін-өзі анықтауына ерте кәсіби бағдарлануға кепілдік береді. Осындай нәтижелерге қол жеткізу осы диссертациялық зерттеудің басты міндеті болған Құзыретті-бағдарланған кәсіби білім берудің бірегей моделін құру кезінде ғана мүмкін болады.

2. Зерттеу нәтижесінде білім беру жүйесінің алдына қойылған қазіргі заманғы сын-тегеуріндер контекстінде «үздіксіз» білім беруді кезең-кезеңмен игеру моделін қалыптастырды, онда жоғары оқу орны басқа элементтерге қатысты орталыққа бағдарланған позицияны алады. Үздіксіз, құзыретті-бағдарланған білім берудің әртүрлі кезеңдеріндегі өзара іс-қимылдың дәлелденген нысандарын, құралдары мен әдістері жасалынды және ұсынылды.

3. Зерттеу барысында «Құзыретті-бағдарланған тәсіл» ұғымы және осы терминді қалыптастыратын элементтер анықталды. Осылайша, құзыретті-бағдарланған тәсілдің негізгі қағидаттарын аша отырып, біз осы модельдің барлық құрылымдық элементтері мен практикалық мысалдарын нақты айқындай отырып, «Туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру моделін» әзірледік. Модельдің басты элементі білім беру процесінің жеке субъектісі емес, Қазақстан Республикасындағы «Туризм» білім беру бағдарламасының айрықша ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік берген еңбек нарығының сұраныстарын болжау және ұлттық және халықаралық стандарттарды талдау барысында алынған нәтижелермен қалыптастырылатын құзыретті-бағдарланған тәсіл қағидаты анықталды.

Туризм бағыты бойынша білім беру бағдарламаларын әзірлеудің осы моделінің ерекшелігі білім беру бағдарламасының «ішінде» траекторияларды құру мүмкіндігінде болып табылады, осылайша ЖОО өзінің материалдық-техникалық базасы, оқытушылар деңгейі және т.б. жағдайында туристік кадрларды даярлауда қандай бағытты іске асыра алатынын шешеді.

4. Білім беру бағдарламасының ішіндегі траекторияны әзірлеу студентке бағытталған білім беру қағидасын жүзеге асыруға мүмкіндік береді, яғни білім алушы (студент) өзінің жеке оқу жоспарын анықтайды. Осы процесті жеңілдету үшін авторлар «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша оқыту траекториясын таңдау матрицасын әзірледі, ол студентке өзінің кәсіби қызметінің бағытын қарапайым түрде анықтауға мүмкіндік береді, сонымен бірге ол ұсынымдық сипатқа ие.

5. Осы диссертациялық жұмыста ауқымды, теориялық-практикалық қолданбалы зерттеулер жүргізілді, олар Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарын оқу бағдарламасын, траектория мен пәндердің контентін әзірлеуде оның мүмкіндіктерін сыни бағалау үшін қажетті бейімделген материалмен қамтамасыз ете алатын кәсіби білім берудің бірегей схемаларын, матрицалары мен модельдерін жасауға мүмкіндік береді. Диссертациялық зерттеуде ұсынылған барлық деректер алғаш рет қолданыста болып табылады және Қазақстан Республикасындағы туристік білімнің ерекшеліктерін көрсетеді.

ТӘЖІРИБЕЛІК ҰСЫНЫСТАР

Әлемнің жетекші жоғары оқу орындарының «Туризм» бағыты бойынша халықаралық білім беру бағдарламаларын сапалы талдау Қазақстанда «Туризм» білім беру бағдарламасын қалыптастыруда қажетті элемент болуы тиісті, бұл қолданыстағы бар оқыту технологияларын Қазақстан мамандарын даярлау саласындағы инновациялық қызметпен зерттеу материалдарымен үйлестіре отырып, оларды тиімді пайдалану.

Туризм бағыты бойынша еңбек және білім беру саласындағы кәсіби стандарттарды қолдана отырып «Туризм» білім беру бағдарламасын әзірлеу алгоритміндегі қажетті кезең болу және жоғары білікті және сұранысқа ие мамандардың қалыптасуына ықпал ету жолдарын пайдалану.

Білім беру процесінің кең жүйесін дамыту тек туризм индустриясы нарығының қажеттіліктеріне ғана емес, сонымен қатар студенттердің білім беру процесіне қызығушылығын көрсетті, оларға өздерінің ерекше дайындық траекториясы дайындалып басқа жоғары оқу орындарында қолдану ұсынылады.

Туристік нарықты болжау, сондай-ақ туризм және қонақжайлылық саласында жұмыс істейтін жұмыс берушілердің қажеттіліктерін мониторингілеу «Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша ЖОО түлектерінің сапасы мен қажеттілігінің қажетті аспектісі ретінде қарастыру.

«Туризм» білім беру бағдарламасын құру мүмкіндіктерін айқындау матрицасында көрсетілген білім беру бағдарламаларын құру және «ББ тізілімі» ақпараттық жүйесіне енгізу процесі бойынша Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы жоғары оқу орындарының базасында «Туризм» ББ мазмұнына енгізу.

«Туризм» бағыты бойынша білім беру процесін жақсарту әдістерін қолдану, атап айтқанда: шет тілдерінде арнайы, шағын бағытталған және бейінді пәндерді әзірлеу, профессор-оқытушы құрамының біліктілігін арттыру курстарын өткізу, ЖОО материалдық-техникалық базасын кеңейту, туристік нарық субъектілерін белсенді тарта отырып, қолда бар практика базаларын қалыптастыру және кеңейту Қазақстандағы «Туризм» ББ деңгейіне тиімді әсер етуге және оны әлемдік білім беру кеңістігіне біріктіруге мүмкіндік береді.

Туризм индустриясы мамандарын даярлауға және олардың кәсіби қызметіне ықпал ететін Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттарына өзгерістер енгізу. Біріншіден білім беру бағдарламасын бір жүйеге келтіріп стандарттау. Екіншіден туризм индустриясында кадрлар даярлаудың білім беру процесін жетілдіру жөнінде әдістемелік ұсынымдарды туризм мамандықтарына енгізу. Үшіншіден Қазақ спорт және туризм академиясы базасында туризм индустриясы үшін кадрлар даярлау жүйесінің нәтижелілік көрсеткіштерін мектеп-колледж-ЖОО деңгейінде пайдалану механизмін жетілдіре отырып қолдану.

Туризм индустриясы кадрларын даярлау бойынша ұйымдастыру-педагогикалық шарттарын кешенді іске асыру логикасын пайдалану барысында туризм мамандығы классификаторына өзгерістер енгізу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Мемлекет басшысы (елбасы) Н.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына жолдауы 2017 жылғы 31 қаңтар Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты [//https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvary-a-2017-g](https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvary-a-2017-g) (дата обращения: 17.03.2017).
- 2 Dusenko S., Oleynik A., Sharikov V., Polyakov V., Kryukova E., and Melnichuk A. Current State of Innovative Activities in Education: The Use of e-Learning in Russian Universities // Research Journal of Pharmaceutical. Biological and Chemical Sciences. – 2016. - Vol. 7, №4. - P. 1629-1637. [https://www.rjpbcs.com/pdf/2016_7\(4\)/\[210\]](https://www.rjpbcs.com/pdf/2016_7(4)/[210]) (date accessed: 17.03.2017).
- 3 Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года, №406 Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года // <https://online.zakon.kz//Document> (дата обращения: 21.10.2017).
- 4 Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы от 31 мая 2019 г. Приказ №360. Официальный информационный ресурс Премьер-Министра Республики Казахстан // <https://primeminister.kz/assets/media/gp-po-turizmu.pdf> (дата обращения: 04.03.2020).
- 5 Sadykov Zh., Abdikarimova M., Gabdulina A., Makhasheva A., Takhtaeva R., Savanchiyeva A. The Main Problems and Directions of the Effective Development Tourism // Journal of Environmental Management and Tourism. – 2020. - Vol. 9, №6. - P. 1219-1227 // <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/2661> (date accessed: 04.03.2020).
- 6 Ердаuletov C.P. Проблемы комплексного развития и территориальной организации туризма Республики Казахстан: автореф. ... док. геогр. наук. – Спб., 1993. - 30 с.
- 7 Никитинский Е.С. Теория и практика устойчивого развития туризма и государственного управления туристической деятельностью в Республике Казахстан: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 2010. – 303 с.
- 8 Вуколов В.Н. Теория и практика подготовки специалистов туристской индустрии в высших учебных заведениях: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 2001. – 269 с.
- 9 Мазбаев О.Б. Подготовка будущих учителей к руководству туристско-краеведческой деятельностью со школьниками: автореф. ... канд. пед. наук. – Алматы, 1993. – 24 с.
- 10 Саипов А.А. Научно-педагогические основы подготовки менеджеров туризма. – Алматы: АГУ им.Абая, 2002. – 236 с.
- 11 Жолдасбеков А.А. Система подготовки туристических кадров в региональных вузах Республики Казахстан: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 2005. – 271 с.

- 12 Турсынов Т.Т. Педагогические условия экономического образования будущих менеджеров туризма: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 141 с.
- 13 Огиенко Н.А. Оптимизация профессиональной подготовки специалистов активных и спортивных видов туризма в высших учебных заведениях: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2007. – 200 с.
- 14 Алшымбеков С.К. Подготовка будущих специалистов туризма к использованию материалов казахской этнопедагогике в профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2010. – 147 с.
- 15 Омаров К.М. Использование казахских национальных игр в туристской деятельности учащихся: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2008. – 158 с.
- 16 Ивлева Н.В. Туристско-краеведческая деятельность как средство формирования нравственной личности школьников: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 152 с.
- 17 Имангулова Т.В. Патриотическое воспитание старшеклассников средствами регионально-краеведческого компонента (на примере предмета \"география\"): дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2010. – 135 с.
- 18 Лютерович О.Г. Педагогические условия подготовки будущих экскурсоводов в высших учебных заведениях: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2010. – 152 с.
- 19 Маханбет Е.Т. Педагогические условия подготовки студентов к туристической деятельности: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2010. – 131 с.
- 20 Ризаходжаева Г.А. Формирование коммуникативной компетентности будущих специалистов в сфере туризма: дис. ... док. филос. PhD – Алматы, 2017. – 215 с.
- 21 Джусубалиева Д.М. Теоретические основы формирования информационной культуры студентов в условиях дистанционного обучения: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 1997. – 284 с.
- 22 Капанова А.Т. Формирование умений организации познавательной деятельности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2004. – 143 с.
- 23 Кенжебеков Б.Т. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов в системе высшей школы: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 2005. – 267 с.
- 24 Калымбетова Э.К. Особенности профессиональной адаптации формирования профессионально-значимых ценностных ориентаций: дис. ... канд. психол. наук. – Алматы, 2005. – 146 с.
- 25 Рыскулова М.М. Влияние общения преподавателей и студентов на саморазвитие личности будущего специалиста: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 161 с.
- 26 Оспанова Б.А. Педагогические основы формирования креативности будущего специалиста в системе университетского образования: дис. ... док. пед. наук. – Алматы, 2006. – 288 с.
- 27 Гущина Л.Ю. Формирование образовательного мүмкіндіка студентов в вузе: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 186 с.

- 28 Кенжебаева С.К. Организационно-педагогические условия формирования готовности преподавателя к управлению учебно-познавательной деятельностью студентов: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. – 139 с.
- 29 Гворыс Веслав. Профессиональная подготовка кадров по туризму в вузах Республики Польша в контексте международного опыта: автореф. ... док. пед. наук. – Тула, 2003. – 292 с.
- 30 Мошняга Е.В. Социально-педагогические условия совершенствования подготовки специалистов туристской деятельности: автореф. ... канд. пед. наук. – М., 1997. – 24 с.
- 31 Полевая М.В. Модернизация системы подготовки кадров для индустрии туризма: дис. ... док. экон. наук. – М., 2011. – 351 с.
- 32 Дусенко С.В. Структура и функция социального пространства туризма (социологический анализ): дис. ... док. соц. наук. – Хабаровск, 2014. – 315 с.
- 33 Писаревский Е.Л. Основы туризма: учебник. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 384 с.
- 34 Зайцева Н.А. Совершенствование механизма участия работодателей в подготовке кадров для туризма и гостиничного бизнеса в России // Материалы Международной научно-практической конференции «Современные тенденции и актуальные вопросы развития туризма и гостиничного бизнеса в России». – М., 2017. – С. 230-240.
- 35 Гаранин М.А., Паулов П.А. Совершенствование системы оценки эффективности деятельности высшего образования // Креативная экономика. – 2019. – Т. 13, №4. – С. 761-771.
- 36 Полупан К.Л. Особенности и этапы проектирования образовательных программ в вузе // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2014. – Вып. 11. – С. 49-59.
- 37 Рубаник А.Н., Ушаков Д.С. Технологии въездного туризма: учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2010. – 384 с.
- 38 Сураганова С.К., Сабатаева Б.О. Инфраструктура туризма: учебник. – Астана: Астана полиграфия, 2012. – 240 с.
- 39 Зорина Г.И., Ильина Е.Н., Мошняга Е.В. Основы туристской деятельности: учебник. – М.: Советский спорт, 2004. – 200 с.
- 40 Биржаков М.Б. Введение в туризм: учебник. – СПб.: Герда, 2006. – 512 с.
- 41 Вавилова Е.В. Основы международного туризма: учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005. – 160 с.
- 42 Бабкин А.В. Специальные виды туризма: учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
- 43 Шоқан Р., Каменова М.Ж. Қазақстанның туризм саласының тартымдылығы және кіру туризмін тиімді дамытуға әсер ететін факторлар // Экономика: стратегия и практика. - 2017. - №2. – Б. 31-38.
- 44 Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: справочник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 368 с.
- 45 Абдикаримова М.Н., Имангулова Т.В., Омаров Қ.М., Закирьянов Б.К. Педагогическая система формирования образовательной программы по

подготовке кадров в области туризма // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки. – Алматы, 2019. - №4 (64). – С. 303-309.

46 Николаева А.Н. Педагогическая модель образовательного туризма для совершенствования уровня познавательной активности обучающихся // Вектор науки ТГУ. – 2013. - №1(12). – С. 161-164.

47 Ritchie, Brent Managing educational tourism. – Bristol: Channel View Publications, 2003. – 304 p.

48 Лебедев А.Р. Образовательный туризм как экономическая категория // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2012. - №6. – С. 5.

49 Писаревский Е.Л. Туристское образование в России: национальная идентификация в условиях глобальной интеграции (философско-правовой аспект) // Туризм: право и экономика. – 2012 // <https://center-bereg.ru> (дата обращения: 12.12.2018)

50 Сакун Л.В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира: монография. – К.: МАУП, 2004. – 399 с.

51 Ананьева Т.Н. и другие. Сервис и туризм: словарь-справочник / под ред. Свириденко Ю.П., Гойхман О.Я. – М.: Альфа-М, 2008. – 322 с.

52 Ковалёва А.Н. Педагогический потенциал образовательного туризма в системе непрерывного образования человека: автореф. ... канд. пед. наук. - В. Новгород: ФГБОУ ВПО Новгородский гос. ун-т имени Ярослава Мудрого, 2013. – 215 с.

53 Вуколов В.Н. Методология и теория научных исследований туристской деятельности: учебник. – Алматы: Университет «Туран», 2012. – 460 с.

54 Саипов А.А. Научно-педагогические основы подготовки менеджеров туризма. – Алматы: АГУ им. Абая, 2000. – 196 с.

55 Трофимов Е.Н. и другие. Основы туризма: учебник / колл.авторов; под ред. Писаревского Е.Л. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 384 с.

56 Методические рекомендации по реализации программ академической мобильности. – Астана: Центр Болонского процесса и академической мобильности МОН РК, 2018. – 48 с.

57 Ушаков Д.Н. Электронный толковый словарь // <https://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/> (дата обращения: 25.03.2017).

58 Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года, № 319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.01.2020 г.) // <https://online.zakon.kz> (дата обращения: 21.03.2020).

59 Воронин А.С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. – Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, - 2006 // https://social_pedagogy.academic.ru (дата обращения: 25.03.2017).

60 Концепция воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан утв.: приказом Министра образования и науки от 16 ноября 2009 года, №521.

61 Ченцов А.О. О бизнесе образовательных услуг // Высшее образование в России. – 1999. - №2. – С. 120-123.

- 62 Абдикаримова М.Н., Сардаров О.А., Закирьянов Б.К., Макогонов А.Н., Шалабаева Л.И. Туризм мамандарын ЖОО-ның оқу мәндерін біріктіру арқылы даярлау // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2019. - №4 (58). – С. 142-148.
- 63 Родионова И.А. Помогают ли рейтинги улучшить качество образования в российских вузах? // <https://www.researchgate.net> (дата обращения: 25.06.2020).
- 64 Умеркулова Е.Ж. Повышение квалификации педагогов - ключевое звено образования нового качества // Открытая школа. - Алматы, 2012. - №5. - С. 20-23.
- 65 Жумагалиева Д.Ш. Повышение квалификации педагогов с учетом компетентностно-ориентированного содержания образования // Вестник Карагандинского университета. - Караганда, 2012. - №2. - С. 61-63.
- 66 Новикова Л.И. Педагогика и психология для преподавателей высшей школы. Программа и материалы к лекционным и семинарским занятиям: учебно-методическое пособие. – М.: РГУП, 2015. – 127 с.
- 67 Кусаинов Г.М. Педагогическая технология современной школы. – Астана: РНПЦ «Учебник», 2012. – 354 с.
- 68 Монахов А.М., Монахов Н.В. Технологизация школьного образования: генезис и семантический анализ категории «педагогическая технология» // Творческая педагогика. – 2006. - №2. – С. 23-36.
- 69 Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
- 70 Арстанов М.Ж., Пидкасистый П.И., Хайдаров Ж.С. Проблемно-модельное обучение: вопросы теории и технологии. – Алма-Ата: Мектеп, 1980. – 208 с.
- 71 Данюшенков В.С. Практические работы учащихся с позиции педагогической технологии // Педагогика. – 1993. - №3. – С. 29-30.
- 72 Рувинский Л.И., Кобыляцкий И.И. Основы педагогики: учебное пособие для слушателей ИПК преод-лей пед.дисциплин ун-тов и педвузов. – М.: Просвещение, 1985. – 224 с.
- 73 Маджуга А., Тусеев М., Нурмуханбетова Т. Дидактические основы инновационных образовательных технологий в современном социокультурном контексте // Высшая школа Казахстана. – 2004. - №3. – С. 93-97.
- 74 Имангулова Т.В., Саванчиева А.С. Значение инновационных технологий в образовательном процессе // Збірник наукових праць. – Харків, 2013. – Вип. 18. – С. 63-65.
- 75 Официальный сайт ЮНВТО // <https://www.unwto.org/institutions-unwtotedqual-certified-programmes> (дата обращения: 23.03.2020).
- 76 Никитинский Е.С. Этапы становления и научные основы развития туристской индустрии в Республике Казахстан: дис. ... канд. пед. наук. – Алматы, 2006. –134 с.
- 77 Закирьянов Б.К., Абдикаримова М.Н., Кари А.А. Система сертификации качества туристского образования UNWTO. TEDQUAL // Научный журнал «Сервиса plus». – 2019. - Т. 3, №2. – С. 14-18.

78 Официальный сайт Бредского университета прикладных наук, Нидерланды // <https://www.buas.nl/> (дата обращения: 27.03.2020).

79 Официальный сайт университета Tourism training center – CENFOTUR. – Перу, 2020 // <https://www.cenfotur.edu.pe/programas-de-estudios/> (дата обращения: 27.03.2020).

80 Официальный сайт Казахстанской туристской ассоциации (КТА) // <http://www.kaztour-association.com/kta4-1.htm> (дата обращения: 2.08.2020).

81 Соколова Н.А. Туризм в Российской Федерации: правовое регулирование: учебное пособие. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 224 с.

82 Официальный сайт Специализированного учреждения Евразийской организации экономического сотрудничества // <http://eurasiatourism.org/1034/index.phtml> (дата обращения: 2.08.2020).

83 Официальный сайт Негосударственного учреждения «Независимое агентство по обеспечению качества в образовании» // <https://iqaa.kz/bolonskij-protsess/bolonskij-protsess-v-kazakhstane> (дата обращения: 2.08.2020).

84 Закон о туристской деятельности в Республике Казахстан // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1023618#pos=395;-38 (дата обращения: 20.05.2020).

85 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 19 мамырдағы, №508 Қаулысы (ҚР Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы, №406 Қаулысымен күші жойылды) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31560062#pos=0;0 (дата обращения: 20.05.2020).

86 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года, №604 «Об утв.: государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования» (с изменениями и дополнениями от 05.05.2020 г.).

87 Инновационные направления развития туризма и гостеприимства в современной России / под общ. ред. Дусенко С.В. – М.: РУСАЙНС, 2019. – 232 с.

88 Трудовой кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2019 г.).

89 Кендрик А., Кендрик С. Профессиональные стандарты в сфере туризма и гостеприимства Республики Казахстан. 2010.

90 Профессиональные стандарты туристской отрасли Республики Казахстан. – Алматы: S-Принт, 2012. – 232 с.

91 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 10 января 2018 г. // http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakhstan-respublika-synyn-prezidenti-n-nazarbaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar (дата обращения: 27.12.2018).

92 Профессиональный стандарт Республики Казахстан по специальности «Туризм» от 17 января 2017 г. // <https://atameken.kz/ru/services/16> (дата обращения: 25.12.2018).

93 Макогонов А.Н., Абдикаримова М.Н., Омаров К.М., Имангулова Т.В. Туризм индустриясында мамандарды дайындаудың халықаралық жүйесін талдау // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – Алматы, 2019. - №1 (61). – С. 262-268.

94 Профессиональный стандарт Республики Казахстан по специальности «Туризм» от 26 декабря 2019 г. // <https://atameken.kz/ru/services/16> (дата обращения: 20.05.2020).

95 Абдикаримова М.Н., Рузанова Л.С. Подготовка и переподготовка кадров сферы туризма // Материалы I Международной научно-практической конференция научно-педагогических работников и молодых ученых «Цифровые технологии: наука, образование, инновации». – М., 2018. – С. 2-8.

96 Прокофьева М.А., Абдикаримова М.Н. Формирования и развития кадрового мүмкіндіка индустрии туризма // Материалы II Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы развития туризма». – М., 2018. – С. 143-150.

97 Прокофьева М.А., Абдикаримова М.Н. Управление кадровым мүмкіндіком в индустрии гостеприимства // Материалы Международной научно-практической конференции «Современные тенденции и актуальные вопросы развития туризма и гостиничного бизнеса в России». – М., 2017. – С. 432-440.

98 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 4 декабря 2018 года, №665 Об утв.: Алгоритма включения и исключения образовательных программ в Реестр образовательных программ высшего и послевузовского образования // <https://online.zakon.kz/Lawyer> (дата обращения: 21.06.2019).

99 Реестр образовательных программ // http://esuvo.platonus.kz/#/register/education_program (дата обращения: 3.07.2020).

100 Tulbayeva A., Abdikarimova M., Ganitaev M., Imangulova T., Pestova A. Optimization problems distribution of investments for the implementation strategy of domestic tourism in Kazakhstan // *Espacios*. – 2017. – Vol.38, issue 47. – P. 37.

101 Гельманова З.С., Петровская А.С., Алдабаева А.Е. Совершенствование системы управления современным учебным заведением // *Подільський науковий вісник*. - Украина, 2018. - №3. - С. 101-107.

102 Делор Ж. Образование: сокровище: Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. - М.: ЮНЕСКО, 1996 // https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000113351_rus (дата обращения: 09.09.2019).

103 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 28 января 2011 г. // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-28-01-2011-g_1340624589 (дата обращения: 02.05.2020).

104 Имангулова Т.В., Расулова С.К., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Dictionary on methods of teaching tourist disciplines: пособие. Свидетельство о внесении в государственный реестр прав на объекты, охраняемые авторским правом РК №614 от 20 ноября 2018 года.

105 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011 – 2020 годы Президента РК от 7 декабря 2010 года, №1118.

106 Имангулова Т.В., Абдикаримова М.Н. Анализ современного состояния образовательной программы по специальности «Туризм» при Казахской академии спорта и туризма // Материалы I Международной научно-практической конференция научно-педагогических работников и молодых ученых «Цифровые технологии: наука, образование, инновации». – М., 2018. – С. 315-321.

107 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 5 октября 2018 г. «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-5-oktyabrya-2018-g (дата обращение: 17.07.2020).

108 М.А. Гаранин Оценка кадрового потенциала образовательных программ // Лидерство и менеджмент. – 2019. - №3. – С. 291-302.

109 Имангулова Т.В., Абдикаримова М.Н. Логистика в туризме: учебное пособие. – Алматы: КазАСТ, 2016. – 120 с.

110 Имангулова Т.В., Прокофьева М.А., Расулова С.К., Абдикаримова М.Н. Терминологический словарь управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства: учебное пособие. – Алматы: КазАСТ, 2017. – 280 с.

111 Имангулова Т.В., Расулова С.К., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства: учебное пособие. - Алматы: КазАСТ, 2018. – 192 с.

112 Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Қонақжайлық және туризм индустриясының экономикалық сөздік-анықтамасы: оқу құралы. Авторлық құқық объектісіне құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы куәлік №2816 (ИС 4087) 29 тамыз 2018 жыл.

113 Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Экономический словарь – справочник индустрии туризма и гостеприимства: пособие. Свидетельство о гос. регистрации прав на объект авторского права №2696 (ИС 3959) от 23 августа 2018 года.

114 Расулова С.К., Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Terminological dictionary of the scientific: пособие. Свидетельство о гос. регистрации прав на объект авторского права №652 от 22 ноября 2018 года.

115 Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н., Кулахметова Г.А. Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің терминологиялық сөздігі: оқу құралы. Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізілімге мәліметтерді енгізу туралы куәлік №11549 6 тамыз 2020 жыл.

116 Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н., Кулахметова Г.А. Қонақжайлылық саласы және психологиялық-туристік қызметтің терминдер сөздігі: оқу құралы. Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізілімге мәліметтерді енгізу туралы куәлік. – 2020, тамыз – 6, № 11540.

117 Реестр экскурсоводов и гидов-переводчиков Республики Казахстан 2019 г. // http://www.kaztour-association.com/kta3-8_reestr_guides.htm (дата обращение: 19.07.2020).

118 Макогонов А.Н., Сардаров О.А., Абдикаримова М.Н. Training of specialists in children and youth tourism in the Republic of Kazakhstan (англ) Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2019. - №4 (58). – Б. 164-170.

ҚОСЫМША А

АНКЕТА

Уважаемый респондент!

В целях улучшения качества образования в ВУЗах по специальности 5В090200 «Туризм»
просим вас заполнить данную анкету

Наименование организации	
Ф.И.О.	
Занимаемая должность	
Имеются ли у вас специалисты, выпускники КазАСТ	Да Другой вуз _____
Насколько вы удовлетворены подготовленностью новых сотрудников (выпускников вуза)	0-1 – абсолютно не удовлетворен (выпускник не имеет базовых компетенции в профессиональной деятельности); 2-3 – не удовлетворен (выпускник имеет базовые знания, но при этом не сформированы профессиональные умения и навыки); 4-5 – частично удовлетворен (специалист имеет необходимые профессиональные знания и умения, но не сформированы навыки, требуется прохождения дополнительных обучающих курсов); 6-7 – удовлетворен (специалист имеет необходимые профессиональные компетенции, но требуется длительный период адаптации); 8-9 – полностью удовлетворен (специалист имеет необходимые профессиональные компетенции и адаптационный период не более 2-х недель); 10 – абсолютно удовлетворен (специалист имеет высокий уровень профессиональных компетенции и отвечает всем требованиям работодателя).
Какие знания, умения и навыки вы считаете наиболее важными для специалиста индустрии туризма? (опишите их)	
Какими дополнительными компетенциями должен обладать ваш сотрудник? (опишите их)	

Готовы ли вы стать базой для прохождения производственной практики	<i>Да</i> – мы имеем все необходимые ресурсы, а так же компетентность наших сотрудников позволяет качественно повлиять на уровень будущих работников (специалистов) индустрии туризма; <i>Нет</i> – мы не имеем необходимых ресурсов; <i>Являемся базой практики.</i>
Заинтересованы ли вы в повышении качества подготовки специалистов	<i>Да</i> – готовы оказать консультативную и иную помощь в разработке и улучшении образовательных программ и дисциплин; <i>Нет</i> – не имеем необходимых ресурсов; <i>Являемся активными участниками при разработке ОП «Туризм»</i>

Дата _____

Подпись _____

печать

Благодарим вас за то что, несмотря на занятость, вы нашли время и возможность ответить на вопросы нашей анкеты и за участие в исследовании!

ҚОСЫМША Б

АКТ ВНЕДРЕНИЯ

Настоящим подтверждаем, что с 2017 года по настоящее время, на базе ТОО «Электронный портал по оформлению виз и путешествий» проводится ежегодное анкетирование работодателей, с целью анализа качества профессиональной подготовки выпускников ВУЗов Республики Казахстан. Данное анкетирование, разработанное в результате диссертационного исследования Абдикаримовой Мадины Нурбулатовны на тему «Туристтік кадрларды даярлауды жетілдірудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары», представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности 6D090200-«Туризм», позволяет оказывать влияние на процесс профессионального становления выпускника, еще на моменте его обучения в ВУЗе, по средствам формирования точных и аргументированных ответов на предложенные вопросы.

Работодатель, заполняя анкету, имеет возможность участвовать в разработке образовательных программ по направлению «Туризм», предлагать коррективы, становиться экспертом ОП, тем самым, реализуя принципы компетентно-ориентированного подхода к обучению. Эффект от внедрения анкеты, наблюдается в повышении уровня удовлетворенности трудоустроенными выпускниками Казахской академии спорта и туризма, который можно наблюдать уже с 2018 и 2019 года, во время мониторинга, по средствам анкетирования.

Директор ТОО «Электронный портал
по оформлению виз и путешествий»

Миниханова С.В.

ТОО «Электронный портал по оформлению виз и путешествий»
Индекс А15Е2Т3, Республика Казахстан, г. Алма-Ата, пр. Аль-Фараби, д.19, оф. Нурлы-Тау, Блок 2Б, оф. 202
БИН 180240028498, ИИН: KZ496017131000026650, КЗТ, АО "Народный Банк Казахстана"
Тел: 8 (727) 328-70-80, +7 (727) 328-50-06
info@evisa.kz

ҚОСЫМША В

	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ БОЛОН ПРОЦЕСІ ЖӘНЕ АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ	
СЕРТИФИКАТ <i>Абдирисова Мадина Нұрбүлатовна</i>		
«ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМНІҢ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ТІЗІЛІМГЕ ЕНГІЗУ ҮШІН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ПАСПОРТЫНА САРАПТАМА ЖАСАУ»	«ЭКСПЕРТИЗА ПАСПОРТА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ДЛЯ ВКЛЮЧЕНИЯ В РЕЕСТР ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ВЫСШЕГО И ПОСЛЕВУЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ»	
оқыту семинары	обучающий семинар	
Директор	А. Құлтуманова	
Нұр-Сұлтан қ., М.Нәрібай атындағы ҚазҒЗУ	2019 жыл, 29 наурыз	

ҚОСЫМША Г

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Коммерциялық емес акционерлік қоғамы

ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ

050022, Алматы қ-сы, Абай д-лы, 85
төл.: 292 37 21, факс: 292 68 05
ИИК Kz078560000000011507 АҚФ АҚ
"ЦентрКредит" Банкі, БИК КСЖБКЗКХ
БИН 010840001890, РНН 600700016358
e-mail: kazsport@inbox.ru
www.kazast.kz

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Некоммерческое акционерное общество

КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТуРИЗМА

050022, г. Алматы, пр. Абая 85
төл.: 292 37 21, факс: 292 68 05
ИИК Kz078560000000011507 в банке АГФ АО
"ЦентрКредит", БИК КСЖБКЗКХ
РНН 600700016358, БИН 010840001890
e-mail: kazsport@inbox.ru
www.kazast.kz

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCES OF RK

THE KAZAKH ACADEMY OF SPORT AND TOURISM

050022, Republic of Kazakhstan
Almaty, Abay ave., 85

№ 29-01-08-909 от 01.10.2020

Қазақ спорт және туризм академиясының 6D090200 - «Туризм» мамандығы бойынша докторанты Абдикаримова М.Н. «Туристік кадрларды даярлауды жетілдірудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары» диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша нәтижелерін енгізу туралы

АКТІСІ

6D090200-«Туризм» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған Абдикаримова Мадина Нурбулатовнаның «Туристік кадрларды даярлауды жетілдірудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары» тақырыбындағы диссертациялық зерттеуінің нәтижелері 2017 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін Қазақ спорт және туризм академиясының білім беру процесіне енгізілді, атап айтқанда:

- «Туризм» ББ шеңберінде студенттердің өзін-өзі анықтау үдерісінің қажетті элементі болып табылатын және болашақ кәсіпті игеру процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін «ҚазСТА-ның білім беру қызметін ұсыну құрылымы».

- Туризм және сервис кафедрасы пәндерінің білім беру бағдарламаларын, траекториялары мен оқу-әдістемелік кешендерін әзірлеу үшін негіз болған «Туризм саласындағы құзыретті-бағдарланған кәсіптік білім беру моделі».

- Жоғары оқу орнының бағытына байланысты білім беру бағдарламасын қалыптастырудың барлық құрылымдық элементтерін ескеруге мүмкіндік беретін, сол арқылы Қазақстан Республикасының Білім беру қызметтері нарығында сапалы ұсыныс қалыптастыратын «Туризм ББ құру мүмкіндіктерін анықтау матрицасы».

- Оқытудың бірінші курсына түскен студенттерге туристік салада кәсіби өзін-өзі сәйкестендіру үшін өздерін қызықтыратын бағыттарды таңдауға мүмкіндік беретін «Туризм ББ бойынша оқыту траекториясын таңдау матрицасы».

Ұсынылған барлық инновациялар Қазақ спорт және туризм академиясының туризм және сервис кафедрасының білім беру процесіне оң әсер етті, осылайша кадрларды даярлау сапасын және жұмыс берушілердің, туристік нарық субъектілерінің ҚазСТА түлектерімен қанағаттану деңгейін арттырды.

Оқу ісі жөніндегі проректор,
п.ғ.к., доцент

Д.К. Нурмуханбетова

02543

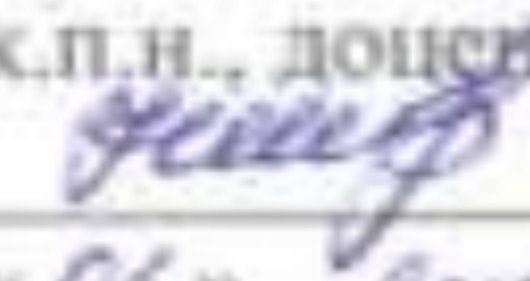
ҚОСЫМША Д

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс
---	--

«СОГЛАСОВАНО»

Проректор по учебно-методической работе,

к.п.н., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова

«01» сентября 2016 г.

Закирьянов Б.К.
2016 г.

АКТ

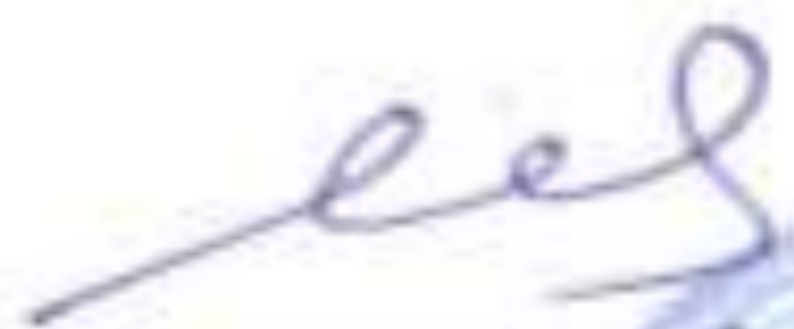
Внедрения учебных пособий по специальности «Туризм» в учебный процесс
кафедры туризма и сервиса Казахской академии спорта и туризма
на 2016-2017 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе факультета «Туризм» по уровням обучения (бакалавриат) в 2016 году прошло апробацию, а в 2016-2017 учебном году было внедрено в учебный процесс кафедры туризма и сервиса, учебно-методическое пособие «Логистика в туризме».

Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Абдикаримова М.Н. докторант специальности 6D090200-«Туризм», магистр, старший преподаватель кафедры туризма и сервиса.

№	Предложения, формы внедрения и краткая характеристика	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс кафедры туризма и сервиса с 2016 года учебно-методическое пособие «Логистика в туризме». Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Абдикаримова М.Н. докторант специальности 6D090200-«Туризм», магистр, преподаватель кафедры туризма и сервиса. В учебно-методическом пособии «Логистика в туризме» рассмотрены основы логистики в сфере услуг, функциональные области логистики, организация применения логистики и информационного обеспечения в сфере услуг.	В учебно-методическом пособии даны понятия и определения международной и отечественной логистики, связанный с управлением и организацией логистики в туризме и сферы услуг. Предлагаемое учебно-методическое пособие «Логистика в туризме» предназначен для студентов, магистрантов, и преподавателей вузов, колледжей системы профессионального туристского образования и работникам сферы услуг.	При использовании учебно-методического пособия «Логистика в туризме» студенты и магистранты совершенствуют практические умения для будущей профессиональной деятельности.

Авторы:

к.п.н., доцент Имангулова Т.В.,
докторант специальности 6D090200-«Туризм»
магистр, преподаватель Абдикаримова М.Н.

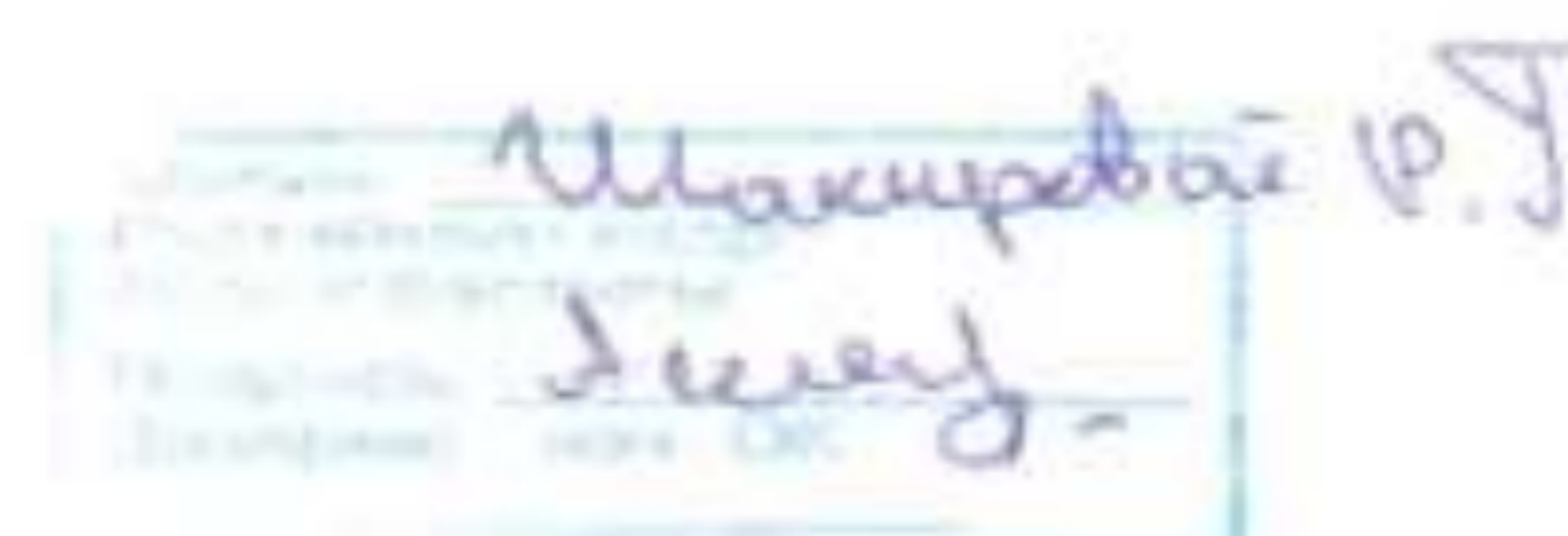
Организация внедрения электронного учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса.

Зав.кафедрой туризма и сервиса

Шакирова Р.Г.

ҚОСЫМША Е

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс
---	--

«СОГЛАСОВАНО»

Проректор по учебно-методической работе,

к.п.н., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова

«01» сентября 2017 г.

Закирьянов Б.К.
2017 г.

АКТ

Внедрения учебных пособий, рекомендованных РУМС МОН РК по образовательной программе «Туризм» в учебный процесс кафедры туризма и сервиса Казахской академии спорта и туризма на 2017-2018 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе кафедры «Туризм и сервис» по уровням обучения (бакалавриат, магистратура) в 2016 году прошло апробацию, а в 2017 году было внедрено в учебный процесс кафедры туризма и сервиса учебное пособие «Терминологический словарь управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства».

Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Прокофьева М.А., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Расулова С.К., к.э.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Абдикаримова М.Н., магистр кафедры туризма и сервиса; докторант специальности 6D090200-«Туризм».

№	Предложения, формы внедрения и краткая характеристика	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс кафедры туризма и сервиса с 2017 года учебное пособие «Терминологический словарь управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства». Авторы: Имангулова Т.В., Прокофьева М.А., Расулова С.К., Абдикаримова М.Н. Для преподавания дисциплин по специальности 5B090200-«Туризм», 6M090200-«Туризм»	Учебное пособие содержит более 455 терминов, понятий и определений, используемых в психологии управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства. В целом учебное пособие направлено не только на ориентацию и формирование социальной и профессиональной компетентности, но и обеспечение готовности будущих специалистов к управлению персоналом, постоянному профессионально-личностному росту.	При использовании учебного пособия «Терминологический словарь управления персоналом в индустрии туризма и гостеприимства» студенты и магистранты совершенствуют практические умения для будущей профессиональной деятельности.

Авторы:

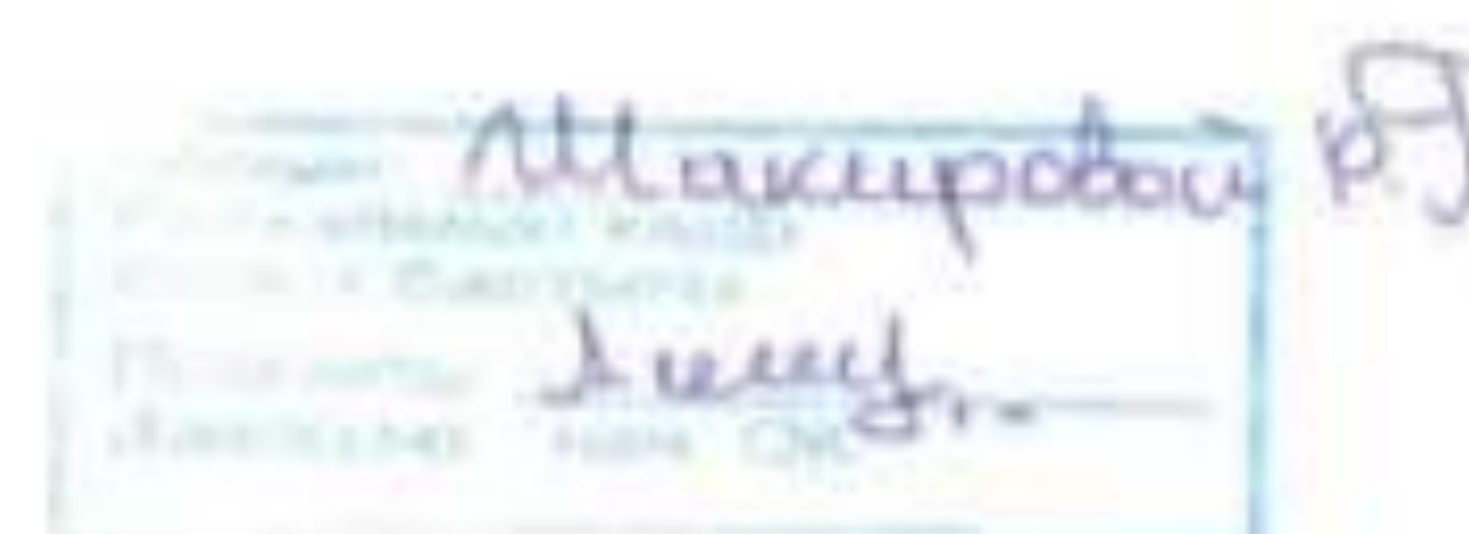
 к.п.н., доцент Имангулова Т.В.,
 к.п.н., доцент Прокофьева М.А.,
 к.э.н., доцент Расулова С.К.,
 докторант специальности 6D090200-«Туризм»
 магистр, преподаватель Абдикаримова М.Н.

Организация внедрения учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса

Зав.кафедрой туризма и сервиса

Шакирова Р.Г.

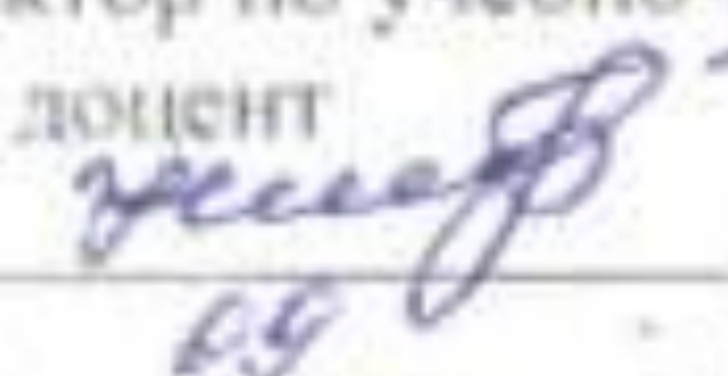

ҚОСЫМША Ж

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс
---	---

«СОГЛАСОВАНО»

Проректор по учебно-методической работе,
к.п.н., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова
« 1 » 19 2018 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Ректор КазАСТ, PhD доктор

 З.К. Зайырбайева
« 1 » 19 2018 г.

АКТ

Внедрения учебных пособий, рекомендованных РУМС МОН РК по специальности «Туризм» в образовательный процесс факультета туризма Казахской академии спорта и туризма на 2018-2019 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе факультета «Туризм» по всем уровням обучения (бакалавриат, магистратура, докторантура) в 2017 году прошло апробацию, а в 2018 году было внедрено в учебный процесс факультета «Туризм» учебное пособие: «Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства».

Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса, Расулова С.К., к.э.н., доцент кафедры туризма и сервиса, Пестова А.А., магистр, преподаватель кафедры туризма и сервиса, Абдикаримова М.Н., магистр, ст.преподаватель кафедры туризма и сервиса.

№	Предложения, внедрения и характеристики	формы и краткая	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс факультета «Туризм» с 2018 года учебное пособие «Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства» (авторы: Имангулова Т.В., Расулова С.К., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н.) для преподавания дисциплин по следующим специальностям: 5B090200-«Туризм», 5B091200-«Ресторанное дело и гостиничный бизнес», 6M090200-«Туризм», 6D090200-«Туризм»		Учебное пособие рассматривает аспекты двух важных и взаимосвязанных предметных областей: «человек и его потребности» и «сервисная деятельность». Особенностью пособия является рассмотрение потребностей человека в трех направлениях (философском, экономическом и социально-психологическом), базирующееся на современном научном подходе к трактовке человека как социально-природного существа.	При использовании учебного пособия «Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства» студенты, магистранты и докторанты совершенствуют знания и приобретают практические умения для будущей профессиональной деятельности.

Авторы:

кандидат педагогических наук, доцент
Т.В. Имангулова
кандидат экономических наук, доцент
С.К. Расулова
магистр, преподаватель
А.А. Пестова
магистр, ст.преподаватель
М.Н. Абдикаримова

Организация внедрения учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса.

И.о. зав.кафедрой туризма и сервиса

Абдикаримова М.Н.

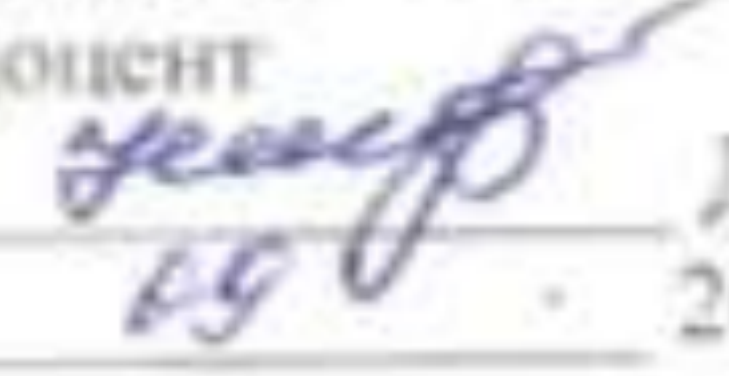

ҚОСЫМША 3

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс
---	---

«СОГЛАСОВАНО»

Проректор по учебно-методической работе,
к.п.н., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова
« 1 » 19 2018 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Ректор КазАСТ, ИД-доктор

 Б.К. Закирьянов
« 1 » 19 2018 г.

АКТ

Внедрения учебных пособий, рекомендованных РУМС МОН РК по специальности «Туризм» в образовательный процесс факультета туризма Казахской академии спорта и туризма на 2018-2019 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе факультета «Туризм» по всем уровням обучения (бакалавриат, магистратура, докторантура) в 2017 году прошло апробацию, а в 2018 году было внедрено в учебный процесс факультета «Туризм» программа для ЭВМ – электронное учебное пособие: «**Экономический словарь-справочник индустрии туризма и гостеприимства**».

Авторы: *Имангулова Т.В.*, к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса, *Пестова А.А.*, магистр, преподаватель кафедры туризма и сервиса, *Абдикаримова М.Н.*, магистр, ст.преподаватель кафедры туризма и сервиса.

№	Предложения, внедрения и характеристика	формы и краткая	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс факультета «Туризм» с 2018 года учебное пособие «Экономический словарь-справочник индустрии туризма и гостеприимства» (авторы: Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н.) для преподавания дисциплин по следующим специальностям: 5В090200-«Туризм», 5В091200-«Ресторанное дело и гостиничный бизнес», 6М090200-«Туризм», 6Д090200-«Туризм»		Учебное пособие включает около 2000 экономических терминов, понятий и определений, используемых при организации, продвижении и реализации путешествий, туров организованного туризма и отдельных туристских, гостиничных и ресторанных услуг. В словаре-справочнике все термины, понятия и определения описаны в доступной форме и расположены по алфавиту. Каждый термин направляет на раскрытие основной терминологии в данной области.	Предлагаемый словарь-справочник предназначен для студентов, магистрантов, докторантов и преподавателей системы профессионального туристского образования, работников туристских фирм, гостиниц и ресторанов, управленческого персонала, специалистов смежных с туристской областей.

Авторы:

кандидат педагогических наук, доцент
Т.В. Имангулова
магистр, преподаватель
А.А. Пестова
магистр, ст.преподаватель
М.Н. Абдикаримова

Организация внедрения учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса.

И.о. зав.кафедрой туризма и сервиса

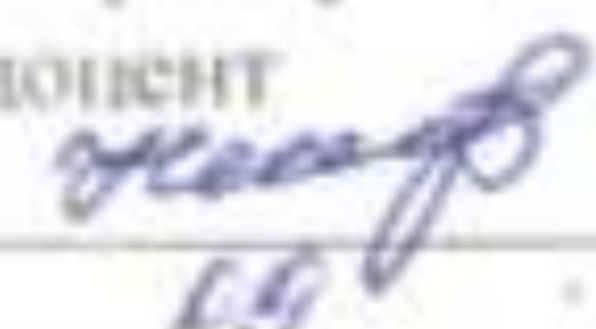
Абдикаримова М.Н.

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА
	АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс

«СОГЛАСОВАНО»

Проректор по учебно-методической работе,
к.п.н., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова
«1» 09 2018 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Ректор ККАСТ, РнД доктор

 Зайырбаев З.К.
«1» 09 2018 г.

АКТ

Внедрения учебных пособий, рекомендованных РУМС МОН РК по специальности «Туризм» в образовательный процесс факультета туризма Казахской академии спорта и туризма на 2018-2019 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе факультета «Туризм» по всем уровням обучения (бакалавриат, магистратура, докторантура) в 2017 году прошло апробацию, а в 2018 году было внедрено в учебный процесс факультета «Туризм» программа для ЭВМ – электронное учебное пособие: «Қонақжайлылық және туризм индустриясының экономикалық сәздік-анықтамасы».

Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса, Пестова А.А., магистр, преподаватель кафедры туризма и сервиса, Абдикаримова М.Н., магистр, ст.преподаватель кафедры туризма и сервиса.

№	Предложения, формы и краткая характеристика	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс факультета «Туризм» с 2018 года учебное пособие «Сервисная деятельность в индустрии туризма и гостеприимства «Қонақжайлылық және туризм индустриясының экономикалық сәздік-анықтамасы» (авторы: Имангулова Т.В., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н.) для преподавания дисциплин по следующим специальностям: 5В090200-«Туризм», 5В091200-«Ресторанное дело и гостиничный бизнес», 6М090200-«Туризм», 6Д090200-«Туризм»	Оқу құрал саяхатты және ұйымдасқан туризм турларын, басқа да туристік, қонақ үйлік, мейрамханада қызмет көрсету түрлерін ұйымдастыру, жүргізу мен іске асыру кезінде пайдаланатын екі мыңнан астам түсініктер мен экономикалық терминдерден құралған. Сөздіктегі терминдер мен түсініктер алфавит бойынша ыңғайлы орналасып, қолжетімді түрде сипатталған. Іріктеу барысында қонақжайлылық сала тәжірибесіндегі барлық экономикалық ерекшеліктер мен қажеттіліктер есепке алынған.	Ұсынылып отырған оқу құрал туристік салада білім алатын студенттерге, магистранттарға, докторанттар мен оқытушыларға, туристік фирмаларға, қонақ үйлер мен мейрамхананы басқаратын қызметкерлерге, туризм индустриясы мен іргелесе салалардың мамандарына және барлық туризмге қызығушылық танытқандарға арналған

Авторы:

кандидат педагогических наук, доцент
Т.В. Имангулова
магистр, преподаватель
А.А. Пестова
магистр, ст.преподаватель
М.Н. Абдикаримова

Организация внедрения учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса.

И.о. зав.кафедрой туризма и сервиса

Абдикаримова М.Н.

Авторлық құқық объектісіне құқықтарды
мемлекеттік тіркеу туралы

КУӘЛІК

№ 1696 _____ 23 тамыз 2018 ж.

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде авторлардың өтініші бойынша авторлары **Татьяна Васильевна Имангулова, Алина Амировна Пестова, Мадина Нурбулатовна Абдикаримова** болып табылатын авторлық құқықпен қорғалатын объектіге айрықша мүлкілік құқықтар «Экономический словарь – справочник индустрии туризма и гостеприимства» (ЭЕМ-ге арналған бағдарлама – электрондық оқу құралы) атауымен тіркелгені куәландырылады.

Авторлардың өтініші бойынша авторлық құқықпен қорғалатын объектіге айрықша мүлкілік құқықтар және 2018 жылғы 1 шілдесіе жасалған объекті **Т.В. Имангуловаға, А.А. Пестоваға, М.Н. Абдикаримоваға** тиесілі және авторлар жоғарыда көрсетілген объектіні жасаған кезде басқа адамдардың зияткерлік меншік құқығы бұзылмағандығына кепілдік береді.

Тізілімде 2018 жылғы 23 тамызда жасалған № 1696 жазба бар.

Визе-министр Н. Пан

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о государственной регистрации прав
на объект авторского права

№ 1696 _____ 23 августа 2018 г.

Настоящим удостоверяется, что в Министерстве юстиции Республики Казахстан зарегистрированы исключительные имущественные права на объект авторского права под названием «Экономический словарь – справочник индустрии туризма и гостеприимства» (программа для ЭВМ – электронное учебное пособие), авторами которого по заявлению авторов являются **Имангулова Татьяна Васильевна, Пестова Алина Амировна, Абдикаримова Мадина Нурбулатовна**.

По заявлению авторов исключительные имущественные права на объект авторского права, созданный 1 июля 2018 года, принадлежат **Имангуловой Т.В., Пестовой А.А., Абдикаримовой М.Н.** и авторы гарантируют, что при создании вышеуказанного объекта не были нарушены права интеллектуальной собственности других лиц.

Запись в реестре за № 1696 от 23 августа 2018 года имеется.

Визе-министр Н. Пан

КОПИЯ
ИС 3959

Авторлық құқық объектісіне құқықтарды
мемлекеттік тіркеу туралы

КУӘЛІК

№ 1816 _____ 29 тамыз 2018 ж.

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде авторлардың өтініші бойынша авторлары **Татьяна Васильевна Имангулова, Алина Амировна Пестова, Мадина Нурбулатовна Абдикаримова** болып табылатын авторлық құқықпен қорғалатын объектіге айрықша мүлкілік құқықтар «Қонақжайлық және туризм индустриясының экономикалық сәтдік-анықтамасы» (ЭЕМ-ге арналған бағдарлама – электрондық оқу құралы) атауымен тіркелгені куәландырылады.

Авторлардың өтініші бойынша авторлық құқықпен қорғалатын объектіге айрықша мүлкілік құқықтар және 2018 жылғы 1 шілдесіе жасалған объекті **Т.В. Имангуловаға, А.А. Пестоваға, М.Н. Абдикаримоваға** тиесілі және авторлар жоғарыда көрсетілген объектіні жасаған кезде басқа адамдардың зияткерлік меншік құқығы бұзылмағандығына кепілдік береді.

Тізілімде 2018 жылғы 29 тамызда жасалған № 1816 жазба бар.

Визе-министр Н. Пан

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о государственной регистрации прав
на объект авторского права

№ 1816 _____ 29 августа 2018 г.

Настоящим удостоверяется, что в Министерстве юстиции Республики Казахстан зарегистрированы исключительные имущественные права на объект авторского права под названием «Қонақжайлық және туризм индустриясының экономикалық сәтдік-анықтамасы» (программа для ЭВМ – электронное учебное пособие), авторами которого по заявлению авторов являются **Имангулова Татьяна Васильевна, Пестова Алина Амировна, Абдикаримова Мадина Нурбулатовна**.

По заявлению авторов исключительные имущественные права на объект авторского права, созданный 1 июля 2018 года, принадлежат **Имангуловой Т.В., Пестовой А.А., Абдикаримовой М.Н.** и авторы гарантируют, что при создании вышеуказанного объекта не были нарушены права интеллектуальной собственности других лиц.

Запись в реестре за № 1816 от 29 августа 2018 года имеется.

Визе-министр Н. Пан

КОПИЯ
ИС 4087

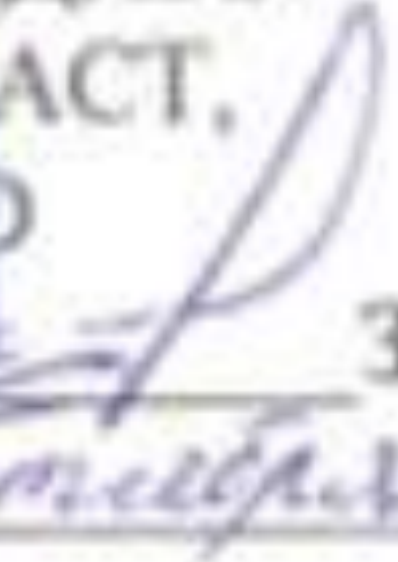
ҚОСЫМША И

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс
---	--

«СОГЛАСОВАНО»
 Проректор по учебно-методической работе,
 к.п.н., доцент

 Д.К. Нұрмуханбетова
 «04» сентября 2018 г.

«УТВЕРЖДАЮ»
 Ректор КазАСТ,
 Доктор РАО

 Закирьянов Б.К.
 2018 г.

АКТ

Внедрения учебных пособий, рекомендованных РУМС МОН РК по образовательной программе «Туризм» в учебный процесс кафедры туризма и сервиса Казахской академии спорта и туризма на 2018-2019 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе кафедры «Туризм и сервис» по уровням обучения (бакалавриат, магистратура) в 2017 году прошло апробацию, а в 2018 году было внедрено в учебный процесс кафедры туризма и сервиса электронное учебное пособие «**Dictionary on methods of teaching tourists disciplines**».

Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Расулова С.К., к.э.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Пестова А.А. магистр, преподаватель кафедры туризма и сервиса, докторант специальности 6D090200-«Туризм»; Абдикаримова М.Н. магистр кафедры туризма и сервиса, докторант специальности 6D090200-«Туризм».

№	Предложения, формы внедрения и краткая характеристика	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс кафедры туризма и сервиса с 2018 года электронное учебное пособие « Dictionary on methods of teaching tourists disciplines ». Авторы: Имангулова Т.В., Расулова С.К., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Для преподавания дисциплин по специальности 5B090200-«Туризм», 6M090200-«Туризм»	Электронное учебное пособие содержит более 300 терминов, понятий и определений, используемых в методике преподавания туристских дисциплин. В целом электронное учебное пособие направлено на студенто-ориентированное обучение, предполагающее применение таких категорий как компетенции, результаты обучения, модули, Европейская система перевода и накопления кредитов.	При использовании учебного пособия « Dictionary on methods of teaching tourists disciplines » студенты и магистранты получают знания и приобретают практические умения в свете основных положений Болонского процесса

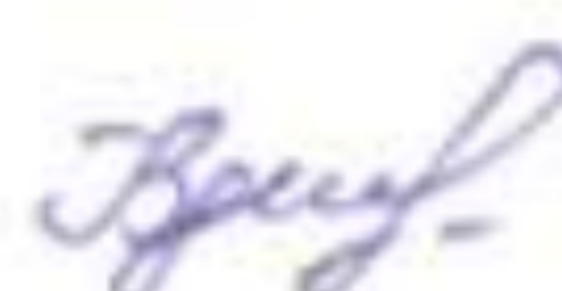
Авторы:

к.п.н., доцент Имангулова Т.В.,
 к.э.н., доцент Расулова С.К.,
 докторант специальности 6D090200-«Туризм»
 магистр, преподаватель Пестова А.А.
 докторант специальности 6D090200-«Туризм»
 магистр, преподаватель Абдикаримова М.Н.

Организация внедрения учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса.

И.о. зав.кафедрой туризма и сервиса

Абдикаримова М.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ **РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН**

**АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ**

КУӘЛІК

2018 жылғы « 20 » қараша № 614

Автордың (лардың) жөні, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):

ИМАНГУЛОВА ТАТЫНА ВАСИЛЬЕВНА, РАСУЛОВА САОДАТБЕК ҚАСЫМОВНА, ПЕСТОВА АЛИНА АМИРОВНА, АБДИКАРИМОВА МАДИНА КУРБУЛТОВНА

Авторлық құқық объектісі: ЭЕМ-ге арналған бағдарлама
Электронное учебное пособие "Dictionary on methods of teaching tourist

Объектінің атауы: disciplines

Объектіні жасаған күні: 10.10.2018

СВИДЕТЕЛЬСТВО

**О ВНЕСЕНИИ СВЕДЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕЕСТР
ПРАВ НА ОБЪЕКТЫ, ОХРАНЯЕМЫЕ АВТОРСКИМ ПРАВОМ**

№ 614 от « 20 » ноября 2018 года

Фамилия, имя, отчество, (если оно указано в документе, удостоверяющем личность) автора (ов):

ИМАНГУЛОВА ТАТЫНА ВАСИЛЬЕВНА, РАСУЛОВА САОДАТБЕК ҚАСЫМОВНА, ПЕСТОВА АЛИНА АМИРОВНА, АБДИКАРИМОВА МАДИНА КУРБУЛТОВНА

Вид объекта авторского права: программа для ЭВМ
Электронное учебное пособие "Dictionary on methods of teaching tourist

Название объекта: disciplines

Дата создания объекта: 10.10.2018

Құжат түпнұсқалығын <http://www.kazpatent.kz> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады. <https://copyright.kazpatent.kz>

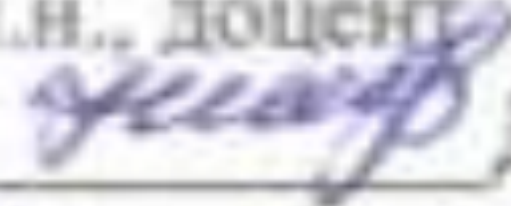
Подлинность документа возможно проверить на сайте kazpatent.kz
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz>

Подписано ЭЦП

Оспанов Е. К.

ҚОСЫМША К

	КАЗАХСКАЯ АКАДЕМИЯ СПОРТА И ТУРИЗМА АКТ внедрения учебных пособий в образовательный процесс
---	--

«СОГЛАСОВАНО»
 Проректор по учебно-методической работе,
 к.п.н., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова
 «04» сентября 2018 г.

«ТВЕРЖДАЮ»
 Ректор КазАСТ,
 Доктор PhD

 Закирьянов Б.К.
 2018 г.

АКТ

Внедрения учебных пособий, рекомендованных РУМС МОН РК по образовательной программе «Туризм» в учебный процесс кафедры туризма и сервиса Казахской академии спорта и туризма на 2018-2019 учебный год.

Мы, нижеподписавшиеся, составили акт о том, что в учебном процессе кафедры «Туризм и сервис» по уровням обучения (бакалавриат, магистратура) в 2017 году прошло апробацию, а в 2018 году было внедрено в учебный процесс кафедры туризма и сервиса электронное учебное пособие «**Terminological dictionary of the scientific**».

Авторы: Имангулова Т.В., к.п.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Расулова С.К., к.э.н., доцент кафедры туризма и сервиса; Пестова А.А. магистр, преподаватель кафедры туризма и сервиса, докторант специальности 6D090200-«Туризм»; Абдикаримова М.Н. магистр кафедры туризма и сервиса, докторант специальности 6D090200-«Туризм».

№	Предложения, формы внедрения и краткая характеристика	Научная новизна, рекомендации по дальнейшему использованию учебного пособия в образовательном процессе	Эффект внедрения
1	Внедрить в учебный процесс кафедры туризма и сервиса с 2018 года электронное учебное пособие « Terminological dictionary of the scientific ». Авторы: Имангулова Т.В., Расулова С.К., Пестова А.А., Абдикаримова М.Н. Для преподавания дисциплин по специальности 5B090200-«Туризм», 6M090200-«Туризм»	Электронное учебное пособие содержит более 300 терминов, понятий и определений, используемых в научно-исследовательской деятельности в туризме. В целом электронное учебное пособие направлено не только на ориентацию и формирование социальной и профессиональной компетентности, но и обеспечение готовности выпускников к инновационной, научно-исследовательской деятельности, постоянному профессионально-личностному росту.	При использовании учебного пособия « Terminological dictionary of the scientific » студенты и магистранты совершенствуют знания и приобретают практические умения оперировать научными терминами в научно-исследовательской работе в индустрии туризма и гостеприимства.

Авторы:

 к.п.н., доцент Имангулова Т.В.,
 к.э.н., доцент Расулова С.К.,
 докторант специальности 6D090200-«Туризм»
 магистр, преподаватель Пестова А.А.
 докторант специальности 6D090200-«Туризм»
 магистр, преподаватель Абдикаримова М.Н.

Организация внедрения учебного пособия: Казахская академия спорта и туризма, факультет туризма, кафедра туризма и сервиса.

И.о. зав.кафедрой туризма и сервиса

Абдикаримова М.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ **РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН**

**АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ**

КУӘЛІК

2018 жылғы « 22 » қараша № 652

Автордың (лардың) жөні, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куеландыратын құжатта көрсетілсе):

РАСУЛОВА САОДАТБЕК ҚАСЫМОВНА, ИМАНГУЛОВА ТАТЫЛНА БАСИЛЬЕВНА, ПЕСТОВА АЛИНА АМИРОВНА, АБДИКАРИМОВА МАДИНА КУРБУЛТОВНА

Авторлық құқық объектісі: ЭЕМ-ге арналған бағдарлама
Электронное учебное пособие «Terminological dictionary of the scientific

Объектінің атауы: research activity in Tourism»

Объектіні жасаған күні: 10.10.2018

СВИДЕТЕЛЬСТВО

**О ВНЕСЕНИИ СВЕДЕНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕЕСТР
ПРАВ НА ОБЪЕКТЫ, ОХРАНЯЕМЫЕ АВТОРСКИМ ПРАВОМ**

№ 652 от « 22 » ноября 2018 года

Фамилия, имя, отчество, (если оно указано в документе, удостоверяющем личность) автора (ов):

РАСУЛОВА САОДАТБЕК ҚАСЫМОВНА, ИМАНГУЛОВА ТАТЫЛНА БАСИЛЬЕВНА, ПЕСТОВА АЛИНА АМИРОВНА, АБДИКАРИМОВА МАДИНА КУРБУЛТОВНА

Вид объекта авторского права: программа для ЭВМ
Электронное учебное пособие «Terminological dictionary of the scientific

Название объекта: research activity in Tourism»

Дата создания объекта: 10.10.2018

Құжат түпнұсқалығын <http://www.kazpatent.kz> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады. <https://copyright.kazpatent.kz>

Подлинность документа возможно проверить на сайте kazpatent.kz
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz>

Подписано ЭЦП

Оспанов Е. К.

ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ

Оқу құралдарын білім беру процесіне енгізу
АКТІСІ

«КЕЛІСІЛГЕН»

Оқу-әдістемелік жұмыстары бойынша проректор
п.ғ.к., доцент

Д.К. Нурмуханбетова
«2» *сәуір* 2020 ж.

«БЕКІТІЛГЕН»

Қаз.Т.А. проректор
PhD докторы

Закирьянов Б.К.
2020 ж.

2020-2021 оқу жылына

Қазақ спорт және туризм академиясының туризм және сервис кафедрасының оқу процесіне
«Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша электронды оқу-әдістемелік құралды енгізу
АКТІСІ

Біз, кол қоюшылар, туризм және сервис кафедрасының оқу процесіне 2020 жылы
енгізілген және сәтті апробациядан өткен «Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің
терминологиялық сөздігі» атты электрондық оқу құралына акт құрдық.

Авторлар: п.ғ.к., қауымдастық профессоры *Имангулова Т.В.*, магистр, аға оқытушы
Пестова А.А., магистр, аға оқытушы *Абдикаримова М.Н.*, PhD докторы *Кулахметова Г.А.*

№	Ұсыныс атауы, енгізу жолы және қысқаша сипаттамасы	Ғылыми жаңалығы және оның мәні, оны ары қарай қолдану бойынша ұсынымдар	Енгізудің нәтижелері
1	6B111 «Қызмет көрсету» оқыту бағыттары бойынша білім беру бағдарламасы бойынша «Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің терминологиялық сөздігі» электрондық оқу құралын оқу процесіне енгізу	Электрондық оқулықта туризмдегі ғылыми-зерттеу қызметінде қолданылатын 300-ден астам терминдер, ұғымдар мен анықтамалар бар. Жалпы, электронды оқу құралы Әлеуметтік және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға және қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар түлектердің инновациялық, ғылыми-зерттеу қызметіне, үнемі кәсіби және жеке өсуіне дайындығын қамтамасыз етуге бағытталған.	«Туризм іс-әрекетіндегі ғылыми зерттеудің терминологиялық сөздігі» электронды оқу құралын пайдалану кезінде студенттер мен магистранттар туризм іс-әрекетіндегі ғылыми-зерттеу жұмысында ғылыми терминдермен жұмыс істеу бойынша білімдерін жетілдіреді және практикалық дағдыларға ие болады.

Авторлар:

Имангулова Т.В.

п.ғ.к., қауымдастық профессоры *Имангулова Т.В.*,

Пестова А.А.

магистр, аға оқытушы *Пестова А.А.*

Абдикаримова М.Н.

магистр, аға оқытушы *Абдикаримова М.Н.*

Кулахметова Г.А.

PhD докторы *Кулахметова Г.А.*

Енгізу жүргізілген ұйымдар: Қазақ спорт және туризм академиясы, туризм және сервис кафедрасы

Туризм және сервис кафедрасы меңгерушісі

Абдикаримова М.Н.

Абдикаримова М.Н.

Абдикаримова М.Н.
Абдикаримова М.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ

КУӘЛІК

2020 жылғы «6» тамыз № 11549

Автордың (лардың) жөні, аты, әжесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):
**ИМАНГУЛОВА ТАТЬЯНА ВАСИЛЬЕВНА, ПЕСТОВА АЛИНА АМИРОВНА, АБЛИКАРИМОВА
МАДИНА НУРБУЛАТОВНА, КУДАХМЕТОВА ГУЛЬБАРАМ АМАНТАЕВНА**

Авторлық құқық объектісі: **ЭЕМ-ге арналған бағдарлама**

Объектінің атауы: **ТУРИЗМ ІС-ӘРКЕТІНДЕГІ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ
СӨЗІШІ**

Объектіні жасаған күні: **05.08.2020**

Құжат таныстырылымы http://www.kazpatent.kz/mz_saitymyn/
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады: <https://copyright.kazpatent.kz/>

Подлинность документа возможно проверить на сайте [kazpatent.kz](http://www.kazpatent.kz/)
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz/>

Подписано ЭЦП

Куантыров Е.С.

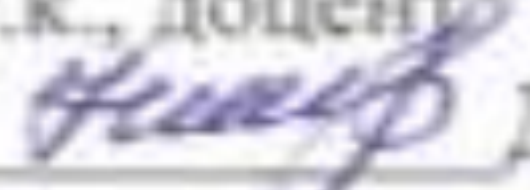
ҚОСЫМША Л

	ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ Оқу құралдарын білім беру процесіне енгізу АКТІСІ
---	---

«КЕЛІСІЛГЕН»

Оқу-әдістемелік жұмыстары бойынша проректор

п.ғ.к., доцент

 Д.К. Нурмуханбетова

«04» февраль 2020 ж.

«БЕКІТІЛГЕН»

ҚазАқ Академиктері

Р.О.Сейітов

Закирьянов Б.К.

2020 ж.

2020-2021 оқу жылына

Қазақ спорт және туризм академиясының туризм және сервис кафедрасының оқу процесіне
«Туризм» білім беру бағдарламасы бойынша электронды оқу-әдістемелік құралды енгізу

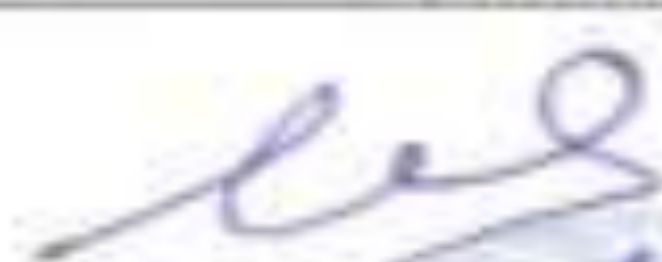
АКТІСІ

Біз, қол қоюшылар, туризм және сервис кафедрасының оқу процесіне 2020 жылы енгізілген және сәтті апробациядан өткен **«Қонақжайлылық саласы және психологиялық-туристік қызметтің терминдер сөздігі»** атты электрондық оқу құралына акт құрдық.

Авторлар: п.ғ.к., қауымдастық профессоры *Имангулова Т.В.*, магистр, аға оқытушы *Пестова А.А.*, магистр, аға оқытушы *Абдикаримова М.Н.*, PhD докторы *Кулахметова Г.А.*

№	Ұсыныс атауы, енгізу жолы және қысқаша сипаттамасы	Ғылыми жаңалығы және оның мәні, оны ары қарай қолдану бойынша ұсынымдар	Енгізудің нәтижелері
1	6B111 «Қызмет көрсету» оқыту бағыттары бойынша білім беру бағдарламасы бойынша «Қонақжайлылық саласы және психологиялық-туристік қызметтің терминдер сөздігі» электрондық оқу құралын оқу процесіне енгізу	Электрондық оқу құрал туризмде және қонақжайлылық саласында өзара психологиялық қарым-қатынастар бойынша қолданылатын 300-ден астам терминдерді, ұғымдар мен анықтамаларды қамтиды. Жалпы электронды оқулық әлеуметтік және кәсіби құзыреттіліктің бағыттылығы мен қалыптасуына ғана емес, сонымен қатар түлектердің іскерлікке, туризмдегі және қонақжайлылық саласында өндірістік, рухани-адамгершілік қатынастарға дайындығын қамтамасыз етуге бағытталған.	Электрондық оқу құралын пайдалану кезінде студенттер мен магистранттар білімдерін жетілдіреді және туристік қызметте және қонақжайлылық саласында рухани, рухани және адамгершілік қатынастардың практикалық дағдыларын алады.

Авторлар:

п.ғ.к., қауымдастық профессоры *Имангулова Т.В.*,

магистр, аға оқытушы *Пестова А.А.*

магистр, аға оқытушы *Абдикаримова М.Н.*

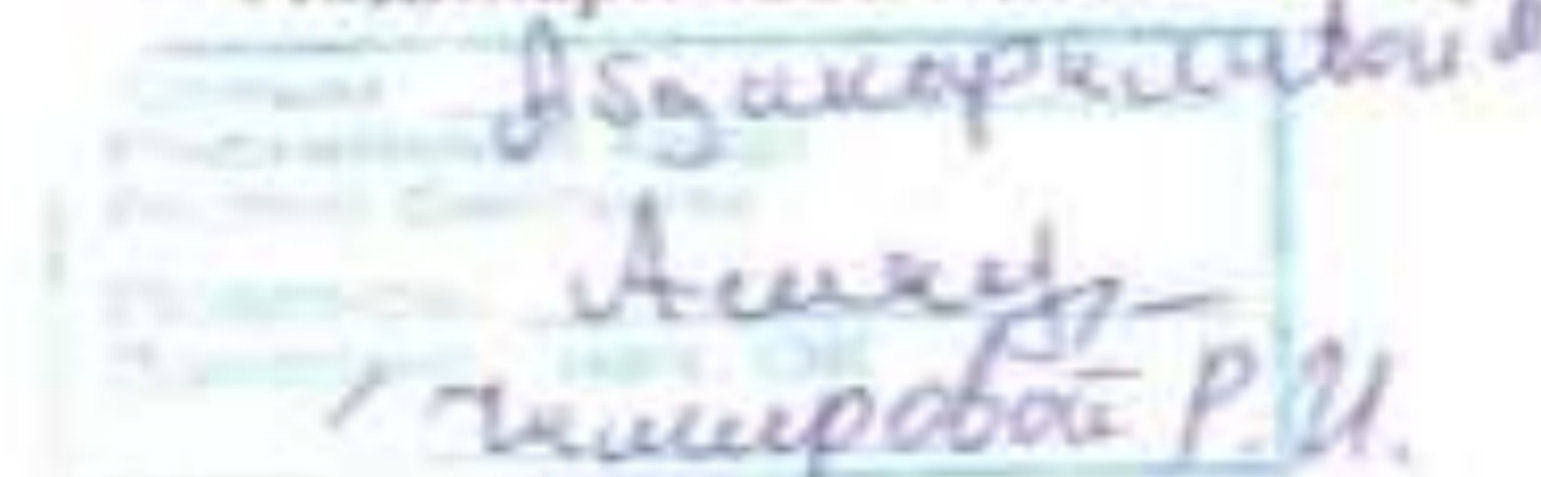
PhD докторы *Кулахметова Г.А.*

Енгізу жүргізілген ұйымдар: Қазақ спорт және туризм академиясы, туризм және сервис кафедрасы

Туризм және сервис кафедрасы меңгерушісі

Абдикаримова М.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ

КУӘЛІК

2020 жылғы «6» тамыз № 11540

Автордың (лардың) жөні, аты, әжесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):
**ИМАНГУЛОВА ТАТЬЯНА ВАСИЛЬЕВНА, ПЕСТОВА АЛИНА АМИРОВНА, АБЛИКАРИМОВА
МАДИНА НУРБУЛАТОВНА, КУДАХМЕТОВА ГУЛЬБАРАМ АМАНТАЕВНА**

Авторлық құқық объектісі: **ЭЕМ-ге арналған бағдарлама**

Объектінің атауы: **ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ САЛАСЫ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ТУРИСТІК
ҚЫЗМЕТТІН ТЕРМИНДЕР СӨЗДІГІ**

Объектіні жасаған күні: **04.08.2020**

Құжат таныстырылымы <http://www.kazpatent.kz/> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады. <https://copyright.kazpatent.kz/>

Подлинность документа возможно проверить на сайте [kazpatent.kz](http://www.kazpatent.kz/)
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz/>

Подписано ЭЦП

Куантыров Е.С.

ҚОСЫМША М

Қазақстан Республикасы,
Алматы, Шевченко к-сі, 14-2,
tel.: +7 (727) 2 93 83 70, 2 93 84 26,
E-mail: kta@kaztour-association.com
www.kaztour-association.com

Republic of Kazakhstan,
Almaty, Shevchenko str., 14-2,
tel.: +7 (727) 2 93 83 70, 2 93 84 26,
E-mail: kta@kaztour-association.com
www.kaztour-association.com

Исх. № 121/1

От « 25 » сентября 2020г.

АКТ ВНЕДРЕНИЯ

по результатам диссертационного исследования
«Туристiк кадрларды даярлауды жетiлдiрудiң ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары» Абдикаримовой Мадины Нурбулатовны
специальности 6D090200-«Туризм»
Казахской академии спорта и туризма

ОЮЛ «Казахстанская туристская ассоциация» подтверждает, что разработанные и предложенные Абдикаримовой Мадиной Нурбулатовной, в ходе ее диссертационного исследования на тему «Туристiк кадрларды даярлауды жетiлдiрудiң ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары» представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности 6D090200-«Туризм», технологии улучшения образовательного процесса в Казахской академии спорта и туризма, кафедры туризма и сервиса оказали положительный эффект на качество подготовки туристских кадров.

Казахстанская туристская ассоциация, является действующим экспертом образовательных программ «Туризм» всех уровней подготовки специалистов и отмечает высокое качество ОП «Туризм», разработанных в ходе исследовательской работы диссертанта, отвечающим международным, государственным, региональным, профессиональным стандартам в области туризма, а также формируют возрастающую заинтересованность субъектов туристского рынка в процессе повышения качества выпускников КазАСТ. По завершению образовательного процесса, выпускники демонстрируют качественные профессиональные компетенции при прохождении сертификации КТА по направлениям: менеджер туризма, экскурсовод и инструктор туризма.

Директор

Шайкенова Р.Р.

Исп.: Мамытова Клара, 8727 2938370, 8705675444
kta@kaztour-association.com

ҚОСЫМША Н

ҚОСЫМША О

АКТ ВНЕДРЕНИЯ

С 2018 года и по настоящее время, в процесс профессиональной ориентации будущих абитуриентов, выпускников средней школы им. Л.Н. Толстого была внедрена «Матрица выбора траектории обучения по ОП «Туризм», которая была разработана Абдикаримовой Мадиной Нурболатовной в ходе ее диссертационного исследования, на тему «Туристтік кадрларды даярлауды жетілдірудің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары» представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности 6D090200 – «Туризм», позволяющая школьникам, поступающим на первый курс обучения, выбрать интересующие их направления для последующей профессиональной самоидентификации в туристской отрасли, рамках профориентационной работы.

Матрица выбора траектории обучения, разработанная автором и внедренная в образовательный процесс СШ им. Л.Н. Толстого носит профориентационный характер и разработана с учетом психологических и возрастных особенностей школьников старших классов и будущих абитуриентов вузов. Все это дает возможность старшекласснику, самостоятельно сформировать индивидуальное направление в построении своего профессионального становления.

Директор средней школы
имени Л.Н. Толстого

Райсбекова Г.С.